

Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

41e Jaargang nummer 3 - juli/september 2007

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

ERELEDEN:

M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier,
H. Muller, drs J. Nuis.

BESTUUR:

Voorzitter: A.G. Westendorp
A. Neuhuyslaan 42
8072 HT Nunspeet
0341-416605

Vice-voorzitter: drs R. de Winter
Koolwitjehof 29
3124 BH Schiedam
010-4709516 (thuis)
070-3165332 (kantoor)

Secretaris: H.A. Bresser
Lindenlaan 38
7461 XM Rijssen
0548-522342

Penningmeester: mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

Redacteur: T.L.D. Postma
Kalfjeslaan 123
2623 AD Delft
015-2612663

Leden: drs J.P.C.M. van Hoof,
mw. M. Groen, drs A.J. van der Peet,
J.W.H. Sonnemans

Illustratie omslag:

De tekenaar beeldt De Ruyter, staand met sabel, af bij de verovering van de Royal Charles tijdens de tocht naar Chatham.

Bron: Zeeuws Maritiem muZEEum

Colofon

LIDMAATSCHAP:

Kosten: € 27,50/jaar (buitenland: € 35,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:

mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:

T.L.D. Postma.

REDACTIEADRES:

Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663

E-mail: theo.postma@xs4all.nl

ADVERTENTIES:

Voorbeeld tarief: kwart pagina per jaar (vaste tekst): € 115,-; invoegen bedrukt A4 per keer: € 100,-.
Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:

"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

ARCHIEF OUDE NUMMERS:

Redactie

NABESTELLEN OUDE NUMMERS:

vóór '97: P.N.M.A. van der Baan
Postbus 183
3900 AD Veenendaal

v.a. '97: bij de redactie

Prijzen:

per nummer € 2,50 + porto,
lustrumnummer € 5,- + porto,
per jaargang € 7,50 + porto,
alle bij vooruitbetaling.

INTERNETSITE:

www.marsethistoria.nl

Inhoud

<i>Dr. Gijs Rommelse</i> Omslagartikel: De tocht naar Chatham en de Britse kustverdediging	2
<i>J.D. Jonkers</i> Slag van Mentana	11
<i>Wim Zaal</i> Zoeaven	12
<i>P.L.M. Evers</i> Militariade	14
<i>In memoriam</i> Ton van Hengel	23
<i>Lucas M. Bruijn</i> De waarheid staat gedrukt in boeken	24
<i>Uitgeverij ASPEKT</i> Voor u aangekondigd: 'De grote oorlog', 'Geen boompje is meer heel', 'De heldendood tegen de belgen', 'Wat bewoog U?' en 'Collaboreren voor een betere wereld'	41
<i>Dr S.J. de Groot</i> Korte geschiedenis van het 14 ^e regiment artillerie tijdens de meidagen 1940	42
<i>Theo Postma</i> Voor u gelezen: 'De derde slag bij Ieper 1917' en 'Passendale'	46
<i>Tom Buijtendorp</i> Kwartiermaker van Napoleon	47
<i>Theo Postma</i> Voor u gelezen: 'Torens, Wallen en Koepels'	52
<i>G.D. Horneman</i> Zeemacht. Een maritieme periodiek in oorlogstijd	53
<i>Vincent Kramers</i> Voor u gelezen: 'Sterven voor Bosnië?'	59
<i>Wil Zaagman jr.</i> Wijziging op de ledenlijst	60

Dr. Gijs Rommelse

Dr. Gijs Rommelse is wetenschappelijk medewerker bij Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Hij promoveerde vorig jaar op een dissertatie met de titel *The Second Anglo-Dutch War (1665-1667). International raison d'état, mercantilism and maritime strife* (Hilversum 2006). Hij publiceerde daarnaast een aantal artikelen over zeventiende-eeuwse politieke, economische en maritieme geschiedenis.

DE TOCHT NAAR CHATHAM EN DE BRITSE KUSTVERDEDIGING*

Inleiding

In de periode 1652-1674 hebben Engeland en de Republiek der Verenigde Nederlanden drie bloedige oorlogen uitgevochten. Tijdens deze confrontaties vonden enkele dramatische zeeslagen plaats. Daarnaast hebben zich tal van andere gevechtshandelingen voorgedaan. De Tocht naar Chatham, of de *Raid on the Medway* zoals men in Engeland zegt, is zonder twijfel één van de meest bekende gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis. Er zijn in de loop der jaren veel gedenkboeken en artikelen over verschenen. Nu, in 2007, het jaar waarin Michiel de Ruyters vierhonderdste verjaardag herdacht wordt, is er meer aandacht dan ooit voor de gebeurtenissen van 1667. Toch valt niet te ontkennen dat veelal één belangrijk aspect van de beruchte aanval onderbelicht blijft, namelijk de Engelse (kust)verdediging. In veel studies en publicaties over de Tocht naar Chatham wordt deze vaak als een ondergeschoven kindje behandeld in tegenstelling tot aspecten als de organisatie van de Nederlandse vloot, de door Johan de Witt uitgedokterde strategie, de paniek aan Engelse kant en het catastrofale resultaat voor de Engelse vloot.

Dit artikel beoogt iets aan die achterstand te doen, door die Engelse verdediging, of misschien toepasselijker het gebrek aan verdediging, wat uitgebreider voor het voetlicht te halen en te analyseren. Bovendien komen nog wat minder bekende aspecten van de Nederlandse oorlogvoering aan de orde en geef ik een korte schets van de ontwikkelingen die de Britse kustverdediging kenmerkten aan de vooravond van de Tocht naar Chatham maar vooral na het Britse echec.

Voorgeschiedenis

In 1660 werd Karel II vanuit zijn ballingschap teruggeroepen om tot koning van Engeland, Schotland, Wales en Ierland gekroond te worden. Na het overlijden van (de gehate en gevreesde) Oliver Cromwell in 1658 was in Engeland een periode aangebroken van grote politieke en sociale onrust. Voor de Republiek leek de Restauratie van Karel II gunstig. De regenten rondom raadspensionaris Johan de Witt dachten met de nieuwe koning beter

zaken te kunnen doen. Vrijwel direct na diens oversteek naar Londen stuurden de Staten-Generaal een diplomatieke missie naar Londen om de mogelijkheid van een defensieve alliantie te bespreken. Dit gezantschap liet echter al gauw vanuit de Engelse hoofdstad weten dat de onderhandelingen met de Engelsen zeer moeizaam verliepen. In 1660 had het Parlement Karel II namelijk gevraagd de Akte van Navigatie opnieuw in te dienen. Deze wet, die voor het eerst in 1651 was aangenomen,

De Tocht naar Chatham. Bron: Collectie NIMH

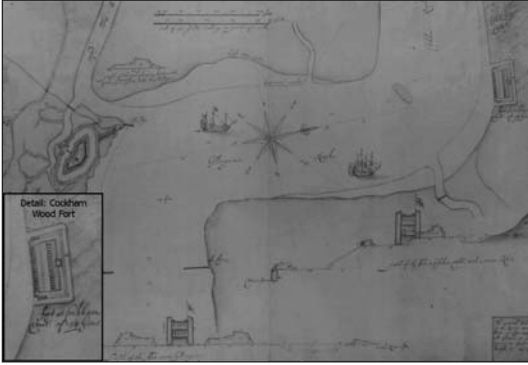
men en mede had geleid tot het uitbreken van de Eerste Nederlands-Engelse Oorlog (1652-1654), had als doel de Nederlandse dominantie in de internationale handel en scheepvaart te doorbreken. De Engelse koning steunde de economische belangen van organisaties als de *East India Company*, de *Levant Company*, de *Royal Adventurers trading into Africa* en de *Merchant Adventurers*. Met het nieuwe regime hoopten deze koopliedengezelschappen een vuist te kunnen maken tegen de Nederlandse concurrentie. Aangezien de koning en enkele van zijn jongere ministers financiële onafhankelijkheid dachten te kunnen bereiken, zagen zij in de uitbreiding van de scheepvaart en commercie het aangewezen middel.

In 1662 werd uiteindelijk een onbetekenend vriendschapsverdrag tussen de Republiek en Engeland gesloten dat evenwel alle heikele

kwesties onbesproken liet. In de daaropvolgende jaren vonden steeds vaker confrontaties plaats tussen Engelse en Nederlandse schepen en compagnieën. In 1663 stuurde Jacobus, de hertog van York en broer van de koning, Robert Holmes op pad met een eskader om de Engelse belangen in Afrika te 'verdedigen'. Holmes kweet zich uitstekend van zijn taak en veroverde verscheidene Nederlandse forten op de West-Afrikaanse kust. De Nederlandse vice-admiraal Michiel de Ruyter wist de schade echter ongedaan te maken. Een jaar later, in 1664, nam een klein eskader onder leiding van Richard Nicolls Nieuw-Amsterdam in en doopte het om tot New York. Eind 1664 leek oorlog onvermijdelijk. De onverhoedse Engelse aanval op het Smyrna-konvooi bij Cadiz was de druppel die de emmer deed overlopen. In januari 1665

verklaarden de Staten-Generaal de Engelsen de oorlog.

De Britse kustverdediging vóór de Tocht naar Chatham

Ontwerp van De Gomme van de fortificaties bij Cockham Wood (1669).

Bron: www.fortified-places.com

De oudste Britse kustverdedigingswerken dateerden uit de tijd van koning Hendrik VIII (1491-1547). Hij had geprobeerd zijn macht te versterken en meer inkomsten te genereren door de handel zwaarder te belasten. Om dit te realiseren moest hij zijn grip op het scheepsverkeer versterken. Door forten te bouwen in havensteden kon effectiever belasting geheven worden. Na de zestiende eeuw waren er echter geen forten meer in Engeland gebouwd of vernieuwd.

Voordat Karel aan de macht kwam, had hij meer dan een decennium op het vasteland van Europa doorgebracht en uitgebreid de militair-architectonische ontwikkelingen in Frankrijk kunnen gadeslaan. Zijn waarnemingen hadden hem gesterkt in zijn plannen om de kustverdediging binnen zijn koninkrijk te moderniseren. Het doel hiervan was viervoudig. Allereerst konden de forten als steunpunt dienen voor de vestiging van de koninklijke macht in het land. Daarnaast konden met behulp van forten de handel en scheepvaart gereguleerd en belast worden.

Voorts wilde hij zijn grondgebied beschermen tegen de hoofdzakelijk van Nederland uitgaande maritieme dreiging. Het vierde motief was ten slotte dat de koning met de bouw van forten aanspraak kon maken op territoriale wateren. Dit hield verband met de in de zeventiende eeuw gangbare opvatting dat kustwatergebied dat door op het land geplaatste kanonnen kon worden bestreken, staatsrechtelijk tot dat land behoorde.

In 1661 liet Karel een lijst opstellen van alle kastelen, forten en versterkingen in Engeland. Sir Edward Nicholas, een van de ministers, schreef alle eigenaren aan om hun trouw aan de vorst te eisen. Zij moesten bij de *Lord Lieutenant* van hun county een eed zweren dat zij hun fort of kasteel niet aan vijanden van de koning zouden geven. Karel II had duidelijk zijn les geleerd van de Engelse Burgeroorlogen, toen zijn vader de controle over de versterkingen had verloren. Om plaatselijke opstanden in de kiem te smoren, smokkel aan banden te leggen en buitenlandse invasies te voorkomen, zond Karel troepen naar de kustforten van Dartmouth en Scarborough Castle. Deze maatregel sloot bovendien uitstekend aan bij zijn voornemen om meer greep te krijgen op de militaire middelen van zijn koninkrijken en zijn politieke macht te vergroten. Het legeren van garnizoenen in heel Engeland kostte de schatkist naar schatting £ 76.056 per jaar.¹

Nadat het leger van Cromwell in 1658 Duinkerken op de Spanjaarden had veroverd, behoorde deze vestingstad weliswaar tot Brits grondgebied, maar de fortificaties lieten te sterk te wensen over. Om die reden belastte Karel zijn belangrijkste fortenbouwer, de Nederlander Sir Bernard de Gomme (1620-1685) direct met de versterking van de fortificatie. De Gomme had ten tijde van stadhouder Frederik Hendrik in het Staatse leger gediend en daar kennis gemaakt met Engelse officieren. Tijdens de Engelse Burgeroorlogen had hij de Royalisten gediend en was door koning Karel I tot ridder geslagen. In 1646

was hij benoemd tot *Royal Chief Engineer*. In 1660 keerde hij met veel andere Royalisten naar Engeland terug en werd belast met de versterking van Duinkerken. Ook moest de pier van Dover gerepareerd worden. Hierop stonden kanonnen die de haven moesten beschermen tegen vijandelijke schepen. Het volgende jaar werd De Gomme benoemd tot *Engineer in charge of all the king's castles and fortifications*.²

Door Karels huwelijk met de Portugese prinses Catharina de Braganza in 1662 vielen hem de steden Bombay en Tanger als deel van haar bruidsschat in de schoot. Aangezien de Britten hoopten vanuit het strategisch gelegen Tanger de Straat van Gibraltar te kunnen controleren, kreeg De Gomme opdracht de fortificaties te verbeteren. Bovendien zond Karel een garnizoen om de stad (beter) tegen eventuele aanvallen van plaatselijke vorsten te kunnen verdedigen. Om ten slotte de haven beter te kunnen beschermen tegen vijandelijke Nederlandse schepen, bouwden de Engelsen een pier. Hoewel de kosten aanzienlijk waren, hoopten zij dat de stad zich tot een handelscentrum zou ontwikkelen en dat investering zichzelf zou terugbetalen.³

Vanaf 1664 waren de Engels-Nederlandse relaties zo slecht dat oorlog ieder moment kon uitbreken. Karel realiseerde zich in feite te laat dat de Engelse kustverdediging er nog niet op berekend was om Nederlandse (maritieme) operaties te weerstaan. Hij had zich voornamelijk geconcentreerd op het belang van fortificaties en garnizoenen voor de binnenlandse politiek en te weinig oog gehad voor het Nederlandse militaire potentieel. Evenmin realiseerden Karel en zijn ministers zich (ten volle), dat de Theems en de zijrivier de Medway kwetsbaar waren voor Nederlandse aanvallen.

Pas in 1665 toen de oorlog al in volle gang was, werd de versterking van de zo belangrijke havensteden Portsmouth en Plymouth aan de zuid- en de oostkust ter hand genomen. In Plymouth werd een vijfhoekig fort, de

Royal Citadel, op de plaats van het oudere fort gebouwd, om de toegang tot de haven te bewaken. De werkzaamheden namen echter tien jaar in beslag en de Engelsen mochten zich gelukkig prijzen dat hier geen invasie plaatsvond tijdens de Tweede en de Derde Nederlands-Engelse Oorlog. In Portsmouth daarentegen werden de fortificaties alleen gemoderniseerd. In april 1667 ten slotte kreeg De Gomme opdracht Harwich met een reeks forten te versterken.⁴

Karels interesse voor Schotland was beperkt. Hij hield zich dan ook niet bezig met de verdediging van de Schotse kust. Toch besloot Karel in 1665 op de Shetland Eilanden een fort te bouwen. De mogelijkheid om vanuit deze versterking een Nederlandse retourvloot van de Verenigde Oostindische Compagnie te onderscheppen sprak hem erg aan. De Engelse gezant Sir George Downing had terecht opgemerkt dat de VOC waarschijnlijk de terugkerende schepen zou adviseren de route ten noorden van Schotland te kiezen. Omdat Het Kanaal wemelde het namelijk van de kapers en de Engelse marineschepen. Voor de som van £ 28.000 liet Karel door Robert Mylne, *Master Mason to the crown of Scotland*, een fort bouwen bij Lerwick dat ruimte bood aan een garnizoen van honderd soldaten.⁵ In 1667 was het fort echter nog niet klaar. Ook bleek de aanvoer van drinkwater problematisch. Er werd daarom besloten het fort te ontruimen.⁶

Aan de vooravond van de Tocht naar Chatham verkeerde de Britse kustverdediging dus in gebrekkige staat. Er was weliswaar geïnvesteerd in nieuwe fortificaties aan de zuid- en oostkust en in Tanger en Duinkerken, maar de Theemsmonding was nog kwetsbaar voor vijandelijke operaties. Overtuigd als de Engelsen waren dat een aanval tegen het maritieme hart van Engeland hooguit tot de wereld van de fantasie behoorde, hadden zij hier veel minder geld en energie in gestoken. Zonder enige weet van de Nederlandse plannen, hadden Karel en de zijnen zich echter

faliekant misrekend en zouden nog van de koude kermis thuishkomen.

Nederlandse operaties in 1667

In 1667 voerde de Nederlandse vloot operaties uit op de Britse kust en in de monding van de Theems en de Medway. Dit was het antwoord van Johan de Witt op de vernietigende aanval die de Engelse admiraal Sir Robert Holmes had ondernomen op honderdvijftig voor anker liggende koopvaardij-schepen in het Vlie.

De aanval van Robert Holmes op Terschelling in 1666.
Bron: Museum Behouden Huys (Terschelling)

Met behulp van branders had hij de dichtopgeengepakte vloot verwoest. Vervolgens plunderde hij met zijn soldaten Terschelling. Op de terugweg bracht Holmes nog vijf visserschepen uit Petten tot zinken, waarbij negenentwintig vissers verdronken.⁷

Gedwongen door financiële tekorten had Karel zijn broer Jacobus, die *Lord High Admiral* was, bevolen het grootste deel van de vloot op te leggen. Behalve dat de recente oorlog de Engelse handel had lamgelegd, vergrootte ook een pestepidemie nog de economische malaise. In 1666 legde (bovendien) een enorme brand in Londen zo'n tienduizend gebouwen in de as, waaronder veel pakhuizen en een deel van het commerciële centrum. De over-

heid kon de zeelieden alleen nog betalen met *tickets* (geschreven schuldverklaringen) in plaats van geld. De matrozen probeerden deze te verkopen bij woekeraars tegen een fractie van de nominale waarde. De staat kon ook al geen krediet meer krijgen bij handelaren. Slechts een beperkt aantal kleinere vaartuigen moest daarom proberen de Nederlandse handel en scheepvaart te ontregelen. De zwaardere schepen werden in de haven van Portsmouth en vooral op de rivier de Medway opgelegd.

In mei 1667, aan de vooravond van het oorlogsseizoen, vond De Witt het om politieke redenen noodzakelijk om operaties tegen Engeland en Schotland uit te voeren. Hij wilde een einde aan de oorlog maken en een gunstige vrede af te dwingen. De Engelse onderhandelaars in Breda probeerden de besprekingen te traineren. Frankrijk dreigde namelijk de Spaanse Nederlanden binnen te vallen. Dit zou de raadspensionaris in een zeer lastig parket brengen, omdat hij tegelijkertijd de buffer in het zuiden wilde behouden én de oorlog tegen Engeland tot een goed einde moest brengen. Het feit dat Frankrijk een bondgenoot van de Republiek was, maakte de zaak nog gecompliceerder. De Engelsen hoopten nu dat er gunstige vredesvoorwaarden konden worden bereikt door met de Fransen samen te werken. In ruil werd Lodewijk XIV een *carte blanche* aangeboden in de Spaanse Nederlanden.

Al in april 1667 was luitenant-admiraal Willem Joseph van Ghent met vierentwintig oorlogsschepen, vier branders en enige galjoten naar het noorden gevaren om honderdvijftig koopvaarders te escorteren en op de terugweg een groot aantal Schotse en Engelse kapers van de zee te verjagen. Hij achtervolgde de kapers tot in de Firth of Forth, waarbij hij de kustforten van Edinburgh en Leith bombardeerde. Ook werd de haven van Burntisland beschoten. Een branderaanval op de kaperschepen, die de haven waren ingevlucht, mislukte door de vele verraderlijke klippen en

zandbanken. De kapiteins weigerden een aanval te doen omdat de kustbatterij hevig terugvuurde. Dit kwam hun later op een veroordeling in de krijgsraad te staan. Uiteindelijk wist Van Ghent slechts zes kleine scheepjes en één kaperschip te veroveren. Wel veroorzaakte de aanval paniek in de regio rond de Schotse hoofdstad Edinburgh, waarop in allerijl de milities bijeengeroepen werden om een mogelijke invasie af te weren.⁸

Eind mei 1667 besloten de Staten-Generaal dat de politieke situatie en de afwezigheid van vijandelijke schepen een gunstig tij vormden om nieuwe operaties te ondernemen. Johan de Witt was de drijvende kracht achter dit besluit. Al in de Eerste Nederlands-Engelse Oorlog (1652-1654) had hij het mogelijk geacht een aanval op het bestuurlijke, maritieme en economische hart van Engeland te doen. Nu was volgens

hem de ideale gelegenheid gekomen. In juni voer de vloot onder bevel van Michiel de Ruyter naar de monding van de Theems. Cornelis de Witt was aanwezig als vertegenwoordiger van de Staten-Generaal. Hij had van zijn broer de strikte opdracht gekregen de aanval sowieso te laten uitvoeren en weifelende marineofficieren te overreden. De Ruyter was ziek en bleef met het grootste deel van de vloot in de monding van de rivier liggen om de eventuele aftocht veilig te stellen. Met zeventien lichte schepen, vijf jachten, vier branders en meer dan duizend mariniers voer een sterk eskader de Medway op. Binnen enkele dagen werd de Engelsen een verpletterende nederlaag toegebracht. Op 20 juni namen mariniers het fort bij Sheerness in. Op de 22^e passeerde de scheepsmacht de ketting die

bij kasteel Upnor over de rivier was gespannen.⁹ Vervolgens werden de *Unity* en de *Royal Charles*, het vlaggenschip van de Engelse vloot dat Karel in 1660 terug naar Engeland had gebracht, veroverd. De *Sancta Maria*, *Carolus Quintus* en de *Matthias* werden in brand gestoken. De splinternieuwe *Loyal London*, de *Royal Oak* en de *Royal James* werden met behulp van branders verwoest.¹⁰

De materiële schade van de *Raid on the Medway* was enorm. De politieke en militaire schade was zo mogelijk nog groter. De verdediging van de Theemsmonding was kinderlijk eenvoudig gepasseerd en de kern van de Engelse vloot was zonder slag of stoot verwoest. Al gauw begonnen de diverse betrokkenen elkaar de schuld te geven. Er hadden schepen in de vaargeulen tot zinken moeten worden gebracht, maar dit was niet of ondeskundig

De verovering van de Royal Charles tijdens de Tocht naar Chatham.

Bron: Zeeuws Maritiem muZEEum

gedaan. De milities waren te laat gealarmeerd. De kustbatterijen beschikten over veel te weinig kanonnen en munitie. De soldaten die geacht werden de stukken te bemannen, waren gevlucht of weigerden te vechten zonder eerst betaald te worden. In Londen en andere steden was paniek uitgebroken. In het kuststadje Deal hadden de rijken hun bezittingen naar Canterbury of Sandwich gebracht. In Londen was een run op de goudsmeden ontstaan toen iedereen directe uitbetaling van zijn tegoed eiste. Ook circuleerden er geruchten over een Franse landing bij Plymouth. Sommige mensen meenden dat de gouverneur van Sheerness, Sir Edward Spragge, een katholieke verrader was. John Evelyn, de bekende dagboekschrijver, noteerde dat 'at Sheere-Nesse, where they were building an

arsenal for the fleet, and designing a royal fort, (...); but here I beheld that sad spectacle, namely more than halfe of that gallant bulwark of the Kingdome miserably shattered, hardly a vessell intire, but appearing rather so many wracks and hulls, so cruely had the Dutch mangled us.¹¹

De Nederlandse aanval was een doorslaggevend succes geweest. De acties van Robert Holmes van het jaar ervoor waren daarmee gewroken. Maar De Ruyter toonde zich volgens lokale overleveringen een grootmoediger tegenstander dan Holmes. Waar de Engelsman het dorp West-Terschelling in brand stak en weerloze vissersboten tot zinken bracht, toonde De Ruyter juist mededogen voor burgers. Toen enige Nederlandse matrozen, op zoek naar buit, de deur van de kerk van het dorpje Grain openbraken, hield De Ruyter hen tegen. Hij strafte de schuldigen en liet de deur door zijn eigen scheepstimmerman repareren. De deur is nog steeds in Grain te zien.

De Nederlandse aanval trok de vredesbesprekingen weer vlot. Desalniettemin verlangde Johan de Witt dat de maritieme druk op de Engelsen gehandhaafd bleef. De Ruyter verdeelde de vloot in verschillende eskaders, die de kust moesten blokkeren. Op 12 juli werd een aanval gedaan op Landguard Fort bij Harwich. Dit fort was in uitstekende staat, goed bemand en stond onder bevel van kapitein Nathaniel Darrell. De schepen konden in verband met ondiepten niet dicht genoeg naderen om het bombardement effectief te laten zijn. Ook een bestorming door de mariniers en matrozen sorteerte geen effect en werd halverwege afgeblazen omdat er te veel slachtoffers dreigden te vallen. De sloepen met Nederlandse troepen waren uitermate kwetsbaar voor het

kanons- en musketvuur vanaf de muren. Het Nederlandse smaldeel droop af op zoek naar een makkelijker te verschalken prooi.¹² De Engelse overwinning wordt nog jaarlijks herdacht.

Voordat uiteindelijk op 31 juli te Breda de vrede werd getekend, vonden nog enkele kleinere Nederlandse aanvallen plaats. Zo was Van Ghent in juni naar de Shetlands gezeild om te zien of de eilanden veroverd konden worden of dat er misschien escorte kon worden verleend aan een schepen van de

Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) die op de thuisreis waren. Hij verkende (toen) de Sound of Bressay om eventueel een aanval te kunnen doen op het vissersplaatsje Lerwick. Een nieuw aangelegd fort deed hem echter van een aanval afzien. Eveneens rond die tijd had een smaldeel onder aanvoering van Aert van Nes opdracht gekregen de monding van de Theems te blijven blokkeren. Hij deed daarbij een poging om met branders de Engelse vloot in de Theems te trefen. Een tegenblokkade van Engelse branders verhinderde

evenwel een Nederlandse aanval. Ondertussen voer De Ruyter langs de Engelse zuidkust en joeg de inwoners van Plymouth en Portsmouth de stuipen op het lijf. En kleinschalige landing bij Torbay sorteerte echter nauwelijks effect. In oktober 1667 werd de vrede algemeen van kracht en hielden de vijandelijkheden op.¹³

De Britse kustverdediging na de Tocht naar Chatham

Zoals zo vaak werd de put pas gedempt toen het kalf al verdrongen was. Het bewind van Karel had een enorme politieke en militaire klap te verwerken gekregen. Het Engelse publiek verweet hem persoonlijk dat hij de kust-

De kerkdeur van het dorpje Grain.

Bron: Mr. John Harding
www.sheelenagig.org

verdediging had veronachtzaamd. Volgens de bekende dagboekschrijver Samuel Pepys, secretaris van de *Admiralty*, had Karel meer oog voor zijn minnares gehad dan voor het landsbelang: 'Sir H. Cholmly come to me this day, and tells me the Court is as mad as ever; and that the night the Dutch burned our ships the King did sup with my Lady Castlemaine, at the Duchesse of Monmouth's, and there were all mad in hunting of a poor moth.'¹⁴

In de politieke storm die volgde, redde de koning zijn eigen huid door de uiterst impopulaire minister Clarendon te offeren. Het *House of Lords* beschuldigde hem van hoogverraad. Met doodstraf boven het hoofd, vluchtte hij op instigatie van Karel naar Frankrijk en wist zo (op het nippertje) het vege lijf te redden.

Wat de koning inmiddels wel geleerd had, was dat het belang van kustverdediging vooral was gelegen in het pareren van buitenlandse dreiging en niet in het versterken van zijn binnenlandse machtspositie. De regering begon direct met de versterking van de Theemsmonding. Prins Ruppert van Rijn-

land-Palts, een neef van Karel, kreeg opdracht de aanleg van fortificaties bij Woolwich te coördineren. De stad Londen schonk direct geld om Sheerness en Gravesend te versterken. De Londenaren waren in paniek geraakt tijdens de aanval en de investering werd dus voornamelijk gedaan uit eigen belang.¹⁵

In de jaren na de Vrede van Breda kreeg De Gomme opdracht om de kustverdediging van Engeland systematisch te verbeteren. Fort Sheerness werd opnieuw gemoderniseerd en afgebouwd. Aan de overkant van de Medway bij Gillingham en Cockham Wood werden twee batterijen met geschut geplaatst. De Gomme maakte direct in 1667 een begin met het ontwerp. In 1669 startte de bouw. Aan de monding van de Theems werd tegenover het stadje Gravesend het Tilbury Fort gebouwd. Hoewel er hiertoe al eerder plannen hadden bestaan, maar waren deze nooit uitgevoerd. Er kwam nu een vijfhoekig fort met bastions. Op het eiland Sheppey, waar in 1667 nog Nederlanders waren geland, werden de Royal Dockyards eveneens van degelijke fortificaties voorzien.

Conclusie

De Tweede Nederlands-Engelse Oorlog toonde genadeloos de kwetsbaarheid van Engeland en Schotland aan voor operaties van de Nederlandse vloot. Karel had na zijn terugkeer in Engeland in 1660 weliswaar geld gestoken in de kustverdediging. Maar deze versterkingen waren vooral bedoeld om zijn binnenlandse politieke en economische positie te verbeteren. De koning en zijn ministers hadden nauwelijks oog gehad voor het gevaar dat uitging van de Nederlandse vloot. Na de Tocht naar Chatham werd een grootschalig bouwproces gestart om deze dreiging in de toekomst het hoofd te bieden. Vooral aan de Theems en de Medway werden belangrijke nieuwe fortificaties aangelegd. Deze bouwwerken zouden in de volgende eeuwen het hart van Engeland beschermen tegen vijandelijke invasies. In de Derde Nederlands-Engelse Oorlog (1672-1674) werd de Republiek vooral in de verdediging gedrongen en werden geen grootschalige aanvallen op de Britse kusten uitgevoerd. Wel werd in augustus 1673 het verlaten fort bij Lerwick door passerende Nederlanders platgebrand.¹⁶ Hier bleef het echter bij. De Tocht naar Chatham had de Britten de ernst van een degelijke kustverdediging bijgebracht. Ook was duidelijk geworden welk gevaar er uitging van Nederlandse maritieme operaties.

Literatuur

Bruijn, J.R., *De oorlogsvoering ter zee in 1673 in journalen en andere stukken* (Groningen 1966).

Bruijn, J.R., *Varend verleden. De Nederlandse oorlogsvloot in de 17^e en 18^e eeuw* (Amsterdam 1998).

Coox, A.D., 'The Dutch invasion of England: 1667' in: *Military Affairs* 13, 4 (1949).

Duffy, C., *Siege warfare. The fortress in the early modern world 1494-1660* (Londen 1979).

Halcrow, A., *The sail fishermen of Shetland and their Norse and Dutch forerunners* (Lerwick 1950).

Hallema, A., 'Engelse brandstichters verwoestten West-Terschelling' in: *Marineblad* (1966).

Hughes, Q., *Military architecture* (Londen 1974).

Jones, J.R., *The Anglo-Dutch wars of the seventeenth century* (New York 1996).

Jonge, J.C. de, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeezezen* (Den Haag/Amsterdam 1835).

Moer, A. van der, 'Een nabrander van de tocht naar Chatham. De mislukte aanval van 's Lands vloot op fort Landguard bij Harwich, 12-13 juli 1667' in: *Marineblad* (1981).

Oudendijk, J.K., *Johan de Witt en de zeemacht* (Amsterdam 1944).

Mylne, R., *The master masons to the crown of Scotland and their Works* (Edinburgh 1893).

Prud'homme van Reine, R.B., *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (Amsterdam/Antwerpen 1996).

Rodger, N.A.M., *The command of the ocean. A naval history of Britain, 1649-1815* (Londen 2004).

Rommelse, G.A., 'English privateering against the Dutch Republic during the Second Anglo-Dutch War (1664-1667)' in: *Tijdschrift voor Zeegechiedenis* 22 (2003).

Rommelse, G.A., *The Second Anglo-Dutch War. International raison d'état, mercantilism and maritime strife* (Hilversum 2006).

Saunders, A., *Fortress builder: Bernard de Gomme, Charles II's military engineer* (Exeter 2004).

Schwoerer, L.G., 'No standing armies!' *The antiarmy ideology in seventeenth-century England* (Baltimore en Londen 1974).

Siewertsen, W., 'Petten en de Eerste en Tweede Engelse Zeeoorlog' in: *Zijper Historie Bladen* 8 (1990).

Stapel, H.K., *Militaire strategie van de Republiek der Verenigde Nederlanden tijdens de Tweede Engelse Oorlog* (Ongepubliceerde doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam 2002).

noten

* Ik wil mijn collega's drs. J.P.C.M. van Hoof, drs. M.A. van Alphen en J. Smink van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie bedanken voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel.

- 1 Calendar of State Papers Domestic Series, 1661-1662, p. 20, 21, 28 en 155.
- 2 Saunders, *Fortress builder*, p. 1-16; Calendar of State Papers Domestic Series, Vol. 1661-1662, p. 20, juni 1661 en p. 155, Petitie van Sir Bernard de Gomme aan Karel 22-11-1661.
- 3 Historical Manuscripts Commission (red.), *Report on the manuscripts of Allen George Finch* (Londen 1913), Earl of Winchelsea aan Earl of Southampton 16-11-1660; Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 138-139.
- 4 Calendar of State Papers Domestic Series, p. 590 6-4-1667; Saunders, *Fortress builder*, 14-16.
- 5 Public Record Office (Londen), SP 84/174 f.84, De Bacquoy aan Henry Bennet 14-2-1665; Colenbrander, H.T., *Bescheiden uit vreemde archieven omtrent de groote Nederlandsche zeeoorlogen* (Den Haag 1919), 221; Halcrow, *The sail fishermen of Shetland*, 53.
- 6 Hume Brown P. (red.), *The register of the Privy Council of Scotland* (Edinburgh 1909), p. 336-337 Karel aan de Privy Council 1-12-1667.
- 7 Hallema, 'Engelse brandstichters verwoestten West-Terschelling'; Calendar of State Papers Domestic Series, p. 21 hertog van Albemarle aan graaf van Arlington 21-8-1666; Calendar of State Papers Domestic Series p. 32 prins Rupert van Rijnland-Palts en hertog van Albemarle aan Karel 21-8-1666; Bodleian Library (Oxford), Rawlinson Mss. A195 f.195, Sir William Coventry aan Samuel Pepys 25-8-1666.
- 8 Calendar of State Papers Domestic Series, p. 62-63 Robert Mein aan Joseph Williamson 10-5-1667; Coox, 'The Dutch invasion of England', 226; De Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeezezen*, p. 163-164; Stapel, *Militaire strategie*, 38.

- 9 Er is discussie tussen historici gaande of de ketting werd gebroken en zo ja, hoe en door wie, of dat men erin slaagde de ketting te laten zakken.
- 10 Rommelse, *Second Anglo-Dutch War*, 180-181; Stapel, *Militaire strategie*, 39.
- 11 *Diary of John Evelyn*, 27-9-1667; Routledge, FJ. (red.), *Calendar of Clarendon State Papers* (Oxford 1970), p. 616 Graaf van Clarendon aan de Graaf van St Albans 25-6-1667; *Calendar of State Papers Domestic Series*, p. 207 Richard Watts aan Joseph Williamson 28-6-1667, p. 246-247 Jason Thruston aan Burggraaf Conway 9-7-1667; p. 5 Sir William Coventry aan de Navy Commissioners 12-4-1667; p. 206 John Maurice aan Joseph Williamson 28-6-1667; p. 197 Sir John Skelton aan Joseph Williamson 26-6-1667; p. 205 John Carlisle aan Joseph Williamson 26-6-1667.
- 12 Stapel, *Militaire strategie*, 40; Van der Moer, 'Een nabrander van de tocht naar Chatham'; *Calendar of State Papers Domestic Series*, p. 259 en 266 Silas Taylor aan Joseph Williamson 12-7-1667 en 14-7-1667.
- 13 Stapel, *Militaire strategie*, 40-41; De Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*, 203.
- 14 Pepys, *Diary*, 21 juni 1667.
- 15 *Calendar of State papers Domestic Series*, p. 179 Karel aan Prins Ruppert 23-6-1667; p. 256 11-7-1667; Corporation of London Records Office, Rep. 72, f.133 19-7-1667, f.139b 26-7-1667 en f.146 2-8-1667.
- 16 Royal Commission on the ancient monuments of Scotland (red.), *Twelfth report with an inventory of the ancient monuments of Orkney & Shetland* (Edinburgh 1946); Brand, J., *Brief description of Orkney, Zetland, Pightland-Firth and Caithness* (Edinburgh 1701), p. 88.

J.D. Jonkers

schilderij

SLAG VAN MENTANA

1867 PAUSELIJKE ZOEAVEN VERSLAAN 'ROODHEMDEN' VAN GARIBALDI

Het schilderij

- Stelt voor de bestorming van de villa Santucci tijdens de slag bij Mentana in 1867.
- Olieverf op doek 50 x 61 cm, voluit gesigneerd rechtsonder: Lionel Royer.

- Tontoongesteld tijdens de Salon de la Societe des Artistes Francais in de 1907 onder nummer 1396.
- De sabelzwaaiende ruiter is luitenant-kolonel deCharette, commandant van het zoeaven-regiment.

De schilder

- Lionel Royer wordt in Frankrijk beschouwd als een verdienstelijk kunstenaar, in het bijzonder op het gebied van militaire voorstellingen.
- Zijn werk is in een aantal Franse musea te vinden.
- Een bijzonder aspect is het feit dat Royer - van jongsaf aan bewonderaar, en later vertrouweling, van de Charette - zelf als zoeaaf heeft dienst genomen.
- Deze omstandigheid staat er borg voor dat alle afgebeelde uniformen, distinctieven, wapens en zelfs het slagveld volledig waarheidsgetrouw zijn weergegeven en niet het resultaat van een geromantiseerde fantasie.

De historische context

- De schrijver van het boek "de vuist van de paus", de journalist Wim Zaal werd bereid gevonden in kort bestek de historische achtergronden te schetsen. (Zie bijlage)

De veiling

- Het schilderij werd in het jaar 2000 in verwaarloosde staat, vuil en zonder lijst door de huidige eigenaar tijdens een kleine provinciale veiling ontdekt en gekocht.
- Na identificatie en vier jaar lang aansluitend onderzoek te hebben afgerond heeft hij wegens gevorderde leeftijd besloten tot verkoop over te gaan.
- De veiling zal worden verzorgd door het bekende veilinghuis Sotheby's, De Boelelaan 30, 1083 HJ Amsterdam op dinsdag 16 oktober 2007.
- Kijkdagen 11 t/m 14 oktober a.s. dagelijks van 10 tot 17 uur.

Wim Zaal

ZOEAVEN*

Tot diep in de negentiende eeuw was Italië een laars vol staten en staatjes. Er kwam echter een eenheidsbeweging op gang; het boegbeeld ervan was koning Victor Emanuel van Piëmont, met hoofdstad Turijn, en de grote volksheld was Giuseppe Garibaldi, vrijbuiters, guerrillero en durfals. In 1860 viel hij met duizend vrijwilligers het koninkrijk Napels binnen, dat als een kaartenhuis ineens zakte. Meteen stuurde Victor Emanuel zijn troepen die richting uit, en binnen enkele maanden was het schiereiland voor het grootste deel verenigd.

Een stukje Italië bleef daarbuiten. de Kerkelijke Staat, met hoofdstad Rome, waar Pius IX als paus-koning regeerde. Ter verdediging van zijn grondgebied stichtte hij het regiment der pauselijke zoeaven, een leger waar tussen 1860 en 1870 circa vierduizend Nederlandse vrijwilligers in dienden.

In 1867 wilde Garibaldi het wonder van zeven jaar eerder herhalen. Met tien- tot elfduizend man viel hij de Kerkelijke Staat binnen en drong hij door tot het stadje Mentana, op 22 kilometer van Rome. Daar vond op 3 november 1867 de beroemde Slag van Mentana plaats: circa 3500 zoeaven contra een drievoudige overmacht van 'roodhemden', zoals de Garibaldisten genoemd werden. Deze 'roodhemden' waren echter niet zo goed getraind als de pauselijke troepen.

Het schilderij van Lionel Royer toont een charge, geleid door luitenant-kolonel de Charatte, een houwdegen van het zuiverste water. Links de Zoeaven in hun blauwgrijze pofbroeken, het pauselijke vaandel wappert erop los, de rode revolutievlag ligt al in het stof. Daarmee loopt de schilder vooruit op de afloop: de roodhemden verloren, Garibaldi's rol was uitgespeeld, de Zoeaven keerden als overwinnaars terug naar Rome.

De pausenstaat was gered. Pius IX maakte daarvan gebruik door het Eerste Vaticaanse Concilie bijeen te roepen, dat de pauselijke onfeilbaarheid tot dogma zou verheffen.

In 1870 kwam de Kerkelijke Staat envenged ten val, maar de teruggekeerde Zoeaven zorgden ervoor, dat de Slag van Mentana niet werd vergeten... In Nederland is die veldslag nog in 1927, zestig jaar na dato, groots herdacht.

*(overgenomen van Internet)

Oorsprong

De eerste Zouaveneenheid bestond aanvankelijk uit ongeveer 200 Zuavaas, jonge Kabyalische Berbers die als hulpstroepen het Franse leger in Algerije ondersteunden. Later werden inheemse hulpstroepen ondergebracht in regimenten *Spahis* (cavalerie) of *Tirailleurs Algériens* ofwel 'Turcos'. Zouaven werden enkel nog geworven onder jonge Fransen in de kolonie. De kleding bleef om de afkomst van het regiment te onderstrepen een typisch uiterlijk behouden. Via overname door het Franse leger groeiden de Zouaven al vóór 1840 uit tot een keurtroep van drie regimenten. Zij verwierven een geduchte reputatie in de Krimoorlog en gedurende de Frans-Duitse Oorlog. Hun exotische uitmonstering met wijde broek en rode fez (*chechia*) bleef tot in de Eerste Wereldoorlog gehandhaafd. Pas in 1962 werd de laatste zouaveneenheid opgeheven. Met de onafhankelijkheid van Algerije was de recruiteringsgrond voor de Zouaven weggefallen.

De Paus

In het Nederlands taalgebied is het regiment *Zuavi Pontifici* ('Zouaven van de Paus') het bekendst. Dit bestond uit katholieke vrijwilligers die onder de regering van paus Pius IX de Kerkelijke Staat verdedigden tegen de aanvallen van Victor Emanuel II en Giuseppe Garibaldi. Deze paus had een oproep aan de gehele katholieke wereld gedaan om jonge, ongehuwde mannen te zenden om hem bij te staan, de dreigende verwoesting van Rome te voorkomen. De snit van hun uniformen was bijna gelijk aan die van de Franse zoeaven, zij het dat tuniekjasje en broek waren uitgevoerd in grijs met rode biezen. Als hoofddekseel droegen de pauselijke troepen een kepie - een fez werd gezien als te islamitisch voor de katholieke strijders. In totaal kende het regiment 11.000 man, waaronder 3181 Nederlanders (het merendeel), 2964 Fransen, 1634 Belgen (voornamelijk Vlamingen), 700 Italianen en 500 Canadezen. De Nederlanders verzamelden zich in Oudenbosch.

MILITARIADE

Tentoonstellingen en activiteiten
(in 2007, tenzij anders vermeld. I.v.m. openingstijden en/of reserveringen zijn de telefoonnummers vermeld):

Marinemuseum, Hoofdgracht 3, 1781 AA Den Helder, Tel.: 0223-657534

www.marinemuseum.nl

Van...tot : Permanent

Inhoud : **Schip en werf**

In de vroegere Geschutsmakerij op het Oude Rijkswerf terrein, voorheen de zetel van de Traditiekamer Willemsoord, staat de permanente tentoonstelling Schip en Werf. Ruim 2000 vierkante meter tentoonstellingsruimte gevuld met de bijzondere wereld van de marinetechniek en de geschiedenis van de marineonderhoudsbedrijven. Scheepsbouw, voortstuwing, bewapening en navigatie zijn maar een paar termen die de inhoud van deze presentatie weergeven.

De expositie vraagt vooral een actieve inbreng van de bezoeker, die aan de hand van allerlei proeven en spellen zelf de verschillende technieken zal kunnen doorgronden.

Van...tot : Permanent

Inhoud : **Museumschepen: Stap eens aan boord van een oorlogsschip!**

Het Marinemuseum zou het Marinemuseum niet zijn zonder echte oorlogsschepen. De belangrijkste museumschepen zijn het ramschip Schorpioen, de mijnenveger Abraham Crijnssen en de onderzeeboot Tonijn

Surf voor verdere evenementen naar: <http://www.marine.nl/nieuws/evenementen/>

Mariniersmuseum, Wijnhaven 7-13, 3011 WH Rotterdam, Tel.: 010-412 96 00

www.mariniersmuseum.nl

Algemeen: Maritiem Digitaal (www.maritiemdigitaal.nl) is een gezamenlijke database van de belangrijke maritieme musea in Nederland, waarin gegevens kunnen worden opgezocht over voorwerpen en literatuur die zich in deze musea bevinden.

Niet alle musea hebben hun collectie volledig beschreven waardoor het kan zijn dat u toch niet kunt vinden wat u zoekt. U kunt dan altijd contact opnemen met de betreffende musea.

Van...tot : 28 juni 2007

Inhoud : **Meet je met De Ruyter**

Waar moet je als marinier aan voldoen? Zou je als 'soldaat met zeebenen' in De Ruyters tijd overleefd hebben? En hoe stoer, betrouwbaar, onmisbaar en scherp moet je zijn als marinier? Test je reactiesnelheid, zowel dat van je denkvermogen als fysiek. Je wordt uitgedaagd. Van top tot teen...

Een tentoonstelling waarbij niet alleen De Ruyter als persoon centraal staat, maar waarbij ook zijn handelingen en acties kunnen worden vergeleken met het hedendaags optreden van het Korps Mariniers. Uiteraard maken interactieve tentoonstellingsonderdelen deel uit van deze bijzondere tentoonstelling.

Als bezoeker kan je je echt meten met: De Ruyter!

Van...tot : 18 november 2007

Inhoud : **Mijn opa was een.... En mijn Oma ook!**

Zondag 18 november kunt u weer met al uw vragen, militaire foto's en voorwerpen naar "Mijn Opa was een En mijn Oma ook!", de militaire variant op 'tussen kunst & kitsch'.

Legermuseum, Korte Geer, 2611 CA Delft, Tel.: 015-2150500

www.legermuseum.nl

Van...tot : 20 oktober 2007 t/m 28 oktober 2007

Inhoud : **Ridders in het vizier**

Tijdens de herfstvakantie komen middeleeuwse soldaten demonstraties geven. Zij laten zien hoe hun wapens er uit zien en geven je de kans zelf een helm op te zetten. Tijdens de vakantie worden er verschillende demonstraties en workshops gegeven

Van...tot : 21 oktober 2007

Inhoud : **Wetenschapsdag**

Tijdens deze dag staan de militaire technieken van de moderne landmacht centraal. Kom luisteren naar de tankinstructeur. En bekijk het nieuwste uniform van de KL.

Van...tot : 7, 14 en 28 oktober 2007

Inhoud : **Kruisbogen**

Boogschieten: Schieten met pijl en boog, een hele kunst! Oefen je sterke hand en je zuivere oog met boogschieten (in samenwerking met de boogschietvereniging Willem Tell uit Delft).

Van...tot : tot 2010

Inhoud : **De mooiste vuurwapens van de wereld**

Het Legermuseum kocht in 2006 de unieke collectie 17e en 18e eeuwse handvuurwapens van de heer H. Visser. Door deze grootste aankoop uit de geschiedenis van het museum behoort het in één klap tot de wereldtop.

De collectie, zo'n 700 objecten, omvat kwalitatief superieure vuistvuurwapens die werden vervaardigd in Nederland, waaronder de grootste collectie ivoren pistolen van de wereld.

Van...tot : 30 november 2007 t/m 11 mei 2008

Inhoud : **Special Forces**

Legermuseum in Delft organiseert in het najaar een tentoonstelling over Special Forces. Aan de hand van objecten en filmbeelden van een aantal operaties uit heden en verleden komt de bezoeker meer te weten over de inzet van commandos en speciale eenheden van de mariniers door de jaren heen. Van de inzet van commandos in Walcheren in 1944 en de luchtlandingen in Djokja in 1948, tot aan de inzet van de mariniers bij treinkapingen en de jaren 70: het komt allemaal voorbij.

Speciale aandacht zal uitgaan naar het actuele optreden van de Nederlandse SF in Afghanistan. Het museum probeert in nauwe samenwerking met het KCT de verschijningsvorm van de Nederlandse commando in Afghanistan zo goed mogelijk voor het voetlicht te brengen. Als het even meezit staat er straks bijvoorbeeld een volbepakt Mercedes-Benz patrouillevoertuig - met het Afghaanse stof er nog op - te pronken in de expositie. Dan kan de bezoeker van zeer dichtbij aanschouwen wat hij normaal alleen

op van veraf genomen persfoto's of vluchtige journaalbeelden ziet.
Behalve te kijken valt er straks ook het nodige te doen in de expositie. Een fysiek meetmoment stelt de bezoeker in staat om te ervaren of hij de commando's aankan. Met verschillende testjes en computergames kunnen bezoekers hun vaardigheden testen. Materieelherkenning, een belangrijk opleidingselement, wordt eveneens getoetst. Kortom: de in de Special Forces geïnteresseerde komt ruim aan zijn trekken!

Van...tot : november 2007 t/m maart 2008

Inhoud : **Fritz Behrendt**

Het museum toont prenten van politiek tekenaar Fritz Behrendt, die al meer dan 50 jaar de gebeurtenissen in de wereld vastlegt.

Militaire Luchtvaart Museum, Kamp van Zeist 2-4, 3769 DL Soesterberg,

Tel.: 0346-35 38 15

www.militaireluchtvaartmuseum.nl

Vliegklas 1926

In 2004 stuitte de Wassenarese ons lid Jacques Bartels bij het opruimen van de nalatenschap van een tante bij toeval op een verzameling documenten met betrekking tot de loopbaan van Lucas Blink, een vlieger van de Marineluchtvaartdienst die in 1932 in Nederlands-Indië verongelukte. Deze vondst inspireerde Bartels tot een zoektocht naar het leven van Lucas Blink en bracht hem tegelijkertijd op het spoor van diens medeleerlingen in het midden van de jaren '20 aan de Vliegschool van Versteegh op Soesterberg, het domein van de Luchtvaartafdeling, de vooroorlogse luchtmacht.

De expositie 'Vliegklas 1926' is 21 juni geopend en liep door tot eind augustus 2008. Bij de expositie is een boekje uitgegeven dat te koop is in de Museumwinkel.

Van...tot : Voor onbepaalde tijd verlengd

Inhoud : **Jachtvliegers, van aviateur tot straaljagerpiloot**

Expositie "Jachtvliegers, van aviateur tot straaljagerpiloot" in het kader van 25-jarig jubileum van de Stichting Vrienden van het Militaire Luchtvaart Museum.

Van...tot : **Zondag 21 oktober, dinsdag 23 t/m vrijdag 26 oktober en zondag 28 oktober**

Inhoud : **Nationale Modelbouw Manifestatie**

Airborne Museum 'Hartenstein', Utrechtseweg 232, 6862 AZ Oosterbeek,

Tel.: 026-3337710

www.airbornemuseum.com

Van...tot : 22 en 23 september

Inhoud : **63ste herdenking van de Slag om Arnhem**

Van...tot : 27 t/m 30 september

Inhoud : **4 - Daagse excursiereis naar de Ardennen, "Battle of the Bulge"**

Bij deze reis zijn inbegrepen:

Vierdaagse busreis met voorlichting, informatie, toelichting, commentaar en achtergronden over de slag in de Ardennen mede aan de hand van authentiek filmmateriaal. De excursie wordt geleid door Wybo Boersma, oud-directeur Airborne Museum en lid van de Guild of Battlefield Guides en Jack Haegens, expert met betrekking tot de veldslagen in de Ardennen en Normandië.

Overnachtingen in hotel Le Domaine Les Casseroles in Baraque de Fraiture, 2-persoons kamers op basis van volpension met lunch te velde.

Eenpersoons kamers in nabij gelegen hotel met transport.

Entreekaarten voor het bezoek aan drie musea.

Excursies onder anderen naar: De Amerikaanse begraafplaatsen Margraten en Henri Chapelle, Belle Croix en Mont Rigi op de Hoge Venen, Bastogne en de verdediging rondom de stad en de plaatsen waar Amerikaanse E Company, 506 Parachute Regiment gevochten heeft (Band of Brothers), het "Bastogne Historical Centre", het gevechtsgebied van de 82e US Airborne divisie, het "Ardennen Poteau '44 Museum", de Elsenborner Heuvelrug. De opmars route van de Kampfgruppe Peiper en het "December 1944 Historical Museum" in La Gleize-Stoumont.

Tijdens de reis wordt aan elke deelnemer een uitgebreide documentatiemap ter beschikking gesteld.

Voor informatie en boekingsformulieren: Airborne Museum "Hartenstein", Utrechtseweg 232, 6862 AZ Oosterbeek.

Telefoon: 026-3337710; fax: 026-3391785, e-mail: info@airbornemuseum.org

Herdenkingsenveloppe Airborne Museum

De jaarlijkse herdenkingsenveloppe, de zevende in de serie 'Monumenten van de Slag om Arnhem' toont het monument voor de 101^e US Airbornedivisie op de Drielse Rijndijk bij Heteren. De enveloppe is te koop in het Airborne Museum voor € 3 of door overmaken van € 4 op giro 4184300 t.n.v. Airborne Museum, Oosterbeek o.v.v. 'Enveloppe 2002'. Enveloppen van voorgaande jaren zijn nog in beperkte mate te koop in het museum.

Museum Bronbeek, Velperweg 147, 6824 MB Arnhem, Tel.: 026-376 35 55

www.bronbeek.nl

Van...tot : 1 september

Inhoud : **Pasar Bronbeek**

Van...tot : 24 juli en 18 september

Inhoud : **Bronbeek, het Landgoed/ rondwandeling en dia/presentatie**

Op deze dinsdagmiddagen organiseert Museum Bronbeek een rondwandeling over het Landgoed Bronbeek, gevolgd door een diapresentatie over de geschiedenis van dit landgoed. Na ontvangst in de Indische Zaal krijgt u buiten tijdens een rondwandeling over het landgoed alles te horen over de monumentale bomen, bronnen, vijvers, watervallen, tuinbeelden, de architectuur van het voormalige paleisje en het hoofdgebouw van het tehuis, de vroegere zijdenrupteelt, de plantenkalender, het voormalige boerenbedrijf op het landgoed, de herdenkingsmonumenten etc. Na de wandeling zullen lichtbeelden met toelichting een indruk geven van de vroegere situatie op het landgoed.

Deelname op vertoon van museumentreebewijs.

Reserveren is noodzakelijk, telefoon 026- 3763555.

Het programma begint om 14.00 uur; het is wenselijk iets eerder aanwezig te zijn.

De middag eindigt om 16.30 uur.

Van...tot : 1^e, 3^e en 5^e zondagen van september 2007 t/m mei 2008

Inhoud : **Gamelanbespelingen**

Van...tot : 14 oktober 2007

Inhoud : **Gekleed gezag**

lezing over uniformering in Nederlands Indië door ons lid Marc Lohnstein
inschrijving: Volksuniversiteit Arnhem tel: 026-4422363 of www.volksuniversiteit.nl/arnhem

Van...tot : 25 november 2007 t/m maart 2008

Inhoud : **Decemberfeesten in Nederlands-Indië - cultureel programma**

Een dag in een reeks van vier thematische bijeenkomsten in de Kumpulan op het landgoed Bronbeek in de periode november 2007 t/m maart 2008. Het programma richt zich op mensen met historische, culturele en literaire belangstelling voor het voormalig Nederlands-Indië en Indonesië.

De organisatie is in handen van de Stichting Kumpulan Bronbeek en de Werkgroep Indisch Erfgoed Apeldoorn, in samenwerking met het Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum Bronbeek.

Van...tot : 20 januari 2008

Inhoud : **De Batak- cultureel programma**

Documentatiegroep '40-'45, Den Haag, Tel.: 0182-309644

webmaster@documentatiegroep40-45.nl

De evenementen van de Documentatiegroep in 2007 zijn :

Van...tot : 3 november 2007, 1 december 2007 en 2 februari 2008

Inhoud : **Militaria- en Documentatiebeurs** in 't Trefpunt, Roelenengweg 25, Voorthuizen
Wijzigingen voorbehouden. Als u zich bij de ingang met het lidmaatschapskaartje M&H meldt als lid van onze vereniging betaalt u het entreegeld, zoals dat geldt voor de leden van de Documentatiegroep '40-'45, t.w. € 1,40. Ook is het voor onze leden mogelijk, uiterlijk de zaterdag vòòr de beursdag, schriftelijk tafelruimte te reserveren (maximaal 3 strekkende meter à € 3,50 per strekkende m.) bij de heer J. Fioole, Eiland 163, 4143 EW Leerdam, tel.: 03456-13077.

Infanteriemuseum

Adres: Schietkamp Harskamp, Otterloseweg 5, 6732 BR Harskamp,

Tel.: 0318-454492 (Infanterie), Tel.: 0318-454495 (Schietkamp),

Tel.: 0318-454126 (Korps Nationale Reserve)

Openingstijden: maandag t/m vrijdag 13.00-16.00 uur

Toegang: gratis

Het museumgebied ligt aan de openbare weg in de kern van het dorp Harskamp. In de loop van 1999 is het museumpark flink uitgebreid. De deelcollecties in het Infanterie Museum geven van alle opgeheven en nog bestaande Infanterie Regimenten een goed historisch beeld.

Samen met de collectie van het Regiment Wielrijders heeft ook de verzameling van de Nationale Reserve een nieuw onderkomen in het museumpark gevonden. Het Schietkamp Museum (0318-454495) laat de relatie zien tussen het dorp en het Infanterie Schietkamp (ISK). In september 1999 bestond het Infanterie Schietkamp 100 jaar. Herdenkingsmonumenten, historische voertuigen en de muziekkiosk van het Regiment Wielrijders staan in het park als stille getuigen van de roemrijke infanteriegeschiedenis.

Museum Nederlandse Cavalerie-Amersfoort

www.cavaleriemuseum.nl

Adres: Bernhardkazerne, Barchman Wuytierslaan 198, Amersfoort, Tel.: 033-4661996

Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag: 10.00-16.00 uur. (legitimatiebewijs meenemen!)

Rondleidingen mogelijk na afspraak.

Van Paard tot Pantser.

Meer dan 425 jaar Nederlandse Cavalerie in het Cavaleriemuseum in Amersfoort. De oude en de moderne Cavalerie in een uitgebreide en geheel vernieuwde expositie. Voor iedereen een attractieve ontmoeting met het meest traditiebewuste onderdeel van de Koninklijke Landmacht.

*In het eerste gebouw -het Sint Jorisgebouw- worden kleinere voorwerpen zoals uniformen, handvuurwapens, zilver, schilderijen, miniatures en schaalmodellen geëxposeerd. De indeling is daarbij als volgt: historische introductie, de paardentijd en de periode van wielen en rupsbanden. Tevens is in het Sint Jorisgebouw een multi-functionele ruimte voor tentoonstellingen, lezingen en andere bijeenkomsten. In het tweede museumgebouw, vernoemd naar de eerste pantserswagen van de Nederlandse Cavalerie, de (Zweedse) **Landsverk**, wordt een groot deel van de collectie historische Cavalerievoertuigen van het museum tentoongesteld.*

De expositie opent in dit gebouw met het eerste (oudste) en het nieuwste pantservoertuig van de Cavalerie, de Landsverk en de Fennek. Gevolgd door de eerste tank voor de tankeenheden, de RAM-tank en de eerste tank voor de verkenningseenheden, de Chaffee-tank.

Nederlands Luchtdoelartillerie Museum –Ede

www.luchtdoelartillerie.nl

Adres: Prins Mauritskazerne, Nieuwe Kazernelaan 2, 6711JC Ede, Tel.: 0318-681907

Openingstijden: woensdag en donderdag 13.30-16.00 uur

Toegang: Gratis, wel een legitimatiebewijs meenemen

De LUA-verzameling is gevestigd in een grote hal direct bij het station Ede. De oorsprong van de Luchtdoelartillerie (LUA) ligt bij de vestingartillerie die aan het begin van de twintigste eeuw, met de komst van luchtschip en vliegtuig, zijn strategische betekenis verloor. Onder invloed van de gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog kreeg luitenant A.J. Maas in 1915 opdracht de Nederlandse luchtverdediging te organiseren.

De expositie omvat een aantal interessante stukken en geeft een goed beeld van de geschiedenis van het Korps Luchtdoelartillerie. Zo zijn er opstellingen van licht en zwaar luchtafweergeschut, zoeklichten, doelvliegtuigen, radarinstallaties en simulatoren. Vanuit de tentoonstelling kan men een blik werpen op het Erebeeld van het Wapen der Artillerie: een bronzen leeuw op een sokkel, ooit toegekend aan de vestingartillerie vanwege de rol die men had vervuld bij de slag om de Citadel van Antwerpen (1832).

Kijk ook eens naar: <http://www.luchtdoelartillerie.nl/radar.htm> en

<http://www.luchtdoelartillerie.nl/lunabev/index.htm>

Museum Verbindingsdienst

Adres: Elias Beeckmankazerne Geb 32, Nieuwe Kazernelaan 10, 6711 JC, Ede

Tel.: 0318-681306, www.museumverbindingsdienst.nl

Op de site vindt u een selectie van de bezienswaardigheden in het museum. De site is zo opgebouwd dat u na een bezoek aan een onderwerp, steeds hier terugkeert en een nieuwe keuze kunt maken.

Geniemuseum

Adres : Lunettenlaan 201, 5623 NT Vught, Tel.: 073- 6881867, www.geniemuseum.nl

Op bovenvermelde website vindt u Informatie over:

- **algemeen**

Welkom in het Geniemuseum. De locatie, het gebouw, de verbouw, de (ver-)bouwers.

geschiedenis

Een korte blik in de geschiedenis en naar het Nationaal Monument Kamp Vught.

doelstelling

Wat wil men met het museum bereiken?

doelgroepen

Wie moet een kijkje komen nemen in het museum?

bereikbaarheid

Het museum is bereikbaar! Hoe? Zie de website van het Openbaar Vervoer; 9292ov.nl.

openstelling

De dagen dat u welkom bent:

het museum is op dinsdag en donderdag geopend van 10.00 tot 16.00 uur.

De toegang is gratis.

• **Kerncollectie:**

dat deel van de collectie dat gezichtsbepalend is voor het museum. De doelstelling van het museum en de cultuurhistorische waarde van de objecten bepalen hierin samen wat de kerncollectie is. Voor het Geniemuseum geldt dit voor:

- a. deelcollectie emblemen en onderdeelstijl*
- b. verzameling glasnegatieven (onderdeel deelcollectie film- en fotomateriaal)*
- c. deelcollectie bruggen en groot, mechanisch en drijvend materieel*
- d. deelcollectie modellen en instructiemiddelen*
- e. deelcollectie mijnen en springmiddelen*
- f. deelcollectie documenten, prenten en schilderijen*

International Military Music Society (IMMS), Hoevelaken, Tel.:033-253 48 90

www.cenimms.org

Op de website <http://home.plex.nl/~imms> kunt u een compleet overzicht vinden van de activiteiten van IMMS.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), www.nimh.nl

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) is een gespecialiseerd kennis- en onderzoekscentrum op het gebied van de Nederlandse militaire geschiedenis. Het Instituut is er voor iedereen met belangstelling voor het Nederlandse militaire verleden. Het werkterrein van het NIMH betreft de Nederlandse strijdkrachten in binnen- en buitenland; te land, ter zee en in de lucht, in de periode van de Tachtigjarige Oorlog tot nu.

Medewerkers van het NIMH:

- beheren een unieke militair-historische collectie;*
- maken het papieren en het audiovisuele bezit toegankelijk voor een breed publiek;*
- publiceren wetenschappelijke studies;*
- geven onderwijs aan militaire opleidingsinstellingen en universiteiten;*
- verzorgen lezingen;*
- geven beleidsadviezen aan de Defensietop;*
- leveren een bijdrage aan militaire doctrinevorming.*

Indien u zich wilt verdiepen in de geschiedenis van de Nederlandse strijdkrachten kunt u de unieke collecties zelf komen raadplegen. Wij verzoeken u daarvoor telefonisch een afspraak te maken. Ook kunt u via het [contactformulier](#) een informatieverzoek indienen bij het NIMH.

Schatten op zolder

Oorlogs- en verzetsmusea in Nederland organiseren de actie Schatten op zolder. Ouderen die documenten, foto's of voorwerpen uit de oorlogsjaren hebben bewaard, wordt in overweging gegeven om deze tastbare herinneringen aan de musea te schenken én daarbij hun verhaal te vertellen. Ook oorlogsmateriaal dat mensen tegenkomen in boedels of lege woningen kan van betekenis zijn voor de musea. Op veel zolders bevinden zich objecten die van waarde zijn voor de oorlogs- en verzetsmusea. Vaak zijn de bewoners zich hiervan niet bewust. Ze zien niet in wat een museum met die tekening van opa uit zijn onderduiktijd zou moeten, of zijn bang dat zijn uniform misschien het zoveelste zal zijn in de collectie. Soms verdwijnt het materiaal dan in de vuilcontainer. Soms weten mensen niet eens dat zij materiaal uit de oorlog in huis hebben. Het is in de jaren 1940-1940 verstopt en ligt nog steeds onaangeroerd onder de vloerplanken.

Bij verbouwingen komen wel eens oorlogsspullen te voorschijn. Meestal wordt het dan direct afgevoerd met het grof vuil.

“Doodzonde” vinden de gezamenlijke oorlogsinstellingen. Zij hebben zich verenigd in een werkgroep die zich tot taak heeft gesteld waardevolle materialen voor de container te behoeden. Oorlogs- en verzetsmusea hebben de kennis en de faciliteiten om de objecten en documenten voor toekomstige generaties te bewaren. Veel materiaal wordt door de instellingen ook ten behoeve van het onderwijs gebruikt. Alles uit de periode van mobilisatie, bezetting, en bevrijding kan welkom zijn, ook die zaken die op het eerste gezicht waardeloos lijken.

De instellingen kunnen helpen bij de beoordeling hiervan en benadrukken dat ze niet alleen op zoek zijn naar objecten, maar ook naar documenten, dagboeken, foto's en films.

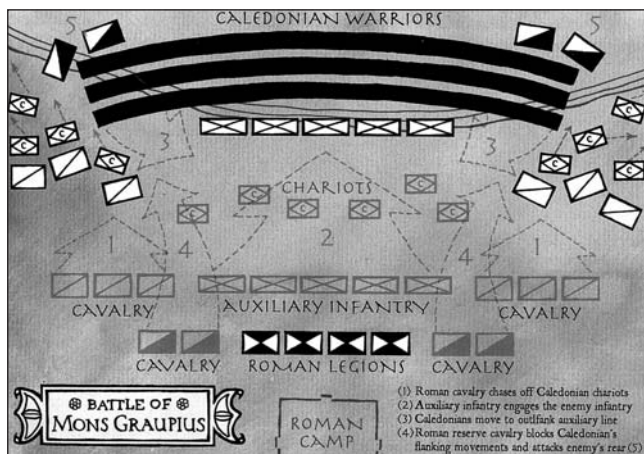
Bent u in het bezit van oorlogsmateriaal en wilt u dat dit op een goede plek wordt bewaard, neem dan contact op met het oorlogs- en verzetsmuseum bij u in de buurt. Zij zorgen dat het bij de meest passende instelling terecht komt.

Ancient Warfare

Ancient Warfare is het nieuwe full-colour magazine over de soldaten, generaals en oorlogen uit de Oudheid (ca. 3000 v. C. tot 650 na Chr.). *Ancient Warfare* is engelstalig, verschijnt 6 maal per jaar

en bevat artikelen geschreven door experts voorzien van illustraties van beroemde tekenaars. Ieder nummer is gewijd aan een bepaald thema uit de oude geschiedenis. Dit kan een campagne zijn, een generaal of een meer algemeen thema zoals belegering of artillerie. De helft van het nummer wordt gewijd aan dit thema. Daarnaast bevat ieder nummer artikelen over andere thema's, nieuws over evenementen en tentoonstellingen, recensies van wargames, films, boeken en andere producten, een quiz etc. Hiermee biedt *Ancient Warfare* een ongekennde hoeveelheid

informatie voor iedereen die geïnteresseerd is in oorlogvoering en/of oude geschiedenis. Meer informatie over het tijdschrift kunt u vinden op onze website www.ancient-warfare.com

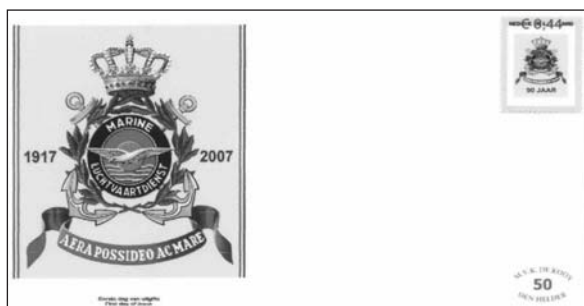
Stichting Schouwenburg Fonds

Op 30 mei jongstleden ontvingen drs. B. Schoenmaker en drs. H. Roozenbeek in het Evenementencentrum Casino Soesterberg uit handen van prof.dr. J.R. Bruijn, de voorzitter van de Stichting Schouwenburg Fonds, de driejaarlijkse prijs voor een wetenschappelijke militair-historische studie. De laureaten, beiden werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), kregen deze door het Fonds ingestelde prijs vanwege hun redactie en auteurschap van de uitgave *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan UNIFIL 1979-1985* (2004). De jury, onder leiding van prof.dr. D.A. Hellema van de Universiteit Utrecht, oordeelde unaniem dat het boek een geslaagd voorbeeld is van modern militair-historisch onderzoek: ruim opgezet, goed in de bredere maatschappelijke ontwikkelingen ingekaderd, analytisch sterk, en uiteindelijk vlot geschreven en aantrekkelijk uitgegeven. Het boek, ISBN 9789053529867, kan tot 15 september 2007 voor de prijs van € 34 (normale prijs € 42,50) besteld worden bij Uitgeverij Boom: www.boomsun.nl

Stichting vrienden traditiekamer marineluchtvaartdienst

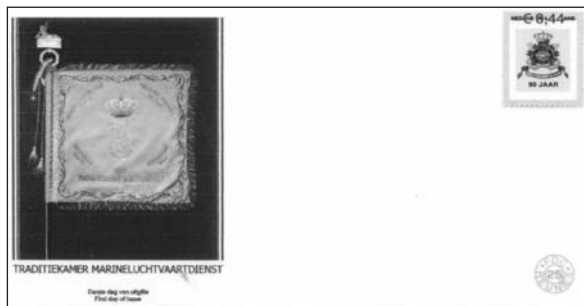
Uitgifte gelegenheidsenveloppen MVK De Kooy en FDC-Reünies

MVKK 50

MVK De Koov nr. 50

In de serie MVKK-enveloppen uitgegeven door de Stichting Vrienden van de Traditiekamer van de Marineluchtvaartdienst, zal op 15 september 2007 enveloppe MVKK nr.50 worden uitgegeven. De envelop zal gewijd zijn aan de "90 jaar MLD". De enveloppe wordt gefrankeerd met een unieke voor deze enveloppe ontworpen frankeerzegel 90 jaar MLD.

FDC-REUNIES 25

Uitgifte gelegenheidsenvelop FDC

Reünies nr. 25A en 25B

In de serie gelegenheidsenveloppen uitgegeven door FDC-Reünies, zullen op 15 september 2007 de enveloppen FDC 25A en 25B worden uitgegeven. De enveloppen en de insluiter zullen gewijd zijn aan "De Traditiekamer MLD". De enveloppen worden uitgegeven in twee uitvoeringen: FDC 25A met de unieke frankeerzegel 90 jaar MLD. FDC 25B met bijzondere frankeerzegel TNT-Post 2007.

Bestellen:

Door storting van € 4,25 voor FDC 25A en € 4,00 voor FDC 25B. Bestelt u beide enveloppen dan kosten deze € 8,00 samen. Bij bestelling vermelden FDC 25A, 25B of serie 25A en B. Het verschuldigde bedrag overmaken op Postbanknr. 2677677 ten name van "FDC Reünies" te Schagen (bij "mededelingen" uw postadres vermelden). De enveloppen worden verzonden in apart couvert. Bestel tijdig vóór de datum van uitgifte om teleurstelling te voorkomen, want OP = OP!!

De enveloppen FDC-Reünies nrs. 1,3 en 5 tlm 24 zijn nog verkrijgbaar à € 4,00 per stuk. Tevens zijn er enige complete series (incl. 8A) verkrijgbaar. Voor meer informatie kunt u terecht bij W. Viergever, Schoolpad 24, 1741 GJ Schagen. Tel. 0224-213101.

Onderscheidingenforum

Op de site: www.onderscheidingenforum.nl vinden onderzoekers en verzamelaars elkaar om informatie uit te wisselen en te leren.

Oproep

Nieuws voor 'Militariade', zoals gegevens over tentoonstellingen, s.v.p. vòòr 15 oktober 2007 schriftelijk sturen naar de redactiemedewerker: drs. P.I.M. Evers, Kamperfoeliehof 6, 3852 GE Ermelo. Bij voorbaat dank!

Halima Dumon

**IN MEMORIAM
TON VAN HENGEL
1942-2007**

Op 26 juli kreeg ons lid Ton van Hengel een fatale hartaanval in de trein van zijn woonplaats Zwijndrecht naar Zeeland. Hij was vijf dagen tevoren 65 jaar geworden.

Wij kennen Ton als trouwe en actieve deelnemer (meestal vergezeld van zijn zoon) aan alle activiteiten van Mars.

Ton was lid in de orde van Oranje Nassau, ook was hij een groot liefhebber van militaire muziek.

Onze gedachten gaan uit naar zijn echtgenote, kinderen en kleinkinderen.

DE WAARHEID STAAT GEDRUKT IN BOEKEN

Inleiding

Althans, daar gaat de doorsnee lezer van uit. Voor boeken die de moderne geschiedenis, in het bijzonder de Tweede Wereldoorlog beschrijven is dat echter slechts in beperkte mate het geval. Niet dat de schrijvers ons bewust voor zouden misleiden, maar de waarheid die zij naar beste weten schrijven wordt dikwijls al snel achterhaald door het beschikbaar komen van nieuwe bronnen.

Daarenboven veranderen de houdingen van historici ten opzichte van het materiaal en ook de verwachtingen van de lezers langzaam.

Geschiedenisboeken, hoe diepgaand en gedetailleerd ook, schetsen vrijwel altijd een algemeen beeld, een visie op de gebeurtenissen. Zo zal de lezer van Dr. L. de Jong's monumentale werk 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog' waarschijnlijk tevergeefs zoeken naar die ene neef, die toch ook bij het verzet zat.

Maar, wat eenmaal gedrukt staat, vooral in een standaardwerk met grote verspreiding, blijft lang algemeen geaccepteerd als de waarheid. Ook al is de inhoud van een dergelijk werk al geheel of gedeeltelijk achterhaald in andere detailstudies en artikelen in vaktijdschriften.

In onze dagen worden dergelijke achterhaalde waarheden vaak in hoog tempo gepropageerd via webpagina's op het Internet, meestal zonder bronvermelding, waardoor ze een eigen leven gaan leiden.

Om een voorbeeld te geven: Ik vond 5 websites met informatie betreffende de Koninklijke Nederlandse Brigade 'Prinses Irene', waar te lezen stond dat "begin 1942 47 rekruten voor de Brigade afkomstig uit Zuid-Afrika omkwamen bij een scheepsramp".

Geen van de pagina's vermeldde een bron, maar deze bleek te zijn de geschiedschrijving van de Brigade Prinses Irene van Nierstrasz.¹ In 1967 verscheen een ander werk, waaruit duidelijk wordt dat het betreffende schip niet begin 1942, maar eind 1942 werd getorpedeerd en dat het 'een vijftigtal' rekruten betrof..

Bovendien staan in de Slachtoffer Registers van de Oorlogsgravenstichting exact 50 namen van rekruten die op de M.S. *Abosso* omkwamen. Ook in de 'vakliteratuur', vooral in 'De Vaandeldrager', orgaan van de *Stichting Brigade en Garde Prinses Irene*, werd uitvoerig aandacht besteed aan het geval.²

De amateur onderzoeker die het naadje van de kous wil weten betreffend een bepaald voorval, wordt overstelpt door een vloedgolf van Internet gegevens, een zee van boeken, artikelen en archiefbronnen. Maar wat is de waarheid?

In deze bijdrage wil ik de lezer mee voeren op mijn zoektocht naar 'de waarheid' met als startpunt een individueel geval dat op zich zelf niet van grote historische betekenis is.

Het geval Lucas Bruijn

L. Bruijn, geboren 17 april 1914, zoon van een Amsterdamse huisschilder, ging op 5 augustus 1930 bij de Marine en volgde een opleiding als leerling monteur. In mei 1933 werd hij overgeplaatst van de Marine Kazerne

in Amsterdam naar Den Helder, waar hij in augustus van dat jaar zijn diploma 'Monteur der eerste klasse' behaalde. Hij moest tot april 1934 wachten op zijn benoeming tot korporaal monteur.

Op 29 november vertrok hij aan boord van de

Hr. Ms. Everts en naar Nederlands-Indië, waar hij op 7 januari 1935 voet aan wal zette.

Op zijn Staat van Dienst valt te lezen op welke schepen hij achtereenvolgens diende. In augustus 1939, kort na zijn huwelijk, kwam hij bij de Onderzeedienst, aanvankelijk op de Hr. Ms. K XVIII, 20 september 1941 op de Hr. Ms. K XII.

Op 6 maart 1924 evacueerde deze onderzeeër de Marine staf vanuit Soerabaja naar Fremantle, Australië, waar het schip op 20 maart arriveerde.

In angstige spanning

De laatste brief die zijn familie in Nederland ontving dateert van 17 maart 1940. Gewoon een gezellig briefje,

niets over de naderende oorlog. Bij gebrek aan verdere mededelingen was het geen wonder dat de familie zich ongerust begon te maken en eind 1941 een brief schreef aan het Internationale

Lucas Bruijn (links) op de Dam

Rode Kruis met een verzoek tot opsporing. Het volgende antwoord, gedagtekend 10 september 1941 uit Genève werd ontvangen:

Hierbij bevestigen wij de ontvangst van Uw schrijven, Wij zullen niets ongedaan laten om te proberen aan Uw verzoek te voldoen. Aangezien echter op het ogenblik de meeste postverbindingen met groote moeilijkheden gepaard gaan, zal er zeker geruime tijd verlopen, voordat het mogelijk is, U een antwoord te doen toekomen.

Met de meeste hoogachting,

Het zou tot begin februari 1943 duren, voordat een volgende brief van het Rode kruis binnenkwam, ditmaal met slecht nieuws:

C.4860/43/ No. 1722/43,27 Feb. 1943

Korte Voorhout 14, 's-Gravenhage

Mevrouw A.Bruijn-v.d. Land

Koningsstraat 505

Den Haag

Tot mijn leedwezen moet ik U mededeelen, dat door tusschenkomst van het Internationale Roode Kruis te Genève bericht werd ontvangen, dat Uw zoon L.BRUIJN vermist wordt. Nadere bijzonderheden werden helaas tot dusver niet medegedeeld.

De Chef der 1e Afdeling van het Informatie Bureau van het Nederlandsche Roode Kruis.

Was getekend: Marinissen.

A.G.

Pas na de afloop van de oorlog slaagde de familie erin om wat meer te weten te komen:

Nederlandsche Roode Kruis, Informatie-Bureau, A I/3862/45

's-Gravenhage 6 Sept. 1945,

Gebouw Petrolea, Benoordenhoutscheweg 7

Mevrouw A. Bruijn-v.d. Land,

Koningstraat 505,

Den Haag

Betreft: L. Bruijn

No. A I 3520/45

In antwoord op Uw ongedateerd schrijven, hetwelk op 27 Augustus j.l. in mijn bezit kwam, deel ik U mede, dat mij geen nadere berichten met betrekking tot Uw vermiste zoon Lucas Bruyn hebben bereikt.

Ik heb thans het Departement van Marine verzocht na te gaan of aldaar nog iets naders omtrent het lot van Uw zoon bekend is. Met eventueel antwoord hierop zal ik U onverwijld in kennis stellen. Uw verzoek om inlichtingen omtrent de echtgenoot van Uw zoon heb ik doorgegeven aan de betreffende afdeling, door wie U naar ik vertrouw afzonderlijk zal worden bericht.

Het Hoofd der Afdeling A van het Informatie-Bureau van het Nederlandsche Roode Kruis.

Was getekend: Marinissen

CD/S

Korte tijd daarop volgen de details:

Nederlandsche Roode Kruis,
Informatie-Bureau ,A I/3862/45
's-Gravenhage 25 Sept. 1945,
Gebouw Petrolea, Benoordenhouscheweg 7
Mevrouw A. Bruijn-v.d. Land,
Koningstraat 505,
Den Haag
Betreft: L. Bruijn
No. A I 3837/45

Onder verwijzing naar mijn schrijven dd. 6
September jl. No. A I/3520/45 deel ik U mede,
dat volgens opgave van het Ministerie van Marine
Uw zoon Lucas BRUIJN sinds 29 October 1942
vermist wordt.

Hij bevond zich a.b. van het m.s. "Abosso", welk
schip op weg naar Engeland getorpedeerd werd.
Hij staat opgegeven als vermist, vermoedelijk om
het leven gekomen. Nadere gegevens kunnen door
het Ministerie tot mijn spijt niet worden verstrekt.
U kunt ervan verzekerd zijn, dat wanneer mij
nadere inlichtingen bereiken U hiermede onver-
wijld in kennis zult worden gesteld.

Het Hoofd der Afdeeling A van het
Informatie-Bureau van het Nederlandsche
Roode Kruis,
Was getekend: Marinissen
CD/S

De familie bleef echter aandringen op 'nadere
gegevens', en met resultaat:

InformatieBureau van Het Nederlandsche
Roode Kruis,A I/4605/45
's-Gravenhage 6 Nov. 1945,
Gebouw Petrolea, Benoordenhouscheweg 7
Mevrouw A. Bruijn-v.d. Land,
Koningstraat 505,
Den Haag
Betreft: L. Bruyn
AI/5202/45

In Antwoord op Uw schrijven d.d. 28 October j.l.
deel ik U mede, dat mij als overlevende van de
ramp die het m.s. "Abosso" heeft getroffen door
het Ministerie van Marine werd opgegeven Lt.ter
Zee 1^e klasse Coumou der K.M.R.
Genoemde Officier is te bereiken via het volgende
adres: p/a Commandant Mijnenveegdienst,

IJmuiden.
Ik hoop dat Lt. Coumou in staat zal zijn U nadere
gegevens te verstrekken.
Het Hoofd der Afdeeling A van het Informatie-
Bureau van het Nederlandsche Roode Kruis,
Was getekend: Marinissen
CD/MAZ.

De familie liet er geen gras over groeien en een
zwager richtte zich tot Ltz 1 Coumou met het
verzoek om nadere informatie. Zij ontvingen
met enige vertraging het volgende antwoord
van Coumou:

Manuscript (Doorgehaald:H.N.M.S.
"Wieringen"C/o G.P.O London) gedateerd
IJmuiden 2 januari 1946:

Geachte Heer Maas,
Het spijt mij eerst nu Uw brief te beantwoorden.
Ik kwam er werkelijk niet vooral omdat het voor
mij moeilijk valt omtrent de vreeselijke ramp die
ons toen midden op de Atlantische Oceaan trof, te
schrijven. Velen zagen nog kans in een boot te ko-
men doch zeer velen lukte dit niet. Het weer was
slecht en alles werd bemoeilijkt door de groote
slagzij en het zoo intens donker was. Ik heb Uw
zwager heel goed gekend daar Ik hem vanaf het
eerste begin aan boord van de K12 had. Hij
[heeft] het genoeg en mogen smaken met ons de
eerste twee Japansche schepen bij Kota Baroe
(Golf van Siam) te torpedeeren. Na alle ellende
van Java hebben we een goede tijd gehad in
Australië n.l te Perth en in Sydney. Op een van
onze gevaarlijke tochten was het Lucas die een
periscoop van een Japansche onderzeeboot
ontdekte en daardoor ons van een hoogst-
waarschijnlijke dood redde. Ik vond Lucas een
van de prettigste monteurs die ik ooit gehad heb.
Hoogachtend
H.C.J. Coumou.

En daarmee was de zaak voor wat de familie
betreft af. In 1946 werd ik geboren en
vernoemd naar mijn oom. De vrouw van Lu-
cas was in 1946 teruggekeerd uit Indonesië,
waar zij de oorlog had doorgebracht in een
Jappenkamp. Er was aanvankelijk nog enig

contact met haar, maar dat eindigde met de nieuwjaarskaart voor 1947. In 1947 ontving mijn oom postuum het Bronzen Kruis, voor zijn bijdrage aan het torpederen van de door Coumou in zijn brief genoemde schepen. De onderscheiding ging naar de weduwe.

Het portret van mijn oom bleef in mijn ouderlijk huis aan de muur hangen. Voorstellende een jonge man aan boord van een schip, met een sigaretje in de hand. Het moet een heel aardige jongen geweest zijn, altijd vrolijk.

Ik groeide op en werd zestig jaar met een vaag beeld van een aardige oom, die in de Slag op de Java Zee was omgekomen. Toen besloot ik om eens uit te zoeken wat er nu eigenlijk precies gebeurd was en typte COUMOU en ABOSSO in op de Internet zoekmachine.

Eerste gegevens.

Al gauw vond ik de naam van mijn oom vermeld in de *Gedenkrol van de Koninklijke Marine 1939-1962*, op de webpagina van het Veteraneninstituut.

Ook het incident met de *Abosso* en de voorgeschiedenis worden in dit document in het kort beschreven:

OZD 15 29-10-1942 ss *Abosso*

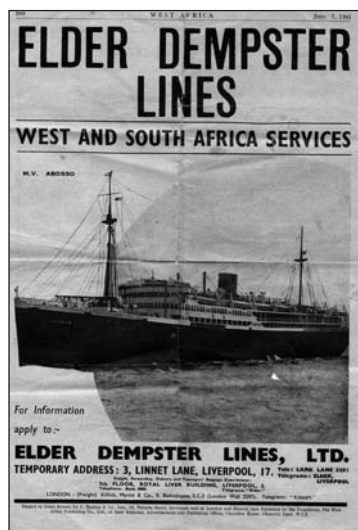
*Ter vervanging van de verouderde onderzeeboten kon de Koninklijke Marine omstreeks half 1942 de beschikking krijgen over twee Britse boten van de "U"-klasse. De eerste werd op 7 november 1942 als Hr.Ms. Dolfijn in dienst gesteld. Voor de tweede, die "Haai" zou gaan heten, was onvoldoende personeel in het Verenigd Koninkrijk aanwezig. Er werd besloten om in Australië een bemanning samen te stellen uit een aantal bemanningsleden van de K IX, K X en K XII. Met het ss *Westernland* van de Holland-Amerika Lijn vertrok de groep in de tweede helft van augustus van Sydney naar Zuid-Afrika. Via Durban arriveerde het schip op 4 oktober in Kaapstad. Op 8 oktober embarkeerde de Nederlandse marinemannen aan boord van het ss *Abosso* van de Britse Elder Dempster Line en vertrokken de volgende dag met dit ongeëscorteerde*

*koopvaardijship naar Liverpool. Op 29 oktober 1942 werd het schip in de Noord-Atlantische Oceaan tussen New Foundland en Ierland door de Duitse onderzeeboot U 575 tot zinken gebracht. 28 marinemannen verdwenen met de *Abosso* in de diepte. Slechts 31 overlevenden, onder wie 5 van de Koninklijke Marine, konden door de Britse korvet HMS *Bideford* worden opgepikt.*

Na ruim drie maanden onderzoek heb ik daar feitelijk niets aan toe te voegen. Wel meer details, zoals dat de *Westernland* 2 honden, 9 katten, 1 kanarie en 1 parkiet aan boord had.

Het zijn vooral de ooggetuigenverslagen waar meer over te zeggen valt. Zoals bekend zijn ooggetuigen niet altijd de meest betrouwbare bronnen.

Hoewel er van de 392 opvarenden van de *Abosso* slechts 31 gered werden, beschikken we over maar liefst 7 ooggetuigenverslagen van de ramp en de redding, waarvan twee van de hand van Coumou. In lengte en detail verschillen deze verslagen sterk van elkaar, sommige zijn officiële rapporten, andere korte briefjes, geschreven aan familieleden van omgekomenen. Enige van deze rapporten werden verwerkt en/of samengevat in historische werken. Met name het tweede rapport van Coumou is in diverse vormen en bewerkingen gepubliceerd. Het navolgende onderzoek, waarin de diverse ooggetuigenverslagen in detail met elkaar vergeleken worden, spits zich toe op het waarheidsgehalte van het *Tweede Rapport Coumou*.

Ltz I.H.C.J. Coumou als zeeheld

Het verhaal hoe Coumou 31 opvarenden van de *Abosso*, waaronder hijzelf en vier van zijn manschappen, wist te redden, is beschreven in het standaardwerk over de Koninklijke Marine in Oorlogstijd van Bezemer.³

Voor zijn optreden had Coumou in 1947 de Bronzen Leeuw ontvangen. Het betrof hetzelfde wapenfeit waar ook mijn oom voor gedecoreerd was.

Toch geeft vergelijking met de originele versie van het *Tweede Rapport Coumou* een aardig inzicht in de werkwijze van Bezemer. Het verhaal is van begin tot eind geparafraseerd in Bezemer's versie en voorzien van meerdere details die in het origineel ontbreken. Het verhaal is smeugiger gemaakt. Of Bezemer daarmee de waarheid geweld aan doet? Het blijft een open vraag. Zeker is, dat Bezemer geen enkele poging doet om het verhaal van kritische kanttekeningen te voorzien. Bijvoorbeeld: Hoe kwam het dat Coumou met vier van zijn mannen in een boot zat, waar verder alleen leden van de bemanning van de *Abosso* in zaten en andere passagiers? Daar kunnen tal van redenen voor zijn geweest, maar ik stel me voor dat het één van de eerste vragen geweest moet zijn die aan Coumou gesteld werden toen hij zich begin december 1942 meldde in Londen. Coumou schreef zijn tweede rapport eerst in oktober 1954. Er moet in de *Zeer Vertrouwelijk* stukken toch ergens een verslag te vinden zijn geweest van het gesprek dat Coumou eind 1942 voerde met zijn meerderen?

De eerste versie van het tweede rapport van Coumou

Coumou's rapport werd mij ter beschikking gesteld door het Marine Museum te Den Helder.⁴ Eerder ontving ik een vrijwel identieke tekst van de heer F.A. Gommers, die

de tekst van Coumou zelf had ontvangen. Kennelijk heeft Gommers het door hem ontvangen origineel uitgetypt en van enige aantekeningen voorzien. De verschillen met de tekst van het Bureau Maritieme Historie zijn gering. De tekst van Bureau Maritieme Historie lijkt mij het meest authentiek maar beide documenten werden waarschijnlijk overgetypt van het zelfde door Coumou geschreven of getypte verslag.

Gommers is de zoon van de in 1940 aan boord van de O 22 omgekomen W.J.R. Gommers, bezig met het schrijven van een boek over de Onderzeebootdienst tijdens de Tweede Wereldoorlog. De schrijver had persoonlijk contact met enkele overlevenden en met familieleden van overleden marine personeel van de *Abosso*. Een latere versie van hetzelfde rapport is te vinden in het boek van Tonny Froma, die de tekst hier en daar stilistisch wat verbeterde, zonder echter afbreuk te doen of toe te voegen aan de inhoud.⁵

Bezemer laat de onderzeebootbemanning bestemd voor de "Haai" bestaan uit 34 man, terwijl het er, met inbegrip van

Coumou, slechts 33 waren. Dientengevolge laat hij er ook 29 omkomen, terwijl het er 28 waren.

Zoals gezegd, Bezemer bewerkte de tekst en vulde die hier en daar aan. Ondermeer met de gegevens uit het *Kriegs Tagebuch* (KTB) van de kapitein van de U-575 die de *Abosso* torpedeerde. Hierbij maakte hij de fout om de door de kapitein in Berlijnse tijd vermelde tijden verkeerd te interpreteren, zodat hij de eerste torpedo om 'dertien minuten over half acht' laat lanceren, in plaats van 22.13 uur Berlijnse tijd, of 18.13 uur scheepstijd.

Bezemer, Coumou's tekst parafraserende:

In de Avond van 29 October was het slecht weer. Coumou was uitgenodigd bij de onderofficieren

Coumou, H. C. J.

van zijn onderzeebootploeg. Er werd over de nieuwe onderzeeboot gepraat, die allen, na de oude beestjes die men gewend was, erg interesseerde. Bij het gezelschap hadden zich later ook nog wat mannen van de Irene-brigade aangesloten en er heerste een vrolijke stemming. Niemand wist ook dat de "Abosso" al uren door een Duitse onderzeeboot werd gevolgd.

In het origineel lezen wij:

Op de avond van de ramp was ik vóór het avondeten bij de onderofficieren uitgenodigd. Over 4 dagen toch zouden we in Liverpool arriveren en men sprak nu eenmaal graag over wat de toekomst zou brengen. Een nieuwe boot, na de oude beestjes welke wij gehad hadden interesseerde ons allen.

Kennelijk zag Bezemer de streepjes op de 'o's' in 'vóór' over het hoofd en moest die torpedo dus maar wat later komen. Uit andere ooggetuigenverslagen blijkt duidelijk dat het diner nog niet geserveerd was toen de klap kwam. Weliswaar vermeldt Coumou de aanwezigheid van 'een 50-tal Nederlandse soldaten aan boord, bestemd voor de Prinses Irene-brigade', maar dat ze aan het gezellige avondje deelnamen schijnt uit de pen van Bezemer te komen.

Bezemer eindigt zijn versie van Coumou's verslag, waarin hij kans ziet om flink af te geven op de Engelse bemanningsleden, lamlendelingen die bleven weigeren iets te doen, slechts een uitzondering makend voor de Engelse kwartiermeester, met de woorden:

Aldus waren de enige geredden der 'Abosso' de 31 man uit Coumou's sloep, die ongetwijfeld hun leven te danken hadden aan het voortreffelijke optreden van deze zeeofficier met zijn vier mannen van de Onderzeedienst en van de Engelse kwartiermeester.

In de slotlinea van het hoofdstuk schrijft Bezemer:

Ten gevolge van de onverantwoordelijke wijze waarop het transport van de Nederlandse onderzeebootmensen werd geregeld, waren dus

niet alleen 29 marinemannen omgekomen, doch werd de Kon. Marine bovendien de kans ontnomen met een nieuwe onderzeeboot tegen de vijand op te treden. Wanneer men nagaat welke resultaten de "Dolfijn" behaalde, dan was stellig te verwachten dat haar zusterschip, onder de bekwame Coumou, eveneens tot bijzondere prestaties zou zijn gekomen. Coumou, een K.M.R. - officier (hij was eigenlijk van de "Stoomvaart Maatschappij Nederland" [stuurman]), had zijn voortreffelijke eigenschappen ruimschoots bewezen. Eerst in december 1941 tegen de Japanners, daarna door de uitstekende wijze waarop hij de "K XII" naar Australië had gebracht en tenslotte door zijn leiderscapaciteiten en zeemanschap bij de ramp der "Abosso" aan de dag gelegd. Wat zonde en jammer dat men zo'n man niet verder liet dienen bij de Onderzeedienst, waar mensen van het kaliber als het zijne zo goed tot hun recht kwamen in oorlogstijd.

Hoewel er gerede twijfel bestaat aan het strategische belang van de elders door Bezemer in geuren en kleuren beschreven onder Coumou met de K XII behaalde successen op de Japanse vloot, zou het te ver voeren om daar hier nader op in te gaan. Wel mag als enig nuchter tegenwicht tegen dit loftuiten opgemerkt worden dat Coumou geen doorgewinterde onderzeeboot commandant was; hij had niet meer dan een jaar onderzeebootervaring. Van 20.09.1941-15.07.1942 op Hr. Ms. K XII en 15.07.1942-23.08.1942 op Hr. Ms. K IX.

Wel staat vast dat hij de leiding nam in de reddingsboot en dat de redding van de inzittenden grotendeels zo niet geheel te danken was aan zijn zeemansschap. Zoals wij zullen zien wordt zijn leidende rol door een Engelse ooggetuige, de kwartiermeester, betwist en is er een Engelse auteur die zijn gram op Bezemer haalt vanwege die 'lamlendelingen' door de rol van Coumou bij de redding geheel te ontkennen, maar een andere ooggetuige bevestigt Coumou's verhaal op overtuigende wijze.

Hoewel we voor details nog terug zullen keren naar de versie van Bezemer zullen we ons houden aan het originele rapport van Coumou.

Allereerst dienen wij de inhoud te vergelijken met zijn eerste rapport, in 1942 door hem in het Engels geschreven tijdens zijn laatste dag aan boord van het schip dat de overlevenden had gered, HMS *Bideford*.

Ter inleiding een korte beschrijving van de ooggetuigenverslagen, versies daarvan opgenomen in boeken, en andere documenten die de verslagen van Coumou ondersteunen dan wel tegenspreken.

Bronnen

I.) [K.T.B.]⁶

Dit is het rapport van actie tegen de *Abosso* ondernomen door *Kapitänleutnant* G. Heydemann, commandant van de Duitse onderzeeboot U-575. Het gaat vergezeld van een *Schussmeldung*, het rapport waarin uitvoerige details worden gegeven over het richten en lanceren van de torpedo's.

II.) [Coumou, 1942]⁷

Dit in het Engels geschreven verslag begint met het geven van de informatie die Coumou ontving van de Britse kwartiermeester A.V. May met betrekking tot de positie van het schip en de situatie op de brug op het moment van de eerste torpedo inslag. Vervolgens beschrijft Coumou in het kort de gebeurtenissen tot en met de redding en hij besluit met het doen van enige aanbevelingen ter verbetering van de standaard uitrusting van reddingsboten.

III.) [May, 1942]⁸

Dit 'Verslag van een Interview met kwartiermeester A. May' bevat helaas niet de gestelde vragen. Toch is het voor de lezer niet moeilijk om de vragen of series van vragen te reconstrueren. Bepaalde vragen worden niet gesteld. Zo zou men kunnen verwachten dat de vragensteller allereerst zou willen weten waar May was op het moment van de torpedo-inslag en wat het nummer van zijn reddingsboot was. Uit het ontbreken van deze vragen mag wellicht worden afgeleid, dat het rapport van Coumou aan de vragensteller bekend was, daar Coumou deze vragen beantwoord had in zijn rapport. Misschien dat het interview gehouden werd op grond

van het verslag van Coumou. May ontkent Coumou's leidinggevende rol.

IV.) Twee brieven⁹ in antwoord op vragen in een brief van D. Booth, de vader van Staff Sergeant.

P.D. Booth, R.A.S.C [Royal Army Service Corps].

D. Booth werkte bij het Air Ministry en was achter de namen van de vier overlevende vliegers gekomen. Zijn zoon *Staff Sergeant* Booth behoorde niet tot de overlevenden. In deze brieven korte verslagen van de gebeurtenissen.

V.) Overtocht van een onderzeeboot-bemanning van Australië naar Engeland en de ondergang van het m.s. *Abosso* op 29 October 1942. Samengesteld door Kltz H.C.J. Coumou op 15 October 1954. [Coumou, 1954]

Zoals de titel aangeeft is dit rapport uitvoeriger dan het eerste. Dit rapport verhaalt eerst de overtocht van Australië naar Zuid-Afrika, dan volgt het verslag van de torpedering en de tocht in de reddingsboot en vervolgens de reis van Gibraltar naar Engeland.

VI.) Gerrit Tigchelaar's WWII Naval Records as described by him in 1981. [Tigchelaar, 1981]¹⁰

Dit op het Internet te vinden document werd volgens een voetnoot van de zoon van de schrijver, Derek Tigchelaar, gedictieerd door zijn vader, kort voor zijn dood in 1981. D. Tigchelaar schrijft: Mijn vader had geen dagboeken of aantekeningen en alle datums en gebeurtenissen putte hij uit zijn geheugen.

Zijn beschrijving van de ramp met de *Abosso* omvat slechts 212 woorden en de door Tigchelaar verschaft gegevens zijn in tegenspraak met wat wij uit andere bronnen weten.

VII.) [Cowden, 1981]¹¹

Cowden is de geschiedschrijver van de 'Elder Dempster Lines', de maatschappij waar de "Abosso" toe behoorde. In dit boekje beschrijft hij de rampen die de schepen van de maatschappij troffen tijdens W.W.II en besteed hij ook aandacht aan de "Abosso". De door hem vermelde gegevens zijn ontleend aan Coumou, 1942 en May, 1942, aangevuld met enige informatie uit onbekende bron.

VIII.) [Cowden, 1990]¹²

In dit standaardwerk over schepen van de Elder Dempster Lines wijdt Cowden enige pagina's aan de lotgevallen van de "Abosso". Het verslag van de ramp wordt gegeven als: "Verslag van de Ondergang, door Albert Victor May, voormalig kwartiermeester van de "Abosso"."

Hoewel de titel suggereert dat het een verslag van de hand van May zelf betreft, blijkt uit de tekst dat het een compilatie is van gegevens uit Coumou, 1942 en May, 1942, met aanvullingen uit andere bronnen.

In een brief van 26 augustus, 2006, schrijft J. Cowden:

In my book I made use of Quartermasters May's report (A.V. May report, dated 25.11.1942), as he was the most senior crew member to survive and it was he who was interviewed on his arrival back home. I was well aware of what Coumou wrote in his report but he was a passenger.

In een brief van 11 september, 2006 schrijft hij:

Mr. Wilf. Angell [one of the survivors] was not only a neighbour of mine but a personal friend of some forty plus years standing. ... His thoughts re the sinking of the "Abosso" certainly linked up with what Quartermaster May reported (as reproduced in my publication.).

Hoewel Cowden gebruik maakte van May, 1942 verwaarloost hij diverse details uit dit verslag in zijn versie. Zo geeft May een nauwkeurige opgave van het aantal personen op de *Abosso*, terwijl Cowden in zijn beide boeken een te laag aantal passagiers opgeeft.

Verder wordt Coumou's rol bij de redding in dit boek geminimaliseerd, wellicht op instigatie van Cowden's informant, Mr. W. Angel.

IX.) [Mrs. Franklin, 1990]¹³

Volgens de heer D. Poppleton, een *Abosso* onderzoeker, werd dit rapport geschreven in of kort na 1990, in reactie op May, 1942. Mevrouw Franklin's zuster bracht in 1990 een bezoek aan de archieven in Kew, Engeland, en las daar het verslag. Ze schreef het over en zond het aan haar zuster, die zo verbolgen was over de inhoud dat ze besloot haar eigen herinneringen op papier te zetten. Mogelijk kende ze 'Coumou, 1942' en werd ze daardoor beïnvloed, maar aan haar mening dat Coumou de leiding had kan niet getwijfeld worden. Mevrouw Franklin verschaftte de heer Poppleton een lijst met handtekeningen van de 31 overlevenden, opgemaakt kort na de redding. Deze lijst bevat de volgende namen (hier met enige gegevens door de auteur aangevuld):

Overlevenden bemanning *Abosso* (14):

Angell, W. S., geb. te Liverpool,

Assistant Smokeroom Steward, leeftijd 29

Arundel, G., geb. te S. Shields,

Quarter Master & Able Seaman, leeftijd 40

Bayham, Joseph Francis, geb. te Liverpool,

Assistant Saloon Steward, leeftijd 22

Bennett, John, geb. te Liverpool,

Assistant Butcher, leeftijd 22

Blow, John Sydney, geb. te Newcastle,

Night Watch, leeftijd 50

Kelly, Norman, geb. te Liverpool,

Deckboy, leeftijd 9-9-24

May, Albert Victor, geb. te Durban,

Quarter Master & Able Seaman, leeftijd 41

Prior, D., geb. te London,

Assistant Troop Cook, leeftijd 20

Schofield, H., geb. te Manchester,

Assistant Pantryman, leeftijd 29

Smith, Leonard, geb. te Liverpool,

Assistant Barman, leeftijd 18

Thomas, D., geb. te Freetown,

Assistant Cleaner, leeftijd 26

Tyder, James, geb. te Liverpool,

2nd Able Seaman, Steward, leeftijd 45

Walker, Saideh, geb. te Freetown,

Assistant Cleaner, leeftijd 27

Wilkes, P., geb. te Liverpool,

Assistant Steward, leeftijd 24

Overlevenden passagiers (17):

Capt. John J. Reeks (R.A.M.C.) [Royal Army Medical Corps] S.M.O. [Senior Medical Officer] M.V. Abosso (P.M.S)

G.H. Woods Stoker (R.N.) D/KX 112602

W.E. Bastard Stoker (R.N.) D/KX 10086

C. Blackwell Ordinary Deckhand (R.N.) D/JX 346648

Pilot Officer E.B. Thomson Pilot Officer (RAF)

F.H. Bangs Pilot Officer (RAF)

LAC [Leading Aircraftman] M.E. Humphries (RAF) 799944

Sgt. W.G. Bromley (RAF) 542577

U. Bonelli (Geïnterneerde)

Ltz 1 H.C.J. Coumou, (KMR)

D.F. de Ruyter, kwartiermeester (KM)

G. Tigchelaar, matroos 2e kl. (KM)

B. van Groningen, Zeeman 1ste kl. (KM)

J.W. Cöhrs, dienstplichtig matroos (KM)

Mrs Marie B. Franklin

Mr Ray J. Franklin

Mr Richards, J.

De verslagen: wie had het roer in handen?
Het tweede rapport van Coumou bestrijkt

niet alleen een langere periode dan het eerste verslag, het is ook voorzien van persoonlijke uitlatingen die in het eerste verslag ontbreken, zoals:

Gedurende de nacht toen het wolkendek uitéén werd gereten en ik enige heldere sterren zag met een diepte tot in het oneindige, was het alsof een stem tot mij sprak en mij de verzekering gaf dat wij de volgende dag zouden worden opgepikt...Daar ik meestal zelf het roer hanteerde, kreeg ik de naam van The Flying Dutchman. Toen wij op weg waren, vertelde ik hun dat ik er vast van overtuigd was dat wij deze dag zouden worden gered. Het geld dat ik in mijn zak had, gooide ik demonstratief over boord met de mededeling dat de waarde van geld voor ons had afgedaan en om het dan maar voor hen te beschouwen als 'good luck...Vreemd genoeg was ik zelf volkomen overtuigd van onze redding doch begreep ik ook dat wij een derde nacht, onder dezelfde omstandigheden, niet zouden overleven. Niet alleen de elementen waren voor ons vijanden doch er waren er meer en wel de koude welke er de oorzaak van was zij dat wij ons lichaam niet meer in bedwang konden houden door het hevige schudden van alle ledematen. Doch wat erger was: het gevecht tegen de slaap welke zou leiden tot onze ondergang.

Wat het feitelijke verslag van de ramp, de tocht in de reddingsboot en de redding betreft stemmen de twee verslagen overeen, op enkele details na.

In beide verslagen laat Coumou er geen twijfel over bestaan dat hij de leiding had:

Coumou, 1942:

Ondertussen had ik de leiding op mij genomen omdat er geen scheepsofficier aan boord was.

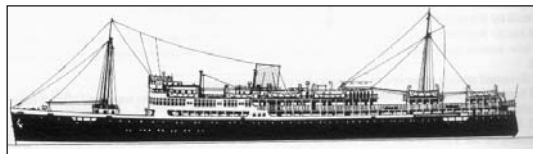
Coumou, 1954

Daar ik de enige officier in de boot was, had ik op aller verzoek het commando op mij genomen.

In 1952 is Coumou dus op democratische wijze aangesteld als commandant van de reddingsboot. Kwartiermeester May spreekt dit echter ten stelligste tegen:

May, 1942

Ik was de enige zeeman aan boord. De drie 'Royal Navy' mannen waren stokers. De Nederlandse Luitenant nam aanvankelijk de leiding, maar hij werd een beetje opgewonden en daarom stelde ik voor om de leiding over te nemen, waartegen hij geen bezwaar maakte. Deze Luitenant nam het roer waar terwijl ik de rantsoenen verdeelde, maar ik geloof niet dat hij me alles bij elkaar meer dan een uur geholpen heeft gedurende de hele tocht. Die andere Nederlanders waren kanonnières en monteurs.

Abosso

Coumou was niet de enige officier aan boord, maar Officier John J. Reeks behoort niet tot de marine, maar was een militaire arts. Coumou gaat er van uit dat de hoogste in rang is, automatisch de leiding heeft in een reddingsboot. Dit is zeker het geval als de een zee-officier is en de ander niet en in feite een non-combatant. De *Abosso*, in vredetijd een passagiers- en postschip, was door de Britse marine gevorderd voor troepen- en goederen-transport. Het schip voerde luchtafweergeschut en aan de normale bemanning waren 18 militairen aan boord om het geschut te bedienen. Ook was er een groep van 18 man geneeskundigetroepen aan boord. Coumou was een Geallieerd marineofficier die met de Britse marine samenwerkte en daarom op zijn strepen kon gaan staan. In de praktijk bleef de *Abosso* een koopvaardijship waar de organisatie in handen bleef van de vredetijd bemanning.

Het internationale reglement voor de bemanning van reddingsboten (SOLAS) bleef in principe van kracht. Dit hield in dat er voor een reddingsboot met een capaciteit van 30-35 passagiers uit de bemanning van het schip

een reddingsbootbemanning werd aangesteld van 11 man, waarvan twee die het certificaat reddingsbootman bezaten. Eén van deze twee had de leiding bij het strijken van de reddingsboot en nam daarna de leiding in de boot op zich. De overige tien hadden vastgestelde taken. Vier man lieten de boot neer, de overigen hielden de boot af van het schip. Een dergelijk reddingsbootteam oefende regelmatig, zodat een ieder zijn taak kende en de onderlinge afstemming optimaal was.

De Abosso beschikte over 12 reddingsboten en er waren minder dan 400 opvarenden, zodat er in principe voor ieder plaats was. Dat dit zo was blijkt uit Coumou's aantekeningen, zowel als uit die van kwartiermeester May:

Coumou 1942:

De explosie deed zich voor omstreeks 18.15 uur (20.15 G.M.T)

De kwartiermeester [May] verliet de brug en zag de kapitein uit zijn hut komen en naar de radiohut gaan. Vervolgens begaf hij zich naar zijn reddingsboot station en assisteerde bij het strijken van reddingsboot no. 5. De 'Troop Officier', die het bevel voerde over reddingsboot no. 5 was aanwezig en beval hem om aan boord van de boot te gaan.

Als kwartiermeester, en als tweede gecertificeerde reddingsbootman, was May de aangewezen persoon om de leiding op zich te nemen.

May doet echter enige afbreuk aan zijn eigen verhaal door te beweren dat er geen andere zeelieden aan boord waren, want, zoals op de lijst van overlevenden valt te zien, waren er meerdere ervaren zeelieden aan boord, met name kwartiermeester Arundel en matroos Tyder. Ook onder de Nederlanders waren een kwartiermeester en twee matrozen en ook Coumou kwalificeerde als zeeman.

Wat May bedoelde met zijn opmerking dat Coumou 'een beetje opgewonden' werd is niet duidelijk. Is het een Engelse 'understatement'? Was Coumou geheel over zijn toeren?

Gelukkig beschikken we over een reddende engel om het meningsverschil tussen Coumou en May te beslechten in de persoon van mevrouw Franklin, die bovendien de bijdrage van kwartiermeester May belicht:

Franklin. 1990:

We kwamen er achter dat er geen Britse Officier aan boord was, behalve dan de dokter, Captain. J.J. Reeks, die gewond was en we wisten niet hoe ernstig.

Maar er was een Nederlandse onderzeeboot commandant, Ltz. 1 Coumou, KMR, en we vroegen hem om de leiding te nemen, daar de toestand nogal uit de hand liep.De commandant zat aan het roer waar hij in de striemende wind en regen en bij enorm hoge zeeën gedurende 42 uur bleef. Weldra organiseerde hij een roei- en een hoosploeg.... Er bestaat voor ons geen enkele twijfel dat wij onze redding te danken hebben aan het briljante zee-manschap van commandant Coumou, ... De kwartiermeester was druk in de weer zodra het licht werd. Op aanwijzingen van commandant Coumou hees hij het zeil, dat helder rood was. De gezagvoerder zeilde de boot. De kwartiermeester opende de bergingen en gaf iedereen wat te water te drinken en een portie voedsel: Een stukje gedroogd vlees, een Horlick's tablet en een scheepsbesluit. Jammer genoeg was het water ernstig vervuild met olie en erg onaangenaam. We kregen ook wat rozijnen en twee stukjes Cadbury reddingsboot chocolade - die was heerlijk.

Coumou's vier man

Er deed zich een volgend probleem voor. Het betreft vier door Coumou geselecteerde mannen, die een belangrijke rol bij de overleving hebben gespeeld.

Coumou, 1954:

Niettegenstaande er een drijfanker uitstond viel de boot steeds dwars zee en moest met behulp van de riemen de kop op zee worden gebracht. Dankzij mijn eigen 4 man, die er de gehele nacht niet van af zijn geweest lukte het steeds de brullende zee op de kop te nemen. Ik zelf heb nooit geweten dat de zee kon brullen als leeuwen.

Niet alleen dat de vier man in het eerste rapport

niet geroemd worden om hun roeikracht, ook verschillen de twee rapporten daar waar beschreven wordt hoe de vier man aan boord waren gekomen en uit andere ooggetuigenverslagen blijkt dat tenminste één van de vier niet in staat was om te hopen of te roeien.

Coumou, 1942:

Op hetzelfde moment lieten ze de achtertalie van boot no. 3 slippen en terwijl de boot aan één talie hing vielen alle mannen in het water. We pikten drie drenkelingen op, die naar ons toe kwamen zwemmen. Omdat het te gevaarlijk was om ter plekke te blijven, op gevaar af tegen het schip te pletter te slaan, roeiden we uit alle macht om van het schip weg te komen.

Coumou, 1954:

Op dat moment voltrok zich een ander drama toen de boot vóór ons naar beneden viel waarvan één talie werd vastgehouden, waardoor alle inzittenden in het water werden gesmeten. Het was de boot waar de Nederlandse soldaten uit Zuid-Afrika zich in bevonden. Mijn mensen, die de boot hadden laten vieren, waren van het sloependek gesprongen, een zeer grote hoogte, en konden gelukkig binnenboord worden gehaald. In de onmiddellijke nabijheid waren geen drenkelingen en er werden helaas niet meer mensen opgepikt. Het was in onze boot een hele worsteling om vrij van het schip te komen, doch uiteindelijk gelukte het.

De reddingsboten beginnen te nummeren vanaf de achterstevan naar de voorstevan en de oneven nummers bevinden zich aan stuurboord.

Hier hebben we toch een probleem. In de eerste versie vallen drie van Coumou's mannen uit boot no. 3,

4 overlevenden.

v. l.n.r.; Luitenant ter Zee der 1ste Klasse H.C.J. Coumou, the Chief

Engineer of the H.M.S. Bideford (naam niet bekend), Mevr. Marie Franklin (met de tas waarmee ze hoosde), Captain J.J. Reeks, R.A.M.C. en de Heer Ray Franklin.

De foto is afkomstig van mevr. Marie Franklin, via Mr. Derek Poppleton.

terwijl er in de tweede versie niemand van de 50 Irene-brigade mannen gered wordt en vier van Coumou's mannen vanaf het sloependek in zee springen en worden gered.

De lezer kan zich wel een 30-60-90-graden driehoek voorstellen, met de korte zijde op tafel en de 30 graden punt naar boven wijzend. Er is niet veel wiskundig inzicht voor nodig om in te zien dat als de loodrecht opstaande zijde zeg zo'n tien meter is, de sprong die men vanaf de punt moet maken om voorbij de 60 graden punt op tafel te komen een stevig aanloopje nodig heeft - en dat over een hellend dek en tegen de wind in. De eerste versie lijkt aannemelijker en wordt bovendien onderschreven door andere ooggetuigen:

May, 1942.

We hadden 12 boten, waarvan alleen de nos. 1 en 2 uitgerust waren met glijspanten. Toen boot no. 3. werd gestreken liet men één van de twee

talies los en alle inzittenden werden in zee gelanceerd. Toen mijn boot, boot no. 5 werd gestreken, namen we een paar mensen aan boord op het promenadedek. De boot schoot toen omlaag, maar landde gelukkig op de top van een golf en hij sloeg niet om en we konden enige van de mensen uit boot no. 3 opvissen. Voor zover ik weet was boot no. 3 de enige die niet veilig weg kwam van het schip aan de stuurboordzijde. Ik heb geen informatie over de boten aan bakboord.

Franklin, 1990:

Terwijl we ons afstootten van het schip werd de boot naast de onze gestreken. Toen deze ongeveer voor een kwart omlaag was zagen we tot onze verschrikken dat de talies losschoten en te boot kwam verticaal te hangen, waarbij

alle mensen aan boord in het water werden geworpen. We slaagden er in om drie van hen op te vissen en ik denk dat de motorboot [boot no. 9] die heen en weer voert de anderen redde. Tegen die tijd waren er drie of vier reddingsboten in het water.

Dan blijven we nog zitten met het raadsel van de vierde man. Helaas hebben we geen ooggetuigen die hem vermelden, maar Cowden doet in zijn boek bij monde van May een mogelijkheid aan de hand:

Cowden, 1990:

Enige van de inzittenden van mijn boot leden aan verwondingen. In het bijzonder Capt. Reeks, die zijn rug bezeerd had en assistant steward Tyder, met een voetblessure, Ook D. Thomas, voet blessure en een Nederlandse zeeman, die zijn hand gebrand had bij het neerkomen langs de reddingslijn.

Coumou, 1942:

Ze gingen [na een korte stop op het promenadedek] door met het laten zakken van de boot, maar die bleef op een ander obstakel steken. Het was onmogelijk om de boot van het schip af te duwen en daar ze bleven vieren begonnen we zwaar over te hellen bovendien. Tenslotte schoot de boot los. De mannen die de boot lieten zakken konden de talies niet meer houden en moesten ze loslaten. een van mijn kwartiermeesters, die we later wisten op te pikken, had daarbij ernstige verbrandingen aan zijn handen opgelopen.

Wie de andere drie van de 'ze' waren wordt uit dit verslag niet duidelijk. Het waren in ieder geval niet de drie Nederlandse onderzeebootbemanningsleden die in dit verslag uit reddingsboot no. 3 gevallen waren. De kwartiermeester was D.F. de Ruyter

Franklin, 1990:

Ik zat weggedoken in Ray's overjas tussen een Britse zeeman en een van de Nederlandse onderzeebootbemanningsleden die we uit het water hadden getrokken. De arme kerel had het vreselijk koud omdat hij enige minuten in het water had gelegen en omdat hij ongelukkigerwijze touwbrandwonden in zijn handen had kon hij niet roeien

of hopen om warm te blijven...Er was een kleine eerste hulp kist, ook vol water, maar ik slaagde er in om een verband om de handen van de man met de touw-brandwonden te doen.

Ook F.A. Gommers, die de Ruyter persoonlijk heeft gekend, vermeldt de handen:

De toenmalige kwartiermeester Dirk de Ruyter droeg tot zijn dood letterlijk de littekens van deze ramp in zijn handpalmen omdat hij met drie andere manschappen wanhopig probeerde de sloep langzaam te laten zakken. Hij heeft de ramp ook nooit kunnen verwerken. Hij zat na zijn pensioen dikwijls met tranen in zijn ogen voor zich uit te staren. Soms pakte hij dan maar een flinke borrel om alles te vergeten.

Het tweede rapport van Coumou is wel duidelijk wie de 'ze' waren die boot no. 5 lieten zakken, maar dan moeten we weer in die reuzensprong geloven en blijven we zitten met de drie man uit boot no. 3:

Coumou, 1954:

Vier van mijn eigen mensen had ik op het hart gedrukt dat zij, mocht er iets gebeuren, zelf de sloeptalies zouden vieren van de aan ons toegewezen reddingsboot Nr. 5. ... Ik was nauwelijks in het neusje van de boot gesprongen, toen de boot in zijn geheel omlaag stortte, doch gelukkig horizontaal terecht kwam. Dank zij mijn mensen die gelijktijdig de talies hadden losgelaten toen de boot niet meer te houden was. ... Mijn mensen, die de boot hadden laten vieren, waren van het sloependek gesprongen, een zeer grote hoogte, en konden gelukkig binnenboord worden gehaald.

Wat niet klopt is dat er vier Nederlanders de hele nacht door aan de riemen waren. De Ruyter zat immers te bibberen met zere handen: Coumou, 1954:

Niettegenstaande er een drijfanker uitstond viel de boot steeds dwars zee en moest met behulp van de riemen de kop op zee worden gebracht. Dankzij mijn eigen 4 man, die er de gehele nacht niet van af zijn geweest lukte het steeds de brullende zee op de kop te nemen.

De vijftig Nederlandse soldaten voor de Irene-Brigade

In totaal kwamen er 79 Nederlanders om op de *Abosso* en werden er 5 gered.

De grootste groep bestond uit in Zuid-Afrika wonende Nederlanders die vanuit Engeland waren opgeroepen voor de militaire dienst. In totaal waren het er 50. Dan waren er de 33 onderzeeboot mannen. De 79ste was een passagier, een zogenaamde D.B.S.'er (Disabled British Seaman), wat inhield dat het iemand was die net van een ander getorpedeerd schip af kwam en met verlof mocht. Er kwamen ook 4 Nederlandse vrouwen om. Drie hadden mannen in Engeland en een was de vrouw van één van de dienstplichtigen aan boord. Geen van de Nederlandse rekruten of vrouwen overleefde de ramp.

Coumou laat ze uit boot no. 3 in zee vallen en verdrinken in zijn tweede verslag, en noemt ze niet in zijn eerste.

Nu kon een reddingsboot hooguit een 30-35 man bevatten. Zoals eerder gezegd, om de boot te laten zakken was er een ploeg van 11 man nodig. Om de 50 rekruten te redden hebben we dus twee boten nodig.

Als Coumou vier van zijn eigen mensen opdracht gaf om de boot van de Nederlandse onderzeebootmannen te strijken, en aannemende dat de overige mannen de andere bij de tewaterlating vereiste handelingen konden verrichten, dan is het mogelijk dat de hele duikbootbemanning in één boot kon. Kennelijk was dit niet boot no. 5., want dat was de boot van de *Troopofficer* en kwartiermeester May. Ook Mr. en Mrs. Franklin waren op het sloependek in deze boot gestapt, hoewel het niet hun boot was en Coumou zegt dat hij al merendeels vol zat met bemanningsleden van de *Abosso* toen hij ter hoogte van het promenade dek arriveerde:

Franklin, 1990:

... maar we konden niet bij het voordek komen waar ons bootstation was. Een zeeman vatte me bij de arm en zei: Stap hier maar in, juffrouw. Ik klauterde in een reddingsboot en zei:

'Kan mijn man ook mee?' Hij antwoordde: 'Ja, spring er maar in.'

Coumou, 1954:

Onze boot passeerde op een gegeven ogenblik de verschansing, reeds grotendeels gevuld met leden van de bemanning.

Als het boot no. 5 niet was, dan was het misschien boot no. 3 waar de onderzeebootbemanning in zat en dan klopt het dat drie daarvan gered werden nadat zij uit de boot waren gevallen. De vierde man zou dan één van de vier geweest kunnen zijn die de boot liet zakken en misschien zelfs wel degene die het touw losliet. Waarschijnlijk kwam hij dan daarna langs een lijn naar beneden gegleden en belandde ook in het water. Met deze interpretatie van de feiten hebben we het verhaal rond, maar dan zat Coumou toevallig in de verkeerde boot. Hoe dat zo gekomen zou kunnen zijn zullen we verderop toelichten, maar eerst moeten we hier opmerken dat Coumou twaalf jaar de tijd had gehad om er over na te denken voordat hij zijn tweede verslag schreef. Als een Amsterdammer die weinig meer zee-ervaring heeft dat ponttochtjes over het IJ kan opmerken dat er iets niet klopt aan het verhaal, dan zal Coumou het zelf ook opgevallen zijn. Bovendien kon Coumou niet bevroeden dat die zelfde Amsterdammer, een naamgenoot van één van zijn bemanningsleden, ongeveer 65 jaar na dato de eerste versie van zijn rapport in handen zou weten te krijgen door drie maanden lang aan het hoofd van een arme bibliothecaris in Liverpool te zeuren.

Laten we wel wezen, een zinkend schip geeft alle aanleiding tot mogelijke verwarringen en perslot wist Coumou de boot met 31 overlevenden, hemzelf inbegrepen, veilig naar de redding te voeren.

Het vermelden van de Nederlandse militairen in het tweede rapport is een goede zaak. Die 50 mannen lieten familie achter, die allemaal een briefje thuis kregen met de tekst: 'Vermist

op Zee'. Coumou verschafte duidelijkheid en kon zo mogelijke misverstanden uit de wereld ruimen. Want als hij in de verkeerde boot zat, om welke reden dan ook, dan konden de vele familieleden van de 28 overleden onderzeebootmannen zich weer blijven afvragen hoe dat zat en of hun jongens niet gered hadden geweest kunnen zijn als Coumou wel in de goede boot had gezeten.

Twee vliegen in één klap. Dat die vier geredde jongens helden waren die niet van de riemen waren los te branden spreekt vanzelf.

Gerrit Tigchelaar

Gerrit Tigchelaar beschrijft de ramp opvallend anders. Zijn relaas bevat kennelijk tal van onjuistheden. Er waren, volgens alle beschikbare documenten, in totaal 10 vrouwen aan boord en geen kinderen.:

Tigchelaar, 1981:

Oktober 1942. - We waren nog maar 3 dagen varen van Liverpool toen de M.S. 'Abosso' werd getorpedeerd. Ik kwam net uit de douche en droeg alleen overalls. Ik was op weg naar de machinekamer om een praatje te maken met de mannen, toen de eerste torpedo insloeg. Er was grote verwarring en algehele paniek. Vrouwen en kinderen holden huilend en gillend rond - Dit was iets dat me mijn hele leven zou blijven achtervolgen. Toen de tweede torpedo insloeg raakte ik beklemd tussen een opbouw van het schip en zware houten kratten. Ik kon me niet verroeren, maar een vriend slaagde er in me los te krijgen en we renden naar de railing van het schip. Ik kreeg een klap op mijn hoofd door iets. Het schip zonk en mijn maat, die mijn leven redde, kwam om. Tot op de dag van vandaag heb ik geen idee hoe ik in de reddingsboot belandde. Van de 2000 mensen aan boord overleefden 27 man en 1 vrouw. Hieronder slechts 5 van de Nederlandse bemanning. We zwalkten vier dagen rond in de Noordelijke Atlantische Oceaan, zonder voedsel, water of slaap. De zee was erg ruig en er zat een gat in de boot. We moesten de hele tijd hopen om drijvende te blijven.

November 1942

Op 1 november werden we opgepikt door de H.M.S. "Bideford. en Engels schip van de 'Sloop' klasse, dat een groot konvooi escorteerde dat op weg was naar de invasie in Noord Afrika. In Gibraltar werden we aan land gezet. Ik was gedurende een paar dagen mijn geheugen kwijt en vele jaren later ontdekten ze dat ik een schedelfractuur had gehad. Ik meldde me bij de Nederlandse consul, ontving kleding en een nieuw monsterboekje en werd geplaatst aan boord van de S.S. "Orion", met bestemming Liverpool. Toen we aankwamen stond de kade vol mensen die op de aankomst van de overlevenden van de "Abosso" stonden te wachten. Ze hielden bordjes op met namen, de meeste van vrouwen en kinderen, maar we werden snel van boord gehaald, zodat de mensen op de kade niet met ons zouden kunnen spreken. We hadden een verbod om met iemand te spreken. Ze brachten me naar een hotel en de volgende dag naar een revalidatie centrum om voor drie weken bij te komen. Toen werd ik vrij gelaten, met een week verlof.

De mystieke gaven van ltz 1. H.C.J. Coumou (kmr) en hoe een scheermes te pas kan komen

Na vastgesteld te hebben dat ltz 1 Coumou inderdaad de leiding had in reddingsboot nr. 5 en na hem op een enkele onjuistheid betrapt te hebben rest mij de taak om de lezer te verklaren waarom Coumou niet met zijn onderzeebootmannen in de reddingsboot zat. Het zou verklaarbaar zijn als hij ze in de verwarring volgende op de torpedering van het schip hen niet meer had kunnen vinden. Maar volgens zijn rapporten was hij zoals wij zagen op dat moment in gezelschap van zijn onderofficieren. De onderzeebootbemanning bestond uit 4 officieren, 16 onderofficieren en 13 manschappen. Dan was ongeveer de helft van de bemanning bijeen in de onderofficieren mess van de Abosso

Coumou, 1942:

Zelf bevond ik me op het moment van de explosie in de 'Sergeants Lounge', waar ik met mijn onderofficieren aan het babbelen was. De

explosie vond plaats om 1815 en het schip maakte een slagzij van zo'n 30 graden Enkele ogenblikken na de explosie stopten de motoren en ging al het licht uit. Al het meubilair viel om en het was moeilijk om eruit te komen. Ik ging eerst naar mijn hut om mijn regenjas te halen waar ik een paar zaken klaar in had zitten: Pistoel, zaklantaren, lucifers enz. Met de hulp van mijn zaklantaren begaf ik mij naar het promenadedek, naar bootstation no. 5.

Coumou, 1954:

Op de avond van de ramp was ik vóór het avondeten bij de onderofficieren uitgenodigd. Over 4 dagen toch zouden we in Liverpool arriveren en men sprak nu eenmaal graag over wat de toekomst zou brengen. Een nieuwe boot, na de oude beestjes welke wij gehad hadden interesseerde ons allen. ... Een hevige dreun maakte een eind aan alle toekomstdromen en wij werden geconfronteerd met de dood, welke voor ons allen zo nabij was. De motor van het schip stopte op hetzelfde moment, licht uit,

duisternis, slagzij van zeker 40 graden en chaos in de grote rooksalon waar mensen en meubilair tesamen in een hoek werden gesmeten. ... In de Duisternis en de hinderlijke slagzij heb ik kans gezien om twee dekken lager mijn hut terug te vinden, want aldaar hing mijn regenjas met enige waardevolle artikelen, zaklantaarn, sigaretten, een pistool en het allerbelangrijkste, een scheermes. Ik zat nog een moment knijp onder de wastafel, doch vond uiteindelijk hetgeen ik nodig had.

Het nut van deze meegenomen artikelen is duidelijk, maar waarom een scheermes?

Coumou, 1942:

Ik was de laatste die in de boots neus sprong teneinde in controle te zijn over de vanglijn¹⁴ ... Meteen werden we weggespoeld van het schip

door een reusachtige golf. We zaten alleen nog aan het schip vast met de vanglijn. Ik wilde van die vanglijn af komen, maar slaagde er niet in om hem op de normale wijze los te maken. Niemand had een mes en niemand kon een bijl vinden. Speciaal voor dit geval had ik een scheermes in de zak van mijn regenjas gestopt.

Coumou zegt dus, met zoveel woorden, dat hij moeilijkheden met de vanglijn voorzag. Deze vanglijn is een lijn waarmee de reddingsboot aan het sloependek vastzit. De lijn is bevestigd aan de voorste dwarsbank met een speciale 'snelkoppeling' zodat hij in een handomdraai, door het lostrekken van een houten pen uit een lus, losgemaakt kan

worden. Doorgaans levert dat geen problemen op en een probleem met de vanglijn 'voorzien' is opvallend. Coumou spreekt van een ouderwets klapscheermes. Vlijmscherp, maar uiterst ongeschikt voor het snijden van zaken. Het lemmet is hol en kan je er

Bemanning K12-1 (Lucas rechts)

door het losse heft geen kracht mee zetten. Een gewoon zakmes, zoals toch iedere zeeman op zak heeft, is veel geschikter voor het doel. Maar het staat er, Coumou laat zijn mannen in de steek, omdat hij al eerder een voor gevoel had gehad dat er iets mis zou kunnen gaan met een touw in het geval dat hij getorpedeerd zou worden. En wonder boven wonder, hij blijkt nog gelijk te hebben ook en dankzij het scheermes en het feit dat Coumou in de voorplecht plaats had genomen kan de reddingsboot tijdig worden losgesneden zodat 31 personen gered worden.

Coumou, 1954:

In de warwinkel van touwen, riemen, haken, mast etc. lukte het van het schip af te komen doch de vanglijn was niet los te krijgen. Niemand had een

mes of kon een bijl vinden. Juist voor dat doel had ik een scheermes in de zak van mijn regenjas gestopt. Een paar halen met het mes en we waren los.

De vraag blijft: Maar waarom nu juist een scheermes? Voor het antwoord moeten we terug naar Bezemer:

Wanneer Coumou zijn marinegeschiedenis toevallig erg goed gekend had, zou hij misschien nog meer tegen de tocht met de 'Abosso'ebben opgezien. Want zeelieden zijn bijgelovig en de eerste 'Abosso' van de Elder Dempster Lines, een schip van 7800 ton, twee jaar voor de Eerste Wereldoorlog in dienst gesteld, werd de 24ste April 1917, op 180 mijl van Fastnet, door een Duitse onderzeeboot getorpedeerd!

Voor het scheermes is door Bezemer vervolgens een speciale voetnoot ingelast:

Coumou had dat scheermes meegenomen, omdat zijn vader, in de Eerste Wereldoorlog, onder soortgelijke omstandigheden, de vanglijn van een reddingsboot met een scheermes had kunnen lossnijden, daarmee zijn leven en dat van andere inzittende reddend!

Nawoord.

Over de doden niets dan goeds. Mijn lichte kritiek op Coumou is niet rechtvaardig. Hij deed wat hij kon er redde mensen. Ook de kritiek op Bezemer is onterecht. De man schreef zoals hij meende dat het het beste was. De frisse wind die ons uit T.V. reclame spotjes van de marine tegemoet waait, woei toen nog niet. Toch, het zou mooi zijn als zijn werk over de Marine in de Tweede Wereldoorlog eens herschreven werd, en dan niet in een stijl gepast voor boeken voor jongens tot 14 jaar en zonder al die moedige mannen die maar vielen in de heldhaftige strijd voor Koningin en Vaderland. Met respect, natuurlijk, maar met meer zin voor de realiteit. De meeste 'jongens' die bij de Marine dienden deden dat niet uit patriottisme of om de idealen van de democratie te verdedigen, maar omdat in dienst gaan in de crisisjaren een dak boven hun hoofd betekende en een bord eten.

NOTEN

- 1 Nierstrasz, V.E., De geschiedenis van de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene. (s-Gravenhage, 1959).
- 2 Sonnemans, J.W.H., De zaak van "de verdwenen 60 man" opgeheld?, De *Vaandeldrager* 1989, 19 (december); Ploeger, J., Het 7de Zuidafrikaanse contingent: berichten en vragen zonder antwoorden. De *Vaandeldrager* 1990, 21(juni).
- 3 Bezemer, K.W.L., *Zij vochten op de zeven zeeën. Verrichtingen en avonturen der Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog.* (Utrecht, W. De Haan, 1954) 423.
Idem. Verdreven doch niet verslagen. Verdere verrichtingen der Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog. (Hilversum, W. de Haan, 1967), ix, 532. M.n. 90-95. Het Drama der Bemanning bestemd voor de Haai.

- ⁴ Bron: Marine Museum in Den Helder. Het is een interne publicatie van het Bureau Maritieme Historie, Marinestaf, later Instituut voor Maritieme Historie en thans opgenomen in het Nederlands Instituut voor Militaire Geschiedenis te Den Haag. Het stuk werd samen gesteld door commandeur J.F. van Dulm. Titel: De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog Deel II, De strijd na de evacuatie naar Engeland in en buiten de Europese Wateren. Hoofdstuk 3 De acties der Nederlandse onderzeeboten in Noordzee en Middenlandse Zee in 1941-1943. De verrichtingen van Hr. Ms. *Colombia* en van de Z- en G-boten. Met 13 bijlagen en 4 kaarten. Uitgave Bureau Maritieme Historie, Marinestaf. November 1957. Op. blz 2: Hr .Ms. *Dolfijn* het verhaal van de Abosso, met verwijzing naar bijlage I. Deze bevat het verslag van Coumou, getiteld: *Overtocht van een onderzeeboot-bemanning van Australië naar Engeland en de ondergang van het m.s. Abosso op 29 October 1942*. Samengesteld door Kaplt.luit.t./zee H.C.J. Coumou op 15 October 1954.
- ⁵ Froma, T., Ja, *Het Moest. De personele verliezen van de Onderzeedienst tijdens de Tweede Wereldoorlog*. (Bergen, 1997) 263.
- ⁶ KTB- U575. 29-10-1942.G. Heydemann.
- ⁷ *Report of torpedoing of M.S. "Abosso". H.M.S. "Bideford" 7th November 1942 by Lieutenant-Commander, R.Neth. Navy. H.C.J. Coumou.*
- ⁸ *Report of an interview with the quartermaster, Mr. A. May. 25th November, 1942.*
- ⁹ 1) Brief van P.O. F.H. Bangs aan Mr. D. Booth, 3 april 1943 en
2) Brief van 542577 Sgt. Bromley aan Mr. D. Booth, ongedateerd
- ¹⁰ <http://www.dutchsubmarines.com/men/crew/g.tigchelaar.htm>
- ¹¹ .) Cowden, J E., *The Price of Peace: Elder Dempster 1939 – 1945*.(Jocast Ltd.(1), 1981) 58-60.
- ¹² Cowden, J.E. and J. O.C. Duffy, *Elder Dempster Fleet History, 1852-1985*. (Mallett & Bell Publications ,1990) 544. Hier 222-223. Report on the sinking by *Albert Victor May*, formerly quartermaster on m.v. *Abosso*.
- ¹³ The Sinking of m.v. *Abosso* 29th October 1942 As told by survivor Marie Franklin.
- ¹⁴ De woorden vangreep en valreep worden doorelkaar gehaald in de originele teksten en is geen van beide juist! De vangreep zit op een windmolen. De valreep zit vast aan een loopplank. De vanglijn moet een in het water gevierde sloep tegen de stroming naast het schip houden. Met de (strijk)talies hangt de sloep in de DAVITS en wordt zij in het water gevierd. De benedenblokken van de talies zitten met een mechanische snelkoppeling (valpatent) aan de sloep vast om in één keer het voor- en achterblok van de sloep los te koppelen.

PS

Report on Sinking of H.M.T. ABOSSO

11th December, 1942.

by Capt. **J.J. Reeks**, R.A.M.C.

"Ik zou graag van de gelegenheid gebruik maken om u te attenderen op het optreden van ltz H.C.J. Coumou van de Koninklijke Nederlandse Marine. Met de volledige instemming van allen nam hij het bevel over onze reddingsboot op zich. Hij bleef gedurende de hele tocht van de boot aan het roer. Hij weigerde te slapen, daar hij besefte dat hij de enige was die over de capaciteiten beschikte om de woeste zee de baas te blijven. Hij bleef ons dag en nacht aansporen en instrueren wat te doen in de boot.

Naar mijn mening bestaat er geen enkel twijfel dat wij dank zij zijn vaardigheid overleefden. Zijn optreden was de hele tijd voorbeeldig en een inspiratie voor ons allen."

Voor u aangekondigd: 5 maal ASPEKT

DE GROTE OORLOG

Kroniek 1914 - 1918 deel 12

Redactie: *Andriessen, Ros en Pierik*; uitgeverij Aspekt, Soesterberg.

ISBN 90-5911-264-4; prijs € 19,95

Twee, door Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog, genomineerde scripties:

-Toevlucht in Amsterdam, een quaestie van Hollandsch fatsoen door drs. K. Nagtegaal over de Belgische vluchtelingen

-Moderne moeders, beeldvorming positie Nederlandse vrouw in *Algemeen Handelsblad* en *Haagsche Courant* 1914-1918.

door drs. Linda Weber

Dat een goede scriptie niet altijd boeiende literatuur oplevert is met dit boek weer eens bewezen.

GEEN BOOMPJE IS MEER HEEL

De slag om Overloon, september-oktober 1944

Martijn Lak; uitgeverij Aspekt, Soesterberg.

ISBN 90-5911-514-7; prijs € 14,95

Een vlot geschreven boek over deze minder bekende (tank)slag.

DE HELDENDOOD TEGEN DE BELGEN

Historische roman over de Tiendaagse Veldtocht naar het dagboek van Johannes Keizer, tweede luitenant

Nanning G. Keizer; uitgeverij Aspekt

ISBN 90-5911-144-3; prijs € 19,95

Dit boek geeft een kritisch verslag van deze wat minder beschreven periode in vergelijking met bovenstaande boeken. In deze vorm geeft een dagboek ook nog leesplezier.

WAT BEWOOG U?

Jan. G. Crum; uitgeverij Aspekt

ISBN 90 5911 504, € 19,50

Deze dikke Aspekt-monografie bevat gesprekken met 25 mannen en vrouwen uit het verzet in de Tweede Wereldoorlog, rond een twintigtal aandachtspunten. Wat waren hun motieven, wat hebben ze meegemaakt, hoe kijken ze op die periode terug? Het valt op, dat velen hun persoonlijke ervaringen, ingebed in een ruimere context op scholen verteld hebben.

COLLABOREREN VOOR EEN BETERE WERELD

de memoires van vier Nederlandse Nationaal-Socialisten

Theo Gerritse; uitgeverij Aspekt

ISBN 90-5911-521-X; prijs € 14,95

Een interessant boekje (94 pgn's waarvan 4 met noten) dat, makkelijk leesbaar, slechts een kleine indruk geeft van het gedachtegoed van deze vier NSB-ers: dr Tobie Goedewaagen, Henri C. v Maaswijk, graaf Marchant d'Asembourg en Hendrik Jan Woudenberg. Voor geïnteresseerden een makkelijke aanzet tot verdere studie.

KORTE GESCHIEDENIS VAN HET 14^E REGIMENT ARTILLERIE TIJDENS DE MEIDAGEN 1940

Tijdens de mobilisatie in 1939 werden vier regimenten artillerie opgericht en bewapend met Nederlands oudste achterlaadgeschut. Feitelijk hadden deze vuurmonden al lang afgevoerd moeten worden en vervangen door modern 10 cm geschut. De volksvertegenwoordiging van die dagen, links en rechts, was het echter volledig met elkaar eens dat zoals altijd op defensie bezuinigd kon worden. Zeker op de artillerie. De lezer hoeft nu maar even de gedachten op te frissen om zich de verwoede pogingen te herinneren uit het zeer recente verleden, hoe thans de overheid door verkoop het aantal aangeschafte pantserhouwitsers probeert te reduceren. De Nederlandse artillerie is nu teruggebracht tot twee afdelingen. Een regiment veldartillerie bestaat uit drie afdelingen. Het oude gezegde “van artillerie heb je nooit genoeg” doet kennelijk geen opgeld meer.

Toen in 1939 het besef kwam dat Nederland in een oorlog betrokken kon raken, konden door de firma Krupp de moderne vuurmonden niet op tijd afgeleverd worden. Voor de enkele stukken die in Nederland arriveerden waren voornamelijk oefengranaten beschikbaar. De rest van de bestelde vuurmonden en munitie zo verzekeren de Duitsers, zou spoedig komen. Het zal niemand verbazen dat dit geschut weer teruggevloeid is naar het Duitse leger.

In de mobilisatie van 1939 werden 13 RA, 14 RA, 18 RA en 19 RA opgericht. Het viel hun de eer toe met zwaar verouderd geschut te worden uitgerust. Het was het kanon 12 Lang Staal, het eerste achterlaadgeschut van de KL, opgenomen in de bewapening in 1878 en 1879 ten behoeve van de vestingartillerie. Door de voortschrijdende inzichten in de oorlogsvoering, de lessen van de Eerste Wereldoorlog, verdween de vestingartillerie. De geringe gelden voor de modernisering van het Leger hadden merkwaardige consequenties. De verouderde vuurmond werd in 1928 aanspanbaar gemaakt door de raden (wielen) te voorzien van brede stalen velgen. In 1933 werden de richtmiddelen verbeterd. Een verbetering van de brisantgranaat, de slanke brisantgranaat, net als bij de 7 Veld is nooit doorgevoerd. De dracht bleef daardoor maximaal 7650 meter. De mededeling in 1936 dat de 12 Lang Staal door de 10 Veld vervangen zou worden werd zoals eerder gezegd door de politiek kundig uitgesteld. Dat de wens door het parlement was uitgesproken om de artillerie te moderniseren was tevens een uitmuntende reden om de 12 Lang Staal niet te moderniseren. In het Engels kent men de uitdrukking “Penny wise, pound foolish”. In 1939 bezat de artillerie nog 157 van deze vuurmonden. Ondanks de ouderdom schoten de stukken goed. Uit de voorraad 12 Lang Staal konden de vier hiervóór genoemde regimenten worden bewapend en bleven er 13 stukken over als reserve. De Nederlandse artillerie beschikte vlak voor de oorlog in totaal over 874 vuurmonden. Hiervan waren er 424 volkomen verouderd, met andere woorden de helft van het beschikbare geschut. De 12 Lang Staal maakte ongeveer 35% uit van dit verouderde geschut. Het personeel van de regimenten 12 Lang Staal bestond uit reservepersoneel en dienstplichtigen. De stuksbemanningen waren opgeleid voor verschillende typen geschut, maar hadden weinig of geen schietoefeningen meegemaakt.

14 RA kwam op 25 augustus 1939 bijeen in het Mobilisatie Centrum Gorinchem. Het werd voornamelijk gevormd uit reserve- en dienstplichtig personeel van het vredesregi-

Batterij 12 Lang Staal tijdens een gasalarmoefening. De stukken staan in Gorinchem in stelling (NIMH Den Haag)

ment 8 RA (Ede, van Essen-kazerne). Oorspronkelijk was het opgeleid met de houwitser 15 Lang 17. Te Gorinchem werd het echter uitgerust met het kanon 12 Lang Staal. De regimentscommandant van 14 RA was maj C. de Wijs, zijn afdelingscommandanten waren de res kapt: D.N. de Breukelaar (I-14 RA), H.J. Itz (II-14 RA) en J. Mulder (III-14 RA). Het regiment werd de verdediging toegewezen van het Oostfront van de Vesting Holland. Het regiment werd gelegerd noordelijk van fort Honswijk in het dorp Tull en 't Waal. Het maakte deel uit van de bezetting van de Waterlinie. Taak was steun te verlenen aan 8 RA. Hier brachten de afdelingen de strenge winter 1939/40 door. In april 1940 kreeg 14 RA een nieuwe taak. Het werd

Het kanon 12 Lang Staal op beddingplanken (NIMH Den Haag)

verplaatst naar het Zuidfront van de Vesting Holland en moest daar de verdediging van de Moerdijkbrug versterken. De eerste (I-14 RA) en tweede (II-14 RA) afdeling van het regiment werden toegewezen aan de Groep Spui (Voorne Putten en de westelijke helft van de Hoekse Waard). De derde afdeling (III-14 RA) werd toegewezen aan de Groep Kil (de oostelijke helft van de Hoekse Waard en het Eiland van Dordrecht). De regimentscommandant werd tevens artilleriescommandant (AC) van Groep Spui en vestigde zich met zijn staf te Oud-Beijerland. De I en II afdeling werden als groepsartillerie in stelling gebracht ten noorden van Numansdorp. De III afdeling werd een gebied toegewezen ten zuiden van Dubbeldam op het Eiland van Dordrecht.

I-14 RA/ II-14 RA

Op 10 mei werd Groep Spui vanaf 3.00 uur door veel vliegtuigen overvlogen. Om 4.35 kwam de telex binnen "hoogste strijdvaardigheid, alle stafkwartieren volledig bezetten, grensoverschrijding in Zuid Limburg en tevens aan de kust in de lucht". Op 11 mei om 22.30 uur kregen I en II-14 RA van de Commandant van de Vesting Holland, lt-gen J. van An del, bevel om van stelling te veranderen. Van Numansdorp moesten zij zich verplaatsen naar stellingen respectievelijk ongeveer 2 km ten zuidoosten en ten zuidwesten van Oud-Beijerland. De stukken van de beide afdelingen stonden hoofdrichting noord. Uitzondering was de rechterbatterij van I-14 RA. Deze moest vuur kunnen uitbrengen op het noordelijke landhoofd van de brug bij het Barendrechtseveer. De verplaatsing van de logge zware stukken verliep langzaam. Regelmatig werden de colonnes overvlogen door vijandelijke vliegtuigen. Op 12 mei werden de nieuwe stellingen verkend en nam de stellingbouw een aanvang. De beide afdelingen kwamen kort na elkaar in de avond in stelling. Helaas er was geen rust, de groepsartilleriescommandant maj de Wijs beval de stelling

500 meter naar het noorden te verplaatsen. Nu kon met de uiterste dracht op het door de Duitsers veroverde vliegveld Waalhaven vuur worden uitgebracht. De hele 12 mei waren er op Waalhaven vliegtuigen geland. Pas bij het aanbreken van de nieuwe dag waren de afdelingen tot vuren gereed. De stukken stonden goed gedekt in de boomgaarden opgesteld. De commandant van Groep Spui, res kol der infanterie G.A. de Brauw ontving mededelingen dat het vliegveld Waalhaven onbruikbaar was geworden. Er konden geen vliegtuigen meer opstijgen of landen. Van de kol de Brauw ontvingen de twee afdelingen van 14 RA bevel om nieuwe stellingen in te nemen. Nu moesten de stukken worden opgesteld ten oosten van Zuid-Beijerland (I-14 RA) en bij de Zinkweg (II-14 RA). De stukken stonden in oostelijke richting. De hele ellende voor de manschappen begon opnieuw zonder een schot gelost te hebben. Toen de ene afdeling bijna gereed was om op te breken en de andere afdeling net op mars was, besloot kol De Brauw dat de stukken van beide afdelingen onklaar moesten worden gemaakt. Na enige tijd bedacht de kolonel zich, maar het kwaad was al ten dele geschiedt. De stukken van 1-II-14 RA (res kap L.N.H. van Zutphen) en 2-II-14 RA (res kap P. Boersma) waren al onklaar gemaakt. De derde batterij (3-II-14 RA, res kap G.P. de Griend Dreux) bleef intact. Kap de Breukelaar, commandant I-14 RA, had het bevel van zijn chef genegeerd onder het motto stukken vernietigen kan nog altijd. (1-I-14 RA res kap T. Scholten, 2-I-14 RA res kap D.N. Breukelaar, 3-I-14 RA res kap J. de Boer). Daarop besloot De Brauw de vier overgebleven batterijen 12 Lang Staal van I en II-14 RA in stelling te doen komen bij Zuidland, ten westen van het Spui. Hiertoe moesten de stukken worden overgezet met het pontveer over het Spui tussen Nieuw-Beijerland en Hekelingen. Hier heerste een chaos doordat de commandant II-23 RA, res maj D. Das, door paniek de bevelen genegeerd had bij het veer

te wachten en al begonnen was zijn troepen over te zetten. Vluchtelingen probeerden ook gebruik te maken van het veer. De majoor Das vertrok na overgezet te zijn zonder zijn troepen naar Loosduinen en bleef daar tot de capitulatie.

De groepscommandant Kil, res kol der infanterie J.A.G. van Andel, horende van de stroom van opdrachten die kol de Brauw had gegeven aan de nu vier batterijen van I-14 RA greep in. Hij beval dat De Brauw naar zijn vorige commandopost moest terugkeren en dat I-14 RA ten oosten van het Spui moesten blijven om ondersteuning te geven als er een Duitse aanval op het veer te Hekelingen zou volgen. Aan het laatste deel van het bevel werd geen gevolg gegeven. In de vroege morgen blokkeerde de 1^{1/2} km lange colonne van 14 RA de dijken bij Nieuw-Beijerland en versperden de weg naar het veer. In de loop van de dag werden de staf en de 1^e batterij van I-14 RA overgezet. De 1^e batterij betrok een stelling bij Zuidland. De overige batterijen van I-14 RA en 3-II-14 RA (res kap G.P. de Griend Dreux) bleven in Nieuw-Beijerland. De troepen waren zeer uitgeput. Alle aanwezige troepen van de groepen Spui en Kil werden nu onder kol van Andel gesteld.

Het was de bedoeling om op 15 mei de batterijen van 14 RA te herenigen bij Zuidland. Zover is het niet meer gekomen. In de vroege ochtend kreeg kol van Andel bevel contact met de Duitse strijdkrachten te zoeken. Het contact kwam tot stand met een Duitse compagniecommandant tegenover de brug bij Spijkenisse. Vervolgens bezocht hij de commandopost van de 7^e Fliiegerdivision. Hier kreeg van Andel de opdracht de Nederlandse troepen van het Zuidfront te verzamelen tussen het Spui en het Voorns kanaal. Later volgden aanwijzingen te Spijkenisse alle wapens, munitie, uitrusting, voertuigen en paarden in te leveren. Deze operatie duurde negen dagen. 14 RA had opgehouden te bestaan.

Het kanon 12 Lang Staal op beddingplanken
(NIMH Den Haag)

III-14 RA

Op 17 april werd III-14 RA op Rijnaken van Vreeswijk naar Dordrecht vervoerd. Te Dubbeldam werden de stellingen van de drie vuurmondbatterijen ingericht.

Bij het aanbreken van de dag op 10 mei 1940 verschenen omstreeks 3.15 uur vliegtuigen boven Dordrecht en omgeving. Het bleken Duitse oorlogsvliegtuigen te zijn. Parachutisten werden nabij de Oude Maas afgeworpen. De oorlog was een feit geworden. Er sprongen ook parachutisten uit boven het stellinggebied van de III afdeling. Zij kwamen boven op de 12 vuurmonden 12 Lang Staal terecht, die slechts door schildwachten werden bewaakt. De stuksbedieningen waren te Dubbeldam in kwartier. Na een kort durende schoten wisseling weken de schildwachten terug op Dubbeldam. De stukken gingen verloren zonder een schot gelost te hebben. De gealarmeerde manschappen te Dubbeldam werden nu van de schaarse munitie voorzien. Dit had zijn oorzaak in het feit dat vlak voor het uitbreken van de oorlog het regiment het grootste deel van de gewermunitie had moeten inleveren. De afdelingscommandant kapitein Mulder gaf opdracht de batterijstellingen te hernemen en het terrein te zuiveren van tegenstanders. De commandanten van de eerste en tweede batterij, de res kops W. J. Dethmers en J. Barkmeijer, ieder met een luitenant en personeel van hun batterijen, gingen in de

tegenaanval om hun stukken te ontzetten. Ook de res elnt van militaire administratie J.W. Rutten nam aan de aanval deel. De aanval liep vast. De res elnt A.H. Robbé Groskamp (1-III-14 RA) probeerde met drie vrijwilligers via een omtrekkende beweging de zuidelijk van de Zeedijk gelegen batterijstellingen te bereiken en te verkennen. Bij de Zeedijk gekomen bleven twee man achter. Robbé Groskamp en de dpl sld J.H. van Elten wisten tot vlak bij de 1e batterij te komen. Hier openden zij met karabijn en pistool het vuur op de Duitse parachutisten. Bij het tegenvuur sneuvelde Van Elten terwijl Robbé Groskamp gewond raakte en enige tijd later in krijgsgevangenschap raakte. Bij de rest van de eerste en tweede batterij waren ondertussen gewond de kops Dethmers (dodelijk), Barkmeyer, elnt Rutten en enkele onderofficieren en kanonnières.

De kapitein Mulder was met zijn manschappen in gevecht geraakt bij de Zuidendijk. Zij ontvingen vuur van achter de spoordijk en van, uit het zuiden doorgedrongen, parachutisten. Ondertussen waren van zijn afdelingsstaf gewond geraakt de res. tlnt A. van der Veen Meerstadt en de res elnt Z.W. Houutuyn Bloemendaal, een wachtmeester en twee korporaals. De uit het zuiden oprukkende vijand werd gestopt, maar de stellingen konden niet heroverd worden.

Vervolgen wij nu weer het gebeuren. De afdelingscommandant kapitein Mulder liet hierop terugtrekken op de Wioldrecht-Kop van 't Land bij Zuidendijk en daar stelling nemen. Versterkt met een sectie zware mitrailleurs en een sectie mortieren (28 RI) werd getracht op te rukken. Ook na munitieaanvulling uit Dordrecht ontvangen te hebben mislukte dit door het vijandelijke vuur.

Op 11 mei werden er om 1.00 uur opnieuw parachutisten afgeworpen. Bij een aanval om deze net gelande vijand te neutraliseren werd de III compagnie van het 2 Regiment Wielrijders (III-2 RW) ingezet. Hierbij

werden ook gevoegd manschappen van III-14 RA. Zware verliezen werden aan de Duitsers toegebracht. Vervolgens werd in de vroege morgen bevel ontvangen, om samen met 3-I-28 RI te trachten de verloren geraakte batterijen van III-14 RA en I-17 RA te heroveren. Bij deze aanval gaf I-23 RA vuursteun. De aanval was in zoverre succesvol dat een twintigtal Duitsers gevangen werd genomen en de batterijen van III-14 RA werden heroverd. De linker batterij (1) bleek geheel intact, van de middenbatterij (2) waren de stukken in de sloot geworpen, en van de rechterbatterij (3) was de munitie tot ontploffing gebracht. In de nacht van 11/12 mei werd in verband met het voorgenomen binnenrukken van de Lichte Divisie in het Eiland van Dordrecht bevel gegeven dat de troepen, waaronder III-14 RA, zich moesten terug trekken over de Merwede. Na de oversteek bij het Papendrechtseveer en een korte stop in Gouda bereikte III-14 RA de Alexanderkazerne in Den Haag. In Den Haag volgde op 15 mei de capitulatie. Het 14^e Regiment Veldartillerie heeft ge-

durende de vijfdaagse strijd geen schot gelost met de aan hen toevertrouwde 36 kanonnen 12 Lang Staal. Toch heeft de wil om te vuren hen nooit ontbroken.

Als gevolg van de gevechtshandelingen verloor III-14 RA 6 man aan gesneuvelden of aan verwondingen overledenen, en werden er 20 gewond. De gesneuvelden waren: Reserve kapitein W.J. Dethmers, 25 mei 1940 te Dordrecht; dienstplichtig soldaat H. van de Akker, 13 mei 1940 te Dordrecht; Dienstplichtig Soldaat J.H. van Elten, 10 mei 1940 te Dubbeldam; Dienstplichtig Soldaat I.J. Pennings, 10 mei 1940 te Dubbeldam; Dienstplichtig Soldaat J. ter Steege, 10 mei 1940 te Dubbeldam; Dienstplichtig Soldaat G. Westerdijk, 10 mei 1940 te Dubbeldam.

Elk jaar in mei, op een zaterdag zodicht mogelijk na 10 mei, worden te Dubbeldam (Dordrecht) deze gevallen herdacht bij het Artilleriemonument op het Damplein. Het is een gezamenlijk initiatief van de Vereniging Artillerie Officieren (VOA Rotterdam en de 14^e afdeling Veldartillerie uit 't Harde.

Voor u gelezen door *Theo Postma*

DE DERDE SLAG BIJ IEPER 1917

Door Koen Koch; uitgeverij Ambo in samenwerking met uitgeverij Manteau

ISBN 978902632078 1, prijs € 19,95.

gebonden, 285 blzn, met kaarten en foto's;

ISBN 9789051942910; prijs € 49,50

Koen Koch is universitair hoofddocent politicologie aan de Universiteit van Leiden en bijzonder hoogleraar internationale betrekkingen aan de Universiteit van Groningen. Daarnaast organiseert hij reizen naar de voormalige slagvelden van de Eerste Wereldoorlog. Van hem verscheen eerder *De slag van de Somme 1916*. Samen met Wim van de Hulst schreef hij *Ooggetuigen van de Eerste Wereldoorlog*.

Britse en Duitse troepen vchten 90 jaar geleden in Passendale de derde slag bij Ieper uit. Na de Slag aan de Somme een tweede catastrofe (aan beide zijden waren meer dan 200.000 slachtoffers). De Britse opperbevelhebber Haig veroverde slechts Passendale in plaats van de beslissende doorbraak te forceren.

Koch vertelt het verbijsterende verhaal van de politieke en militaire gebeurtenissen omtrent Passendale 1917. Hij maakt daarbij ruim gebruik van getuigenissen van meer of minder bekende schrijvers. Hij analyseert vlijmscherp hoe generaal Haig als doordrijver van dit rampzalige offensief moet worden aangewezen. Ook de politiek, met name Lloyd George, had kunnen ingrijpen maar deed dit niet! Koch is een expert op Eerste Wereldoorlog-geschiedenis en staat ver boven de stof; daarom heeft hij een boeiend en goed leesbaar boek kunnen schrijven. De 'Battlefield tour', waarmee Koch het boek besluit, is een extraatje!

PASSENDALE

Slagveld van Wereldoorlog I

Door Peter Barton; Uitgeverij Lannoo
260 x 215, Gebonden. 468 pgn's uitvoerig geïllustreerd
ISBN: 978-90-209-6972-6; verkoopprijs: € 49,95

Peter Barton is militair historicus. Acht jaar lang onderzocht hij de onuitgegeven collectie panoramische foto's van het Imperial War Museum. Dat onderzoek resulteerde in het succesvolle boek *De slagvelden van Wereldoorlog I*, dat in 2005 bij Lannoo verscheen en het eerder besproken boek over de slag bij de Somme

Waar Koch in het hierboven besproken boek de verantwoordelijkheid van de hoofdrolspelers, generaals en politici haarscherp analyseert is Barton zeer mild in zijn oordeel over Haig. Daarentegen schets hij een indringend beeld van de ware hoofdrolspelers: de mannen op het slagveld en de omstandigheden waarin zij moesten leven; infanteristen maar ook ondersteunende troepen vooral van de Royal Engineers. De gehele uitvoering maken het boek zijn prijs meer dan waard! Apart noem ik het uitzonderlijk mooie illustratiemateriaal, foto's, duidelijke tekeningen en kaarten en bovendien meer dan 40 panoramische foto's waarvan sommige uitklapbaar.

Tom Buijtendorp

KWARTIERMAKER VAN NAPOLEON

HERONTDEKT NEDERLANDS VERSLAG

Onlangs verscheen op een veiling het indringende verslag van een Nederlander in het leger van Napoleon. Als een oorlogscorrespondent wordt bericht over onder meer veldslagen, een duel met een officier en een ontmoeting met Napoleon. Interessant is het perspectief van de gewone soldaat, bijvoorbeeld over Napoleon: "Met verwondering zag ik den grooten dwingeland aan en dacht bij mij zelfs 'gij hebt dezelfde stof als ik en wat hebt gij boven mij niet veel vooruit!'"

Geschiedenis wordt geschreven door de grote namen, maar geleefd door de gewone man en vrouw. Een indringend voorbeeld is het verslag van de Nederlandse soldaat Peter Friederich Christian Brünings (1776–1843)¹

dat recent tijdens de kijkdagen van een veiling in Haarlem even in de openbaarheid kwam. In een zeer persoonlijk relaas wordt beschreven hoe een Nederlandse leger-eenheid vanuit Den Briel voor Napoleon

optrekt naar Spanje om daar betrokken te raken bij een bloedige oorlog met al zijn eigenaardigheden. De strijd in Spanje was een omwenteling in de machtspositie van de Franse dictator. Het "journaal van mijne gedaane rijze" van Brünings maakt duidelijk hoe hij als een kleine pion in een groot schaakspel terecht kwam. Het bleek een spel te zijn met ongekende wreedheden en grote gevolgen voor Europa. Met zijn persoonlijke details biedt het verslag een intieme blik achter de schermen.

In 1808 stond Napoleon aan de top van zijn macht. Hij had de Russen, Oostenrijkers en Pruisen onschadelijk gemaakt en was met een handelsblokkade ook bezig de laatste grote opponent, de Britten, in het nauw te brengen. Maar dat jaar begon de Spaanse oorlog die een belangrijke bijdrage zou leveren aan Napoleons uiteindelijke ondergang. April 1808 liet hij zijn oudste broer Joseph Napoleon de troon overnemen van de Spaanse koning. Daarmee ontketende hij in Spanje een burgeroorlog die zeer bedreigend werd toen de Britten in augustus 1808 de opstandelingen te hulp schoten. Napoleon besloot daarom tot een massale mobilisatie. Die betrof ook Nederlandse soldaten omdat Nederland inmiddels door de Fransen was ingelijfd. Er werden begin september ruim 2.000 Nederlandse soldaten (de 'Hollandse brigade') naar Spanje gedirigeerd.² Het merendeel zou nooit terugkeren.

Op 3 september 1808, zo begint het verslag van Brünings, "moesten wij met het bataljon uit het camp na Den Briel marcheeren om aldaar voor den Luitenant-generaal Van Helder groote parades te maaken. Onder het paradeeren kwam de overste Pfaffenrath bij mij en bracht den blijde en echter ongelukkige tijding, als dat wij na Spanjen moesten marcheeren." Hij kreeg "den onaangename post van quartiermaker" en werd mede verantwoordelijk voor de logistiek van het bataljon. Die functie bood uitstekend zicht op wat er zich afspeelde en bracht hem

onder meer in persoonlijk contact met generaal-majoor David Hendrik Chassé (1765-1849), de fameuze aanvoerder van de Nederlandse eenheid.³

Met een stevige mars van ruim twee weken via onder meer Hellevoetsluis, Willemstad, St. Niklaas, Gent, Arras en Amiens kwam het bataljon volgens het verslag op 20 september in Parijs aan. Daar wachtte hen de volgende dag op de Place des Sablons een inspectie door Napoleon zelf, de machtigste man van Europa. Brünings was van het "Klijne Zwarte mannetje" niet erg onder de indruk: "Ik had hem dikwijls gezien in Oostenrijk echter nooit van zo nabij. Met verwondering zag ik den grooten dwingeland aan en dacht bij mij zelfs 'gij hebt dezelfde stof als ik en wat hebt gij boven mij niet veel vooruit! Den eenen vreesst U, den anderen bemind U, en den derden vervloekt U". Het was ook maar een mens, en dat bood even hoop: "Wij zullen den grooten Kijzer laten na huys gaen, met hoop dat wij het dan ook mogen doen."

Die wens werd niet vervuld. Na een kort verblijf in Parijs met onder meer "Meisjes van Plaisier", gaat het 22 september verder richting Spanje. In een maand trekken ze via onder meer Lemans, Montreuil, Beauvoir, Pons, Bayonne naar St. Jean de Luz, "het laatste stadje in Frankrijk". De 800 kilometer leggen ze af in een hoog tempo van gemiddeld acht tot negen uur lopen per dag.

Hoewel buiten bereik van de vijand, was het een barre tocht die voor velen bloedvoets eindigde en de zwaksten deed afvallen. Toch is er in het verslag ook de nodige aandacht voor bezienswaardigheden onderweg. Brünings neemt maar liefst acht pagina's om zijn indrukken van Parijs vast te leggen. En ten zuiden van Parijs is er op 26 september ruimte voor een rondleiding door het anno 2006 nog steeds imposante kasteel van Nogent le Retrou. "Een gids die ons vergezelde verhaalde ons als dat, in een diep gat na omlaag wijzend noch verschijden gebeentens van ongelukkigigen laagen die hun leven

aldaar om den religie hadden moeten eindigen". Het inspireert Brünings tot een bespiegeling over de voordelen van de godsdienstvrijheid uit zijn tijd: "hoe wreed niet waar mijn waarde om den mensch te dwingen eene religie aan te neemen die hij niet toegedaan is! Den Heemel zij gedankt dat de waereld zo dom en Helsch niet meer in dat stuk is; en dat ieder mensch (ten minste bij verligte volkeren) kan geloven wat hij verkiest." Brünings zou nog wel de nodige andere wreedheden meemaken. De gevechtshandelingen begonnen al kort nadat eind oktober de Spaanse grens was bereikt, vlakbij de kust van de Atlantische Oceaan. Daar stond de Franse maarschalk Lefebre aan het hoofd van de troepenmacht die uit eenheden uit alle delen van het Napoleontische Rijk was samengesteld.

"Den 26 Octob. gingen wij onder geleide van een sterk detachement reeds vroeg op marsch en kwaamen twee uren gaans op't Spaans grondgebied; de grens tussen beide landen was een riviertje met een brug er over". Omdat de vijand (de "Brigands") dreigde deze belangrijke overgang bij het riviertje Bidassoa te vernietigen, werd de houten brug ingenomen en beschermd: "die wierd bezet met eenige canons also de Brigands gedrijgd hadden dezelve aftebreeken - wij gingen alzo er over en in Spanjen."

De Spanjaarden waren uit Bilbao opgerukt. Eind oktober vond de eerste confrontatie plaats, de slag bij Durango. Het verslag van Brünings illustreert de onzekerheid die zich van de mannen meester maakte.

"Maar om 9 uur voordemiddag kreeg ik op nieuws order om een stijlen berg over te gaan. Hier had ik toch niet extra veel lust in, alzo de tour zeer gevaarlijk scheen en ook waarlijk was." De vijand had volgens Brünings de reputatie dat ze hun slachtoffers "zo dadelijk zonder proces op een onmenselijke wijze ombragten." Mede soldaten waren inderdaad op barbaarse wijze afgeslacht zodat er voldoende reden tot ongerustheid was. "De vrees

kwam also een wijnijge boven; voor mij zo zeer niet maar voor mijne arme zondaars van soldaaten hoe die uit dit gevaar terug te brengen."

Hoynck van Papendrecht, coll: NIMH

Napoleon heeft in 1808 een Nederlandse brigade van 3.000 man opgeroepen om deel te nemen aan de strijd in Spanje. De brigade bestaat uit infanterie, cavalerie en rijdende artillerie en staat onder bevel van generaal D.H. Chassé. De Spaanse bevolking is in mei 1808 in opstand gekomen tegen de Franse overheersing. De strijd wordt met reguliere troepen gevoerd, maar ook in de vorm van een guerrilla tegen de Fransen en hun bondgenoten (onder wie de Nederlanders). Bij Durango in Baskenland nemen de Nederlandse militairen voor het eerst deel aan een grote slag. Zij hebben een belangrijk aandeel in de Franse overwinning; Chassé krijgt als beloning het Legioen van Eer, de door Napoleon in 1802 ingestelde ridderorde.

De aanval slaagde en de Spanjaarden werden van de berg verdreven en tot aan Zornosa achtervolgd. Daar gingen de soldaten vermoeid en hongerig in bivak: "Nooit in mijn Leeven heb ik met meer apetyt droog brood gegeten als deze reijs, het smaakte mij veel beter, als het lekkerste confijt" aldus Brünings.

Als beloning voor de bijdrage aan de overwinning, werd aanvoerder Chassé benoemd tot ridder van het legioen van eer (Legion d' honneur). Verder kreeg hij de eervolle opdracht het op de Spanjaarden veroverde Bilbao bezet te houden. De eenheid verbleef

daar volgens Brünings van 9 tot 28 november. Uit verlaten dorpen in de omgeving werden de nodige 'souveniers' meegenomen. Brünings adopteerde een hond: "In een huys vond ik een schoone hond; die nam ik meede. Iedereen nam zo het een en ander, dagt dus, kom, wil ook een aandenken aan Spanje hebben, nam het mooie dier aan een strik en hij ging meede voorwaarts. Wende zich zeer gaaw aan mij en vond een goeden gezelschapper aan hem."

De eenheid trok naar Madrid via Spaanse plaatsen als Harnanie, Tolosa, Burango, Bilbao, Valmaseda, Rispaldiza, Urduna, Pancorba ("een stad die geheel in de rotzen begraven ligt") en Burgos. Op 1 januari 1809 kwamen

Francisco Goya had een heel andere kijk op de Napoleontische tijd. Hij bracht de verschrikking van oorlog in beeld. Dit schilderij van de Spaanse opstand tegen de Fransen op 3 mei 1808 toont onbewapende burgers die door Franse soldaten worden geëxecuteerd.

ze aan in het inmiddels onder leiding van Napoleon ingenomen Madrid, dat werd ingericht als Frans hoofdkwartier. Brünings vond er onderdak bij een Spaans gezin dat hem kennelijk hartelijk ontving en zelfs een feest organiseerde met muziek. Een van hen zei "op een jong meisje wijzende, als gij plaisier hebt mijn heer dan zal mijn Nigtje U voorspeelen op de Guitare! Ik zette mij en daar werd een consert gemaakt dat van klin-

ken was. Het meisje speelde en zong voortreffelijk!". Brünings haalde de volgende avond zijn eigen fluit uit zijn bagage zodat een klein concert gegeven kon worden. Zijn fluitspel leverde hem "veel complimenten" op. Zijn gastheer zou hem uiteindelijk voorstellen over te lopen naar de Spaanse kant omdat hij geen Fransman was maar een Nederlander. Maar dat aanbod had geen succes.

Het verblijf in Madrid was van korte duur. Op 7 januari 1809 verliet de eenheid de stad en binnen enkele weken waren er al de eerste gevechten. Er ontwikkelde zich een guerrilla-oorlog, een uitdrukking die overigens in deze Spaanse burgeroorlog ontstond. Het ging gepaard met extreme wreedheden van beide kanten van de strijdende partijen. Ze werden zeer indringend afgebeeld door de Spaanse kunstschilder en etser Francisco de Goya (1746 – 1828). Gevangen soldaten van de Franse troepen werden gefolterd alvorens om het leven te worden gebracht. Guerillaleider Cure Merino liet zijn slachtoffers castreren. En zijn collega Chacarito begroef zijn slachtoffers rechtop in de grond waarbij alleen het hoofd vrij bleef om blootgesteld te worden aan de meest vreselijke gruweldaden. Aan de andere kant kwamen Brünings en zijn mannen onderweg aan bomen opgehangen Spanjaarden tegen die waren gelynched door de Franse troepen. Na de moord op veertien Franse soldaten kreeg de eenheid van Brünings opdracht tot een strafexpeditie. De op 25 februari 1809 uitgevoerde wraakactie zou ontaarden in een ware oorlogsmisdaad en was het begin van een wrede anti-guarilla operatie. Slachtoffer die dag waren de bewoners van het plaatsje Arenas de San Pedro dat onderdak zou bieden aan duizenden guirillastrijders. In werkelijkheid troffen ze alleen de plaatselijke bewoners. De wraakactie op de bevolking van het plaatsje liep volledig uit de hand, zoals Brünings met veel afgrijzen beschreef.⁴

Op 12 februari was de Nederlandse eenheid inmiddels opgenomen in het legerkorps onder leiding van de Franse maarschalk Claude

Victor-Perrin, hertog van Belluno. Het was een gemengd corps met naast Nederlandse ook Duitse soldaten. De druk van de guerrilla-oorlog was groot en er waren binnen het legerkorps de onvermijdelijke spanningen, verder aangewakkerd door de royale consumptie van wijn. Op 3 juni wordt Brünings beledigd door een "Officier van Baden", het Duitse regiment. Het was een kwestie van eer "die niet als door Bloed mocht geëindigd worden". Door niet te reageren is immers "de Eer verloren" en wordt men "door zijn cameraaden verfoeyd". Na gezamenlijk een goed glas wijn gedronken te hebben, kruist Brünings en zijn tegenstander de degens "op een bekwaame plaats". Brünings geeft ruiterslijk toe hoe hij hier het onderspit moest delven: "En toen was het alons engard: mijn teegenpartij die ongelijk sterker met den degen was als ik, had niet lang werk, mij die tevooren beledigd was noch bovendien een steek in den arm toe te brengen." Maar door het duel aan te gaan had ook Brünings zijn punt gemaakt: "Nu was de zaak also afgedaan, de chirurgijn die bij ons was verbond mij en wij scheiden als goede vrienden. Zo gaat het in den dienst." Het was niet zonder levensgevaar: wordt "men door zijn teegenpartij overhoop gestookt, dan is het: ja, het spijt mij, hij was een brave jongen enz.; dit is dan zijn grafschrift".

De afstraffing waarvan Brünings nog lang fysiek last had, kon hem in het vervolg niet weerhouden van kritiek op zijn collega officieren. Zo beklagde hij zich onder meer over officier Brender á Brandes: "Een man met vuurrood haer, maar die een ziel heeft zo zwart als een Duivel." De man viel helaas niet te ontlopen: "Dit rooden serpent is weeder bij de Colonel Storm de Grave⁵ welke thans het regiment heeft, in dienst genomen als adjudant,

om zijne cameraden noch langer te kunnen verraden." Zo waren er vijanden binnen en buiten het legeronderdeel.

Het waren ontberingen ver van huis. In 1809 trok Brünings vechtend door een groot aantal Spaanse plaatsen waaronder Alcala, Toledo, Talavera de la Reina, Deletosa, Oropeza, El Mora en Consuegero, om aan het eind van de zomer in Madrid terug te keren. Daar eindigt in augustus 1809 vlak voor zijn terugkeer naar Nederland het verslag met een beschrijving van enkele bezienswaardigheden. Regelmatig schreef hij gedurende de elf maanden zijn "waarde vriendin". Zijn "lieve Naa" hoefde niet bang te zijn dat hij zo ver van huis een scheve schaats zou rijden, zo verzekerde hij als "uw getrouwen vriend". Openlijk noemt hij de "Meisjes van Plaisier" en andere omstandigheden waarvan "als gij er bij waard geweest een wijinig veel jaloers had geworden". Daarvoor was echter geen reden: "doch neen lieve Naatje weest dat niet, in Spanjen is geene vrouw die mij behaagen kan, al waaren dezelve ook tienmaal zo schoon als gij. Ik ben voor alle ongevoelig, een koude lag is alles wat ik hun geef."

En zo geeft Brünings in zijn verslag een veelzijdige blik achter de schermen van een beslissende oorlog met al zijn eigenaardigheden, bezien door de ogen van een gewoon Nederlandse soldaat. Het is het perspectief dat met het recente werk van de "New Military Historians" meer aandacht krijgt, waaronder de studie naar de Hollandse brigade van de Leidse historici Vogel en De Moor. Met de kijkdagen van de veiling viel dat 'nieuwe' perspectief even uit de eerste hand te lezen.⁶ Inmiddels is het document voor 2.400 Euro (excl. veilingkosten) in een particuliere collectie beland en weer uit de openbaarheid verdwenen.

LITERATUUR

Moor, J.A. de en Hans Vogel, 1991. *Duizend miljoen maal vervloekt land : de Hollandse brigade in Spanje 1808-1813*. Amsterdam.

Turksma, Leo, 2005. *Wisselend lot in een woelige tijd : Van Hogendorp, Krayenhoff, Chassé en Janssens, generaals in Bataafs-Franse dienst*. Westervoort.

Storm de Grave, A.J.P., 1820. *Mijne herinneringen uit den Spaanschen veldtocht, gedurende de jaren 1808 en 1809*. Amsterdam.

Storm de Grave, A.J.P., 1822. *Verblijf in Frankrijk gedurende de jaren 1808-1814. In brieven*. Amsterdam.

Staring, W.C., 1908. 'Uit het leven van een oud-soldaat'. In: *De Militaire Spectator* (1908) 677-686, 759-766, 836-845 en 910-918.

Overig:

Bezichtiging op kijkdagen en korte beschrijving in veilingcatalogus Bubbe Kuyper te Haarlem (lot. Nr. 44/3377, geveild 31 mei 2006)

NOTEN

- ¹ Brünings werd op 26 oktober te Hameln in Hannover geboren. Hij kwam op 11 oktober 1798 aan in Zutphen om daar te worden geplaatst als volontair in de compagnie artillerie van kapitein Becker. Dit was het begin van zijn militaire loopbaan. Het originele dagboek van Brünings over de periode 1793-1806 ging volgens Staring (1908) verloren. Het voornaamste uit die tijd heeft hij later weer opgeschreven. Ook dat handschrift is nu na de veiling weer uit het zicht verdwenen.
- ² Zie hierover: J.A. de Moor, Hans Vogel, *Duizend miljoen maal vervloekt land : de Hollandse brigade in Spanje 1808-1813* (Amsterdam 1991).
- ³ Aandacht voor Chassé in Turksma 2005, 122-145.
- ⁴ De Moor en Vogel 1991, 104-108; Storm de Grave 1820, 60-67.
- ⁵ Van de hand van Antonie Johan Pieter Storm de Grave (1788-1864) verscheen in 1820 in boekvorm *Mijne herinneringen uit den Spaanschen veldtocht, gedurende de jaren 1808 en 1809* (Amsterdam 1820). *Daarnaast schreef hij Verblijf in Frankrijk gedurende de jaren 1808-1814. In brieven* (Amsterdam 1822).
- ⁶ De tekst is in 1908 door Willem Constantijn Staring (1847-1916), de officier en tekenaar-illustrator, gepubliceerd in *De Militaire Spectator* onder de titel 'Uit het leven van een oud-soldaat', 677-686, 759-766, 836-845, 910-918

Voor u gelezen door Theo Postma

TORENS, WALLEN EN KOEPELS

forten in Nederland, Nederlandse forten

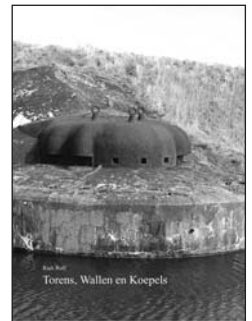
door: Rudi Rolf; Uitgever: PRAK Publishing, Stationsstraat 9, 4331 JA Middelburg;

internet: www.rudirolf.name; e-mail: rudirolf@zeelandnet.nl

groot formaat (24,5 bij 32,5 cm), gebonden, 240 pagina's

in full colour, 77 foto's, 200 plattegronden in kleur, 16 kaarten

ISBN geen; prijs € 65,-

De auteur, een expert op het gebied van bunkers, heeft hier een prachtig boek geschreven over forten en linies in Nederland waarbij hij zich in tijd beperkt heeft van de Napoleontische tijd tot einde Eerste Wereldoorlog. De meeste boeken over vestingbouw in mijn boekenkast bestrijken Tachtigjarige Oorlog tot en met Tweede Wereldoorlog. Daarmee vult dit gedetailleerde boek een hiaat.

Rolf vertelt, aan de hand van gerealiseerde en voorgenomen bouwprojecten, de interessante geschiedenis van o.a. de 'Posten van Krayenhoff', 'verschanste kampen', Maximiliaanse torens, polygonale-, wal-,

pantser- en kustforten. Van de schat aan tekeningen, in diverse archieven, heeft de schrijver kleurige plattegronden gemaakt, vergelijkbaar met lijnenplannen in een scheepsbouwboek, die de ontwikkeling van het Nederlandse fort uitermate duidelijk toelichten. Ook de ingevoegde memories, commentaren en discussies dragen daartoe bij.

De tegenstelling tussen militaire wensen en financiën/politiek komen ruim aan bod.

Een lijst met militaire ingenieurs, literatuur/archieflijst, een Engelse samenvatting en een persoons- en namenregister maken het boek compleet.

Al met al een boek dat zijn forse prijs voor geïnteresseerden meer dan waard is.

G.D. Horneman, Koog aan de Zaan. Januari 2006.

ZEEMACHT. EEN MARITIEME PERIODIEK IN OORLOGSTIJD

Inleiding

Op 6 maart 1942 in de avond om 17.50 vertrok Hr.Ms. K XII als laatste oorlogsschip uit Soerabaja. De boot liet een brandend Marine Etablissement en Tandjong Perak achter. Aan boord bevonden zich behalve de bemanningsleden zeven evacués: de CMR (Commandant der Marine) en zijn staf¹⁾ Enige dagen voor het vertrek werden op bevel van de CZM (Commandant der Zeemacht) zaken, die niet in de handen van de vijand mochten vallen, ingeladen²⁾. Op 20 maart bereikte men veilig Fremantle. De beschikbare brandstof was niet toereikend om naar Colombo te varen.

Een van de evacués was de eerste luitenant ter zee C.J.W. van Waning. Hij was behalve stafofficier ook secretaris van de Stichting Zeemacht en had een complete uitgave van het blad 'Zeemacht' meegenomen aan boord. Op 25 februari 1949 overhandigde Van Waning deze complete ingebonden uitgave aan het toenmalige hoofd van de Historische sectie van de Marinestaf met een opdracht geschreven op het schutblad:

Aangeboden aan de Historische sectie van de Marinestaf ter herinnering aan het maritiem maandblad van het Koninkrijk der Nederlanden – “Zeemacht”, dat verscheen te Soerabaja in Nederlandsch Indië van 1 september 1940 t/m 1 februari 1942.

Moge dit, zover mij bekend, thans eenige complete stel afleveringen van dit maandblad³⁾; mede een bron vormen voor hen, die geroepen zijn voor de historie getuigenis af te leggen van de geest welke de Koninklijke Marine, de koopvaardij en de burgerij in Nederlandsch Indië bezielde en verenigde in den vasten wil tot herstel en behoud van het koninkrijk; waarvoor zoo velen het offer van hun leven brachten. Soerabaja 25 februari 1949. Getekend, C.J.W. van Waning, Kapitein ter zee, Maritiem Commandant te Soerabaja.⁴⁾

De maritieme wereld van Nederland en Nederlands Indië, in het bijzonder de Koninklijke Marine, kende voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vele periodieken die het wel en wee van het maritiem gebeuren behandelden en propageerden, voorbeelden zijn 'Onze Vloot', 'Onze Marine' en 'Het Nederlandsch Zeewezen'.

Een onbekende hier in Nederland was en is het maandblad 'Zeemacht'. Dit is natuurlijk begrijpelijk want het blad werd uitgegeven in Nederlands Indië na de inval van de Duitsers in mei 1940. Het blad heeft korte tijd veel betekend voor de toenmalige marinemensen die ver weg van hun dierbaren hun plicht deden.⁵⁾

Het blad 'Zeemacht'

Het blad 'Zeemacht' was een maritiem maandblad voor het Koninkrijk der Nederlanden. Het verscheen 17 keer, tussen september 1940 en januari 1942.

Het was een uitgave van de Marinevereniging tot 1 januari 1941, daarna 'Stichting Zeemacht' beide te Soerabaja en werd gedrukt bij de N.V. Koninklijke Boekhandel en Drukkerijen G. Kolff & Co ook te Soerabaja.

Historisch overzicht

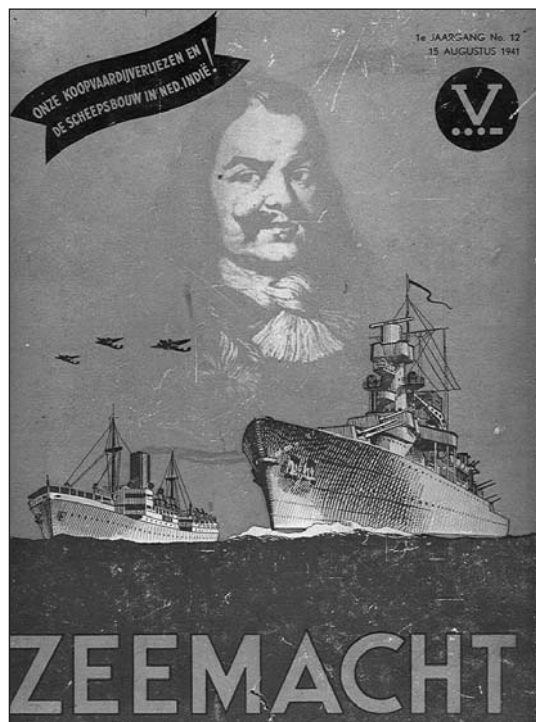
Zeer spoedig na de overrompeling van Nederland, besloot het bestuur van de afdeling Nederlands Indië van de Marinevereniging tot oprichting van een maritiem tijdschrift, aanvankelijk als vervanging van het

mogelijk in één blad te bundelen, immers niet alleen het Marineblad, ook de andere Maritieme tijdschriften zoals 'Onze Vloot', 'Onze Marine', 'De Zee' en 'Het Nederlandsch Zeewezen', verdwenen na mei 1940 uit Indië. De vlootvoogd, vice-admiraal C.E.L. Helfrich, schreef in het eerste nummer, als welkomstwoord het volgende:

Nu het Marineblad uit ons midden is weggevallen, zal het allen die bij de zeevaart zijn betrokken, voldoening schenken dat de afdeling Nederlandsch-Indië der Marinevereniging het initiatief heeft genomen tot het uitgeven van 'Zeemacht' hetwelk de open plaats tijdelijk zal innemen. Tijdelijk, omdat niet alleen bij mij, doch tevens naar ik zeker weet, bij allen de vaste overtuiging leeft dat het Marineblad eens toch wederom zal worden gedrukt en uitgegeven in 'Vrij Nederland', waar dan onze trotsche driekleur weer fier zal wapperen. De ruime basis, waarop 'Zeemacht' zal worden opgezet en waardoor zoowel voor de oorlogs- als voor de handelsmarine belangstelling wordt gevraagd, zal niet nalaten in breeden kring voldoening te wekken. Het verschijnen van dit periodiek zal bij allen de overtuiging sterken in den niet te vernietigen wil tot voortbouw aan een krachtige Zeemacht, welke in de Marine zelf leeft. Onze kameraden, die zoover van hier verwijderd, hun krachten wijden aan de bevrijding van Nederland, zullen in het verschijnen van 'Zeemacht' het bewijs zien dat wij volle vertrouwen den afloop afwachten van den strijd, welke mede de beslissing zal brengen inzake het voortbestaan van de Koninklijke Marine.

De oprichtingsperikelen

Financieel stond de Marinevereniging in 1940 er bepaald niet sterk voor met slechts f. 374,25 in kas. Van enkele scheepvaartmaatschappijen (o.a. Stoomvaartmaatschappij Nederland, Rotterdamsche Loyd, Java China Japan Lijn) werden eenmalige bijdragen verkregen totaal f. 2000,-. Het gezonde optimisme waarmee 'Zeemacht' begon, na het verschijnen van het eerste nummer, met zoveel belangstelling allerwegen ook begroet, niet geheel terecht. De

Voorblad Zeemacht 1^e jaargang no. 12

Marineblad. Om ideële en praktische redenen groeide echter het idee alle maritieme krachten en belangstelling in Nederlands Indië zoveel

oprichtingskas was met deze eerste oplaag van 10.000 exemplaren volledig leeg. De druk van de advertenties berekend op een oplaag van 4.500 exemplaren kostten geld en de vastgestelde abonnementsprijs ad f. 5 per jaar bleek te laag voor het aanzienlijk in omvang groeiende blad. Aanvankelijk was gedacht aan een blad van 23 pagina's met 7 pagina's advertenties. Na enige weken colporteren voor advertenties waren er echter reeds 23 pagina's advertenties ingeschreven, hetgeen meebracht dat het blad ten minste 78 pagina's moest bevatten. Hierdoor faalde de gehele financiële opzet. Toen niettemin het accountants-rapport na 6 maanden vermeldde *'dat nimmer in haar ervaring een onderneming met zoveel optimisme op zo'n gering aanvangskapitaal was opgericht, met zo'n succes blijkende uit een omzet van ruim f. 50.000 en een volledig gezonde balans'*, was dit uitsluitend te wijten aan het tijdig ingrijpen van deskundigen uit de burgerij, met name van Ir. H. Egeter, directeur van Tydeman en van Kerchem. De firma Tydeman en van Kerchem schreef via de ondernemers en plantersbonden alle ondernemingen in Nederlands Indië aan met het verzoek een zgn. 'ondernemers-abonnement' te nemen ad. f. 25,- per jaar. Ruim 650 ondernemers gaven aan dit verzoek gehoor. Advertentietarieven werden herzien en drukkosten verlaagd. Het gevaar dat een subsidie van officiële zijde zou moeten worden aanvaard, zoals 'onder bepaalde voorwaarden'; vanwege Commandant Zeemacht Nederlands Indië was aangeboden, kon worden bezworen. 'Zeemacht' was en bleef een vrij blad.

De Stichting Zeemacht

De Marinevereniging was in Nederlands Indië geen rechtspersoon. De gevolgen van een eventueel tekort van 'Zeemacht' zou terecht komen op de hoofden van de leden c.q. van de bestuurders.

'Zeemacht' overschreed als financiële onderneming in zijn totaal de begroting van de Marinevereniging en kon hier niet aansprakelijk voor blijven. Dit feit en de wens van

de actieve burgers, die reeds zoveel voor een gezonde financiële situatie hadden gedaan, om de vereniging ook in een officiële verhouding tot 'Zeemacht' te brengen, leidde tot de oprichting van de 'Stichting Zeemacht' in december 1940.

De redactie

Aanvankelijk was de redactie van 'Zeemacht' wat betreft vrijwel een eenmans-onderneming. Het werk kwam bijna geheel voor rekening van Van Waning. Na verloop van tijd kwam van vele zijden hulp van mede stafofficieren, zoals de officier van de administratie Knoppen en Itz.

GARGOYLE MARINE SMEEROLIËN
 Ongeëvenaarde Kwaliteit
 Aangewend door Marine en
 Koopvaardij in alle werelddelen

●

Koloniale Petroleum Verkoop Maatschappij
 Soerabaja - Semarang - Batavia (C)
 Makasser - Medan - Padang - Palembang

Voorbeeld reclame

Corsten. Uiteindelijk werd de redactie samengesteld uit:

G.G. Bozuwa, kapitein ter zee, voorzitter van de Marinevereniging; algemene leiding van de redactie, later opgevolgd door SbN G.W.N. Stöve (m.i.v. januari 1941),

C.J.W. van Waning, dagelijkse leiding van de redactie, nautische rubriek; H.A. Corsten, luit. ter zee 1^e kl. KMR, luchtvaartrubriek: A.N. baron de Vos van Steenwijk luit. ter zee 2^e kl., technische rubriek: Ir. N.J.C. Smit, officier MSD 1^e kl., rubriek 'Korps Mariniers', W.A.J. Roelofsen, kap. van de mariniers, economisch rubriek; J.H. Siegers, officier van de administratie 1^e kl., penningmeester van de Marinevereniging. De redacteuren te Batavia waren H.C.W. Moorman, luit. ter zee 1e kl., en de heer P. Vergroesen voor koopvaardij aangelegenheden.

Weekend-Excursies

Voor marine-personeel uit Soerabaja

Tocht No. 20: Malang-Zuid-Suroeoberge.
Van Zaterdag 8 Maart 13.00 u. t/m Zondag 9 Maart ± 22.00 u. naar de rubber- en kofficondermeningen Soember Doeren, Gledogan Pantjong en Trèts Pangoeng;

Tocht No. 21: Biltar-Kawigeberge.
Van Zaterdag 15 Maart 13.00 u. t/m Zondag 16 Maart ± 22.00 u. naar de kina-, koffie- en rubberondermeningen: Djaboeng, Sirah Kentjong en Sengon;

Tocht No. 22: Malang-Zuidgerge.
Van Zaterdag 22 Maart 13.00 u. t/m Zondag 23 Maart ± 22.00 u. naar de rubber- en kofficondermeningen: Limburg, Soeiber Mandjing en Pungulop;

Tocht No. 23: Biltar-Kawigeberge.
Van Zaterdag 29 Maart 13.00 u. t/m Zondag 30 Maart ± 22.00 u. naar de koffie-, rubber- en

theondermeningen: Gogoniti en Itranggh Bamaran.

Hierbij wordt aangezekend dat:

- a. deze excursies worden aangeboden aan hen wier naaste familie niet in Indië vertoedt;
- b. het aantal deelnemers voor elke excursie is bepaald op 1 officier en 19 onterofficieren en manschappen;
- c. de gelegenheid voor deelname eveneens openstaat voor personen, die tevens aan een vorige weekend-excursie hebben deelgenomen;
- d. nadere inlichtingen worden verstrekt door den Luitenant ter Zee der 1ste Klasse J.J. Wichers (telefoon N. 3041 toestel 196, kamer 31 M.K.O.), die met de regeling deze excursies is belast;
- e. de inschrijving voor deelname sluit uiterlijk 10 dagen voor de aanvang der excursie; (een aantal formulieren wordt aan de commandanten aangeboden);
- f. kosten van elke excursie maximum f. 150 per persoon.

607

Advertentie weekenduitjes

De heer A.F. de Booij leverde belangeloos maandelijks zijn prachtige 'politieke overzichten', naast delen uit zijn studie over 'Winston Churchill', van wie hij een groot bewonderaar was. Met luit. ter zee A.J. Bussemaker⁶⁾ werd veel besproken vooral ten aanzien van de algemene 'spirit'; de offensieve maritieme gedachte welke van het gehele blad moest uitstralen. Sommige medewerkers hadden wel eens bezwaar tegen de inderdaad wel eens zeer verre-gaande 'redactionele wijzingen' welke de dagelijkse leiding zich in hun pennenvruchten veroorloofde; doch met het goede doel voor ogen en erkennende dat

'Zeemacht' een bepaald vaste lijn wilde volgen, werd veel op dit gebied geslikt.

Er zouden vele andere namen kunnen worden genoemd; de lijst van vaste medewerkers geeft 48 namen.⁷⁾

Deze offensieve geest welke uit 'Zeemacht' sprak, kon niet altijd de goedkeuring van de hoge autoriteiten wegdragen. Het artikel 'Politiek en Strategie' pag. 91, 1^e jaargang van luit. ter zee A.J. Bussemaker lokte een zachte waarschuwing van CZM uit. Het artikel 'Neutraliteit' pag. 430, 1^e jaargang van kapt. ter zee G.B. Salm oogstte een kleine storm in pers en Volksraad met als gevolg een reprimande van cdt Leem in opdracht van Gouverneur Generaal. Nu was admiraal Helfrich de laatste om het niet 100% met deze artikelen en de offensieve geest welke 'Zeemacht' propageerde eens te zijn, doch als lid van de Nederlandse Indische regering kon hij niet anders. Van Waning herinnerde zich dat de later zeer offensieve heer Kersten, die in de Volksraad de Commandant Zeemacht verweet dat kennelijk blijkens de artikelen in 'Zeemacht' op de vloot en in het korps officieren, een offensieve geest heerste en hij verzocht de admiraal er voor te zorgen dat deze geest vervangen werd door een 'defensieve'. Ja ook Indië had in de states quo periode enige moeite om te beseffen wat het betekend, in oorlog te zijn. Wanneer deze states quo – neutraliteitsgeest werd overwonnen, mag 'Zeemacht' in dit proces een bepaald aandeel niet worden ontzegd⁸⁾. De gewraakte artikelen werden gelezen, overgenomen en geciteerd, met steeds meer instemming. Zij vestigden de reputatie en de invloed van dit nieuwe maritieme maandblad. Vooral omdat vele, ja vrijwel alle burgers in Nederlands Indië haast instinctief voelden dat de tijd van passieve semi-neutraliteitspolitiek voorbij was.

De verspreiding door samenwerking

Wat in Nederland herhaaldelijk vergeefs was gepoogd op het gebied van samenwerking aan het uitgeven van een gezamenlijk orgaan van meerdere maritieme verenigingen, gelukte

onder de dwang van de omstandigheden in Nederlands Indië wel.

Ieder die zich opgaf als abonnee van 'Zeemacht' werd automatisch lid van de Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Onze Vloot', welke vereniging hierdoor ±5000 nieuwe leden kreeg. Het blad werd ook verspreid onder de leden van de vereniging 'Het Nederlandsch Zeewezen', de stichting 'De Zee', de Vereniging van Gezagsvoerders en stuurlieden in Nederlands Indië, de Vereniging van Oud kwekelingen K.S.V.Z.A. en de Vereniging van beroepspersoneel der K.M. beneden de rang van officieren.

Het Zeemachtfront

In nauwe samenwerking met de Stichting 'Nederland ter Zee', planters-verenigingen, scheepvaart maatschappijen en de 'Bataafsche Petroleum Maatschappij' droeg ook 'Zeemacht' haar steentje bij tot het wekken van actieve belangstelling en medeleven met de zeeman van Marine en koopvaardij aan de wal.

De 'weekendexcursies' naar de bergcultures leiden voor velen hartelijke banden met de planters in Oost Java en elders. Wat in het bijzonder de planters van Oost Java deden voor onze Marinemannen die geen thuis meer hadden aan de wal, blijft het een onvergetelijk monument voor hun traditionele, gulle gastvrijheid. Er groeide iets goeds in die dagen in de verhoudingen tussen zee en wal in de Indische archipel. De spontane en prachtige geslaagde actie voor een nieuwe torpedootjager 'Van Galen' welke tot in de verst afgelegene kampongs werd gevoerd, was hiervan mede een bewijs⁹⁾.

De laatste maanden

Toen de politieke verhoudingen zich ook in het Verre Oosten toespitsten en iedereen in de Marine veel meer dan een volle dagtaak kreeg, bleef er nauwelijks tijd over voor journalistiek werk voor 'Zeemacht'. De behoefte aan een vaste kracht met als volledige functie assistent redactie werd steeds sterker. De Commandant

Zeemacht stelde hiervoor eerst de luitenant 2^e kl. KMR Felger en later de heer Jan Rassing ter beschikking van de redactie van 'Zeemacht'. Mede door deze steun, doch niet minder door die van trouwe medewerkers, kon ook na 8 december 1941, de uitgave van 'Zeemacht' worden gehandhaafd tot de nacht viel over Java. Op 5 maart 1942 werd het februari nummer no. 6 – 2^e jaargang op de persen van de drukkerij Kolff te Soerabaja vernietigd. Velen die aan de groei en bloei van 'Zeemacht' hadden bijgedragen, maakten moeilijke jaren door in Japanse kampen, degenen die het geluk hadden buiten Nederlands Indië de strijd te mogen voortzetten werden in de oorlog over de gehele aardbol verspreid. Veel is na de oorlog, ondanks de extremistische activiteit en politieke passiviteit, weer herrezen in Soerabaja. De Stichting 'Zeemacht' met haar resterend kapitaal wachtte nog op een gunstig gelegenheid om weer te verschijnen.

Na de Tweede Wereldoorlog

Het Bestuur werd op in maart 1949, vóór het vertrek van de heer Waning naar Nederland, opnieuw samengesteld, onder voorzitterschap van kap. luit. ter zee L.H. Quant¹⁰⁾. Er was nog ruim f. 13.000,- in kas, met een rekening van ± f. 5.000,- voor de firma Kolff. Het kapitaal voor een hernieuwde uitgave lag te Soerabaja te wachten, het was 20 maal zo groot als waarmee het oude 'Zeemacht' begonnen was.

De Stichting Zeemacht zou voor de uitgave van 'Zeemacht', een geheel financieel – en commercieel beleid zorgen. De redactie bleef van rechtswege uitsluitend berusten bij de Marinevereniging. Maar 'Zeemacht' is nooit meer uitgegeven.

Dat 'Zeemacht' nooit de kans heeft gehad opnieuw te worden uitgegeven is te begrijpen. Er waren zoveel problemen in de Oost, en niet in het minst voor de Koninklijke Marine. Maar niet alleen de politieke- en oorlogshandelingen gooiden roet in het eten. Na de Tweede Wereldoorlog verschenen in Nederland de maritieme tijdschriften weer: 'Onze Vloot' (1945 - 1959),

‘Onze Marine’ (1945 - 1946) en ‘de Blauwe Wimpel’ (1945 -). Ook van uit de Koninklijke Marine (Marine Voorlichtingsdienst) kwamen er periodieken uit¹¹⁾: o.a. ‘Overal’ (januari 1946 t/m juli 1947) later overgegaan in ‘Alle Hens’ (1947), ‘Algemeen Marine Weekblad’ – door de Vereniging voor Belangenbehartiging van schepelingen bij de Zeemacht (VBZ; 1946-1984) en ook het ‘Marineblad’ werd weer

uitgegeven. Het eerste nummer van het ‘Marineblad’ na de Tweede Wereldoorlog verscheen in juni 1947. De noodzaak bleek niet groot om nog een tijdschrift te laten verschijnen; men had genoeg aan de verschijnende periodieken. Nederlandse strijdkrachten verdwenen uit Indonesië en met hen de behoefte voor een nieuw tijdschrift.

Naschrift.

Het maritiem maandblad ‘Zeemacht’ was in haar gehele ontstaan en plotselinge bloei, een typische uiting van de sterke geest welke in de Koninklijke Marine leefde en waarmee ook velen buiten de Marine wist te inspireren. Het was allerm minst een officieel orgaan van een officiële voorlichtingsdienst. ‘Zeemacht’ wilde zich zelf zijn en zichzelf blijven en is hierin tot het einde toe geslaagd. Als een typisch uiting van particulier initiatief, slaagde het omdat dit initiatief geboren was uit het aanvoelen van een behoefte en het besef dat de tijd rijp was voor bundeling van alle maritieme krachten. Daarom kan de verdienste en de bloei van ‘Zeemacht’ in de 17 maanden van haar bestaan, niet worden gezocht in de individuele prestaties van de artikelen, doch is zij een testimonium van de wil tot gezamenlijke activiteit op velerlei gebied ten bate van de oorlogsvoering met inspanning van alle krachten, ook die van het thuisfront.

NOTEN

¹⁾ De CMR met staf:

Schout-bij-nacht P. Koenraad CMR.

Kapitein ter zee F.S.W. de Ronde CSMR.

Luit.ter zee 1e kl. C.J.W. van Waning 1e stafofficier.

Luit.ter zee 1e kl. H.A. Corsten 2e stafofficier.

Officier MSD 1e kl. K.J. C. Lugten

Luit.ter zee 2e kl. R.M. Elbers

Luit.ter zee 2e kl. J.H. Jansen

²⁾ Onder andere werden Enigma's met de bijbehorende codes, optelgetallen wpz Syko en Airforce code en schrijfmachines(!) ingeladen (telegram 3086 [0305-0337] in N.I.H.M. telegrammenboek no. Eb. 19).

³⁾ Behalve het exemplaar van Van Waning welke zich in het N.I.H.M. (collectie tijdschriften) bevindt, bezitten het Marinemuseum (PS 1), het Maritiem Museum Rotterdam (PE 21175) en het Nederlands Scheepvaart-museum, Amsterdam (S 7258 (01)) exemplaren.

⁴⁾ Maritiem cdt. Soerabaja van 1 juni 1946 – 8 maart 1949.

⁵⁾ Cf. een schrijven van Van Waning welke berust bij het N.I.H.M. te Den Haag (collectie tijdschriften, Zeemacht).

⁶⁾ Luit. ter zee A.J. Bussemaker, CDOZ 1 o.a. a/b Hr.Ms. O 16 en Hr.Ms. K XVII, gesneuveld als cdt. (CFOZ 1) van Hr.Ms. O 16 op 15 december 1941.

⁷⁾ Pag. 608, 1e jaargang.

⁸⁾ In Nederland had men voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog een weekblad ‘De Wacht’ voor de gemobiliseerde krijgsmacht onderdelen en het Nederlandse volk uitgegeven. Wellicht is het meest interessante van ‘De Wacht’ niet zozeer wat er instond, maar juist die berichtgeving die schitterde door afwezigheid. Zelfs de nauwkeurige lezer zal uit de verschenen nummers niet kunnen opmaken, dat in Europa de oorlogstoestand reeds een feit was en dat de ons omringende landen over legers beschikten. ‘De Wacht’ was een stukje uitvoering

van de neutraliteitspolitiek (cf. www.grebbeberg.nl). Dit in groot contrast met 'Zeemacht'!

- 9) In Nederlands Indië werd in korte tijd 5 miljoen gulden bijeen gebracht voor de aankoop van een nieuwe Van Galen. Op 3 maart 1941 werd met de Admiralty overeengekomen dat de Koninklijke Marine twee torpedobootjagers zou overnemen die op de werf van Wm. Denny Bros. te Dumbarton in Schotland op stapel stonden en waaraan oorspronkelijk de namen Noble en Nonpareil waren toegedacht. Eerst genoemde schip is, overigens pas in februari 1942, als Hr.Ms. Van Galen in dienst gesteld. Cf. Helfrich, *Memoires* 1, pag. 128 en Von Munching, *Schepen van de Koninklijke Marine*, pag. 29-30.
- 10) Wnd. maritiem cdt. te Soerabaja 8 maart – 28 juli 1949.
- 11) In de laatste twee jaren van de oorlog was door Marine Voorlichtingsdienst het blad 'Contact' uitgegeven.

Voor u gelezen door Vincent Kramers

STERVEN VOOR BOSNIË?

Een historische analyse van het interventiedebat in Nederland 1992-1995

Door Arthur ten Cate; uitgeverij Boom, Amsterdam;

Uitgave van het NIMH, Den Haag.

17x24 cm, gebonden, 317 blzn, volledig in kleur geïllustreerd;

ISBN 978 90 8506 357 5; prijs € 29,50

Ten Cate is historicus, werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Bij de analyse van het debat over wel of niet ingrijpen in Bosnië is vaak gebruik gemaakt van historische voorbeelden. Gezegd wordt dat president Truman in 1950 in Korea ingreep met in gedachte het gebeurde in München in 1938, waar het kwaad misschien gestopt had kunnen worden. Welke lessen zijn op Bosnië van toepassing?

Toen in 1992 de eerste verschrikkingen in Bosnië bekend werden en strijd ontbrandde tussen de Serviërs enerzijds en de Bosniërs en Kroaten anderzijds was de Nederlandse regering snel bereid om iets te doen. De publieke opinie vond ook dat de boze Serviërs in toom moesten worden gehouden. Toen bleek dat de bondgenoten niet zo ver wilden gaan maakte Nederland passen op de plaats om in 1993 toch een grote militaire bijdrage te geven aan UNPROFOR, United Nations Protection Force. Deze had een beperkt mandaat, gaf humanitaire hulp maar was niet betrokken bij de strijd. Deze macht van 30.000 man kon niet veel uitrichten, verloor manschappen door geweld en deelnemers werden soms door Servische troepen gegijzeld.

Naast het inrichten van deze internationale legermacht had de Organisatie van de Verenigde Naties ook besloten embargo's in te stellen, met name op de invoer van wapens in ex Joegoslavië. Dit kon niet verhinderen dat de Bosniërs van hun Mohammedaanse broeders in het Midden Oosten het een en ander konden ontvangen.

Na het einde van de koude oorlog was het meteen afgelopen met de onderlinge solidariteit van de bondgenoten. De toestand in Bosnië was wel ernstig maar geen van de leden van de westerse gemeenschap had in dat gebied een duidelijk belang. Voor escalatie van het conflict tot grotere confrontaties werd niet gevreesd. Was Joegoslavië geen militair moeras waarin veel Duitse divisies nooit kans hadden gezien om de partizanen te onderwerpen? Vergelijkingen met de oorlog in Vietnam waren niet aanmoedigend voor militaire interventie. Vaak werden in de debatten over wel of niet interveniëren vergelijkingen met lessen uit het verleden helemaal niet verder uitgewerkt. En in welke mate hadden de media de publieke opinie van

het thuisfront pro of contra beïnvloed?

Onder historici verschillen de meningen sterk over de vraag in hoeverre de geschiedenis in een debat te hulp kan worden geroepen. De omstandigheden en de persoonlijkheden zijn nooit dezelfde. Er wordt wel neergekeken op historicisten die overal hun gelijk willen halen.

Toen eenmaal de UNPROFOR in Bosnië was aangekomen hoopten velen dat deze humanitaire interventie voldoende zou zijn. Gewapend optreden zou leiden tot Servische represailles tegen militairen en helpers in het veld. Pas toen in augustus 1995 de Serviërs het te bont hadden gemaakt trad de NAVO op met luchtbombardementen en artilleriebeschietingen vooral rond Sarajevo. De inname van Srebrenica even eerder had voor zulk een interventie niet voldoende aanleiding gegeven. Dit militaire optreden van enkele weken dwong de partijen tot het akkoord van Dayton. Op 14 december 1995 tekenden partijen in Parijs een verdrag dat een einde maakte aan de oorlog. Een internationale vredesmacht en een Hoge Vertegenwoordiger moeten er nog steeds op toezien dat Bosnië als staat kan functioneren want de twee autonome deelrepublieken in dit land liggen voortdurend met elkaar overhoop.

Uitgebreid geeft ten Cate weer wat in die drie jaren door zeven Nederlandse weekbladen en negen dagbladen over Bosnië is geschreven over interventie. Hij moet enorm veel werk gehad hebben met het lezen van al die bladen zonder dat al die opsommingen voor uw recensent van belang lijken te zijn. Opvalt dat militairen zich meer gereserveerd opstellen inzake gewapende interventie dan anderen.

Interessant zijn de hoofdstukken 10 en 11 waarin de veelvuldig als afschrikwekkend voorbeeld geciteerde partizanenstrijd van Tito cum suis en de Amerikaanse interventie in Vietnam nader worden geanalyseerd. Ofschoon al vóór 1980 wetenschappers erachter waren gekomen dat de glorie van de partizanenstrijd in Joegoslavië sterk was overdreven – er waren niet 300.000 Duitsers gesneuveld maar hoogstens 20.000 – hebben de deelnemers aan de interventiedebatten toch veelal vastgehouden aan de gedachte van een militair moeras. En dat guerrilla's in Griekenland en Maleisië niet onoverwinnelijk waren liet hen onberoerd. De beschrijving van de escalatie van het Amerikaanse optreden in Vietnam toont aan dat het inroepen van deze strijd als argument inzake interventie in Bosnië nooit diepgaand is toegelicht. In Vietnam mocht het militaire optreden niet het grote China in de strijd betrekken.

In het besproken boek is het fotomateriaal uitstekend. Er is helaas maar een landkaart afgedrukt al wordt in het woord vooraf een collega bedankt voor de vervaardigde kaarten.

Wil Zaagman jr.

Het bestuur heeft de droeve plicht u mee te delen dat zijn overleden:

A. van Hengel, De Were 38, 3332 KE Zwijndrecht en
dr. H. den Hertog, Vossenlaan 199, 6531 SJ Nijmegen.

Nieuwe leden (en hun interessegebieden):

G.W. van de Weg, Klokstraat 12, 7315 HP Apeldoorn, tel. 055 – 521 63 03, e-mail g.weg1@chello.nl
(a3 t/m 7, b1 t/m 6, c1, 2, 3, 6, 7, 8, 10)

Wijzigingen in (post-)adres:

J. Linthorst, Latonalaan 17, 7321 EB Apeldoorn;
Secretariaat Contact Oud-Mariniërs, Stappeland 2a, 1796 BD De Koog;
dr. F. Snapper, Theo Mann Bouwmeesterlaan 10, kamer 212, 2597 GW 's-Gravenhage.

Opsporing verzocht:

Ik zoek het (nieuwe) adres van S.J. van der Meer. De post geadresseerd Zeshoevenstraat 35 te Udenhout komt retour.

Wie helpt dit dolend lid terug te brengen in de schoot van de vereniging?

LIJST AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:**Vetgedrukt** zijn de resp. coördinatoren

- a1 Klassieke oudheid, Middeleeuwen **dr. R.P. de Graaf**, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780, rdgraaf@che.nl
- a2 80-jarige Oorlog, de Republiek drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
JPCM.v.Hoof@mindef.nl
- a3 Napoleontica, Belgische Opstand drs. M. v.d. Hoeven, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, 071-5412501
mithras@wxs.nl
- a4 Eerste Wereldoorlog dr. F. Snapper, Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's Gravenhage
fritssnapper@wanadoo.nl
- a5 Tweede Wereldoorlog E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, 045-5242962
e.h.brongers@tele2.nl
- a6 Krijgsverrichtingen in de voormalige overzeese gebiedsdelen (niet KNIL), info@marsethistoria.nl
- a7 Vredesoperaties B.E. Stuit, Postbus 191, 3500 AD Utrecht, 06-20896904, mondriaan@veteranen.nl
info@marsethistoria.nl
- b1 Krijgsgeschiedenis te land **drs. J.P.C.M. van Hoof**, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
JPCM.v.Hoof@mindef.nl
- b2 Korpsgeschiedenis drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
JPCM.v.Hoof@mindef.nl
- b3 KNIL T. Broos, Boerhaavelaan 28, 2334 EP Leiden, 071-5170991, tbroos@hotmail.com
- b4 Vestingwerken drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
JPCM.v.Hoof@mindef.nl
- b5 Schutterijen A. Kok, Balistraat 86c, 2585 XW 's Gravenhage, 070-3466135
- b6 Wiel- en rupsvoertuigen M.C. v.d. Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's Gravenhage, 070-3634391
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, 023-5291324
- b7 Zeegeschiedenis dr. S.J. de Groot, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid, 023-5370769
grootares@hetnet.nl
- b8 Gouvernementsmarine info@marsethistoria.nl
- b9 Mariniers B.E. Stuit, Postbus 191, 3500 AD Utrecht, 06-20896904, mondriaan@veteranen.nl
info@marsethistoria.nl
- b10 Schepen en vaartuigen info@marsethistoria.nl
- b11 Luchtvaartgeschiedenis dr. P.C. Boer, Hoogaars 15, 4617 GE Bergen op Zoom, 0164-230851, PC.Boer.01@nlda.nl
- b12 Luchtvaartuigen R.J. Heesterbeek, Prof. Lorentzlaan 237, 3769 GE Soesterberg, 06-15515563
- c1 Uniformen F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961
smits@wanadoo.nl
M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn, 055-3661706
- c2 Emblemen B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, 035-6913563
Ing. R.C. Kuenen, Willem van Gelre-Gulikstraat 62, 6137 HB Sittard, 046-4588174
robkuenen@hotmail.com
- c3 Onderscheidingen H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, 0478-582992, hennymeijer@home.nl
B.W. Wagenaar, Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43, 1906 CJ Limmen, 072-5053896
- c4 Tinnen figuren E.P.M. Heldens, Cameliastraat 6, 1214 GA Hilversum, 035-6213992
- c5 Gedenktekens drs. J.A. Bom, Storm van 's Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, 070-5118624
jabom@wxs.nl
- c6 Traditie, ceremonieel P. v.d. Burg, Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen, 0343-517588
schilderhuis@hetnet.nl
- c7 Vlaggen, vaandels, standaarden **W.L. Plink**, Midachten 53, 8162 CK Epe, 0578-612138, wplink@planet.nl
- c8 Militaire muziek mr. R.A. Schimmel, Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's Gravenhage, 070-3246568
schimmel242@zonnet.nl
- c9 Militaire genealogie J.W.H. van Campen, Weidebloemenweg 73, 9302 AC Roden, 050-5018214
joopvancampen@yahoo.com
- c10 (Vuur)wapens, geschut G.D. Klein Baltink, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, 0575-529156
gdkb@wxs.nl

**DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS
ORGANISEERT IN 2001 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:**

16 september
25 november

IN 2008

10 februari
16 maart
25 mei
22 juni

aanvang: 09.00 uur - einde beurs 13.00 uur

De vaste locatie voor de beurzen is:

“De nieuwe Sporthal”, Graaf Wichman 177, Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers € 5,- p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN

Joop en Ria de Blij - Overdag: 015-2602199 - na 18.00 uur 015-2121858
www.stichtingsmv.nl